

**Національна академія педагогічних наук України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Лабораторія психології дошкільника**

**До 75-річчя наукової діяльності
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
та Лабораторії психології дошкільника**

**РЕГУЛЮЮЧА ДІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У ЖИТТІ ДИТИНИ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(12 листопада 2020 року, м. Київ)**

Київ – 2020

УДК 373.2.015.3

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 12 від 29.10.2020 р.)

Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини : м-ли міжн. наук.-практ. конф. (12 листоп. 2020 р., м. Київ). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 227 с.

У збірнику представлено матеріали виступів учасників міжнародної науково-практичної конференції «Регулююча дія ціннісних орієнтацій в житті дитини». Збірник складається з двох частин. У Частині I визначено теоретико-методологічні засади вивчення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, розкрито зміст науково-методичного забезпечення процесу становлення ціннісних орієнтацій дошкільників в умовах дошкільних закладів та сім'ї. У Частині II представлено досвід впровадження наукових розробок у практику дошкільної та початкової освіти.

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020

ЗМІСТ

Частина I

Піроженко Т.О. Ціннісна сфера особистості дитини дошкільного віку: досвід вивчення та впровадження	6
Балицька І.М. Ціннісне ставлення батьків до професійної діяльності вихователя ЗДО як психолого – педагогічна проблема	13
Борисяк Т.М. Огляд методів вивчення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку	19
Волік Н.М. Використання спеціальних засобів навчання для розвитку емоційного інтелекту дошкільника	24
Гавриш Н.В. Ровесницькі стосунки як цінність дитячої субкультури	30
Гнатів З.Я., Горчин М.В. Актуальні психолого-педагогічні проблеми естетичного виховання дошкільнят	35
Гуменюк Ю.П. Ціннісні орієнтири взаємодії закладу дошкільної освіти та батьків	40
Гура Т.Є., Рома О.Ю. Дитяча гра у ціннісному просторі українських педагогів: виклики сучасності	44
Задорожна-Княгицька Л.В., Погомій М.П. Булінг як актуальна соціально-психологічна проблема	49
Карабаєва І.І. Становлення ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку: якісна характеристика та динамічні зміни	54
Ковтун Є.Ф. Вплив літературного мистецтва на формування культурно-життєвих цінностей дошкільника	58
Корнєєва О.Л. «Простір, дружній до дитини» у формуванні ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку	64
Крива Н.Л. Психолого-педагогічні умови формування оптимального рівня довіри дитини дошкільного віку до соціального оточення	69
Літвінова Н.Є. Формування свідомого ставлення дошкільнят до навколишнього середовища у процесі впровадження освітнього курсу «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку»	75
Мироненко А.О. Ціннісні орієнтації дітей та їх батьків	80
Михальська С.А. Ціннісні параметри мовленнєвої поведінки дитини старшого дошкільного віку	83
Мушкевич М.І. Ціннісні орієнтації сімей, що мають дітей дошкільного віку	88

Нетреба М.М., Товстоног К.В. Актуалізація та роль національно-патріотичного виховання у формуванні особистості та ціннісного простору в початковій школі	93
Новицька Є.О., Новицька С.М. Особливості технології змішаного навчання для формування цінностей учнів початкових класів	98
Пігулей В.В. Проблема насилля та його впливу на формування ціннісних орієнтацій дитини	103
Поклад І.М. Танець як фактор ціннісної орієнтації в житті дитини	107
Пурмале Р. Підготовка педагогов дошкільного образования и стандарты по защите прав ребенка	112
Роменкова В. Модель социализации ребенка в разных культурах	123
Ситнік А.В., Задорожна-Княгицька Л.В. Освітній процес за принципами педагогіки партнерства	132
Сімоненко О.Б. Значення командного підходу в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби	136
Соловей Я.Г. Теоретико-методологічні підходи до розуміння цінностей музично обдарованої особистості	141
Соловйова Л.І. Особливості привласнення дитиною термінальних та інструментальних цінностей	146
Тимофєєва І.Б., Дядечко А.К. Формування громадянської компетентності засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	151
Тищук Л.І. Роль дорослих у становленні ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку	156
Токарєва Л.Д. Стратегія батьківських взаємин з дитиною дошкільного віку у привласненні нею ціннісних орієнтирів	161
Трубачова В.Я., Хаджинова І.В. Взаємодія учасників освітнього процесу у створенні простору цінностей	166
Федорчук О.І. Особливості соціалізації старшого дошкільника в умовах сімейного виховання	171
Філіппова С.А. Взаємодія батьків та педагогів – необхідна умова для виховання підростаючого покоління	176
Фрейберга И. Рассказы детей дошкольного возраста в гуманитарно ориентированном образовании	180
Хартман О.Ю. Рубікон ціннісних орієнтацій дитини в ситуації зміни соціальної інституції розвитку	190
Чубенко А.О. Цінність взаємодії батьків та педагогів дітей дошкільного віку	193

Частина II

- Бабич С.Є.** Впровадження інноваційних освітніх технологій як шлях формування системи цінностей дитини (на прикладі технології «радість розвитку») 199
- Варава О.І.** Використання літературної спадщини Василя Сухомлинського у становленні ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку 205
- Губченко Г.М., Мануха М.О.** Формування дієвого почуття любові до матері у дитини дошкільного віку 211
- Гриджук Н.О.** Взаємодія школи і сім'ї як важлива складова формування особистості 216
- Кареліна О.Г.** Впровадження в освітній процес навчального посібника «Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника» 221
- Нагній А.В.** Методичний посібник «Для творчості дитини вірші, пісні, картини» – унікальна форма пізнавальної активності дошкільника 224

Частина I

ЦІННІСНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Піроженко Т.О.

*член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук,
професор, завідувач лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9822-4819>*

Збалансування зусиль дорослих у забезпеченні повноцінного психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку на перехідному етапі від дошкільної до початкової освіти пов'язана з потребою підвищення якості розвитку дитинства на основі базових духовних засад життєдіяльності людини у соціумі. Актуальність посилюється значущістю становлення психологічних надбань дитини, які усталюються в структурі особистості в період проживання старшим дошкільником вікової кризи 6–(7) років основним серед яких виступає становлення механізмів свідомої регуляція власної поведінки, що зумовлює можливість вибору та прийняття дитиною соціально значущих цінностей.

Виявлення специфіки реального функціонування цінностей в сучасному соціокультурному середовищі. Отримані наукові результати: виявлення широти поля цінностей, змістовної насиченості ціннісних орієнтирів дітей дошкільного віку, їх структурно-динамічних особливостей, дозволяють оцінити вплив регулюючої ролі ціннісних орієнтацій дитини у прояві пізнавальної та соціальної активності. В свою чергу специфіка проживання дитиною старшого дошкільного віку «кризи регуляції поведінки» (6–7 років) характеризується надбанням дитиною довільності всіх психічних процесів, зокрема розвитком регулюючої функції поведінки відповідно до засвоєних нею ціннісних орієнтирів. Психологічним результатом зазначених процесів є усталення найважливіших досягнень особистісного розвитку дошкільника, пов'язаних із духовними аспектами його життя, які потребують психологічно виважених та

грамотних дій з боку дорослих в освітньому процесі. Збалансування зусиль дорослих у забезпеченні особистісних новоутворень, якими є: виникнення першого схематичного абрису дитячого світогляду; виникнення внутрішнього плану свідомості; виникнення перших етичних інстанцій; початок формування довільності; підпорядкування мотивів підкреслюють неперевершену значущість кожного з вказаних психологічних надбань в становленні особистості, оскільки вносять свою індивідуальну характеристику щодо здійснення вибору дитиною соціально значущих цінностей.

Актуальність та перспективність даної роботи полягає у розширенні засад дитячої психології щодо розвитку психічних новоутворень старшого дошкільника та умов збереження простору дитячої субкультури, гармонізації системи «людина-світ» та в подальшому поліпшенні якості освіти, виконуючої функції розширення можливостей особистісного розвитку дитини.

Характеристика розвитку особистості актуалізує питання області цінностей, в межах якої дитина старшого дошкільного віку робить свій вибір для регуляції суб'єктної активності у спілкуванні та різних суто дитячих видах діяльності (предметно-практичній, ігровій, пізнавальній та образотворчій). Відповідь на питання, які чинники сприяють вибору дитиною соціально значущих цінностей є центральним у даному дослідженні, яке виконане з метою пошуку адекватних рішень проблем педагогічної та вікової психології. У своєму твердженні ми виходимо із відомих досліджень дитячої психології, в яких представлено вікову специфіку здійснення вибору. Так, у молодшого дошкільника спонуканням до дії є безпосереднє враження, а не усвідомлення її віддалених наслідків (дія за безпосереднім враженням позбавляє поведінку вибірковості, призводить до необдуманих вчинків); у середньому дошкільному віці вибір характеризується створенням внутрішнього образу дії, який спрямовує прийняття дитиною суб'єк-суб'єктних стосунків з однолітками у ситуації вмотивованої діяльності (партнерська взаємодія в ігровій діяльності); у старшому дошкільному віці вміння дитини робити свідомий вибір пов'язується із розвитком довільної

поведінки та означає відхід від імпульсивних, ситуативних та мало усвідомлюваних дій (Л.С. Виготський, Л.А. Гарсіяшвілі, В.К. Котирло, Н.О. Циркун). Старший дошкільник вчиться вибирати на основі з'ясування значимості потреб поведінки з урахуванням усвідомлення сенсу своїх дій: співставлення мотиву та мети, досягнень та результату (Л.М. Головіна, Л.О. Кожаріна, Н.М. Кожухова, О.М. Леонтєв, Я.З. Неверович, Н.І. Непомняща, О.О. Смирнова, Л.І. Соловйова). Так дитина вправляється, за словами Л.С. Виготського, у вільному виборі між двома можливостями, який визначається не ззовні, а зсередини самою дитиною.

Враховуючи проблемне коло питань щодо факторів, які сприяють розвитку здатності дитини до вибору та прийняття соціально-значущих цінностей, ми можемо стверджувати про загострення проявів вказаних аспектів розвитку у дитини старшого дошкільного віку в зв'язку з перебігом переживання дитиною кризи 6-(7) років. Проблема становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку вирішується співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України в традиціях наукових пошуків у створенні психологічного портрету дитини як цілісності досягнень в розвитку емоцій, інтелекту, поведінки. Емоційні, когнітивні, вольові, духовні аспекти розвитку дошкільника відображено у контексті представлених розробок лабораторії, зокрема, проблеми психологічного забезпечення розвитку *здібностей* у дошкільників у специфічно дитячих видах діяльності, проблеми *діагностики та корекції* психічного розвитку дітей дошкільного віку, *індивідуалізації виховання* дітей в дошкільному навчальному закладі та аналізу *особистісного потенціалу* дитини дошкільного віку в сучасному суспільстві. Означений абрис проблематики являє собою конструктивний підхід до вивчення проблеми оптимізації моделі життєзабезпечення дитини дошкільного віку в умовах родинного та суспільного виховання, що сприяє збереженню простору дитячої субкультури, становленню моральних почуттів, ціннісних орієнтирів. Цей підхід реалізовано в освітніх технологіях «Радість розвитку», «Впевнений старт» (науковий

керівник Піроженко Т.О.). У своїх сьогodenних пошуках науковці лабораторії (Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Хартман О.Ю., Федорчук О.І., Токарева Л.Д.) виходять із розуміння важливості подальшого наукового аналізу проблеми регулятивної ролі ціннісних орієнтацій в житті дошкільника, які закріплюють у психологічній структурі зростаючої особистості досягнення смислової духовної сфери.

Методика організації дослідження: з метою виявлення специфіки прояву психолого-педагогічних чинників прийняття дитиною старшого дошкільного віку цінностей у проведеному дослідженні використано наступні методи – систематизація вітчизняної та зарубіжної літератури, теоретичний аналіз проблеми, методи розвивальних інтерактивних навчально-виховних технологій, анкетування, інтерв'ю, а також метод спостереження в ситуаціях вибору дитиною різних форм предметно-практичної, ігрової, пізнавальної, образотворчої активності та спілкування, структурно-смісловий аналіз продуктів творчої діяльності старшого дошкільника, математичні методи статистичної перевірки інформації.

Для рішення теоретичних та експериментальних завдань розроблено комплекс діагностичного інструментарію для психологічного аналізу системи існуючих в реальному житті дитини цінностей в двох напрямках – широта та змістовна наповненість системи цінностей, яка існує в дитячій субкультурі життя («Поле цінностей» дитини) та психологічні особливості процесу становлення цінностей у дитини дошкільного віку («Структурно-динамічні характеристики ціннісних орієнтацій»). Діагностичний інструментарій враховує специфіку проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, а саме, включає критеріальні характеристики та ступінь їх прояву у дітей з погляду структурної цілісності. Використання «Експрес-діагностики сфери ціннісних орієнтацій дошкільника», карт спостереження: «Показники рівня розвитку діяльнісного структурного компонента ціннісних орієнтацій», «Показники рівня прояву ціннісних орієнтирів дошкільників у реальних та ігрових стосунках», дозволяє: - визначити широту поля цінностей на основі

аналізу різних ситуацій; - визначити особливості її структурної характеристики та дієвість цінностей у реальному житті вихованців.

Для вибору та пояснення свого вибору дітям пропонувано цінності із різних сфер взаємовідносин людини зі світом. Це модальності активності в сфері «людина - людина», «людина - природа», «людина - техніка», «людина - мистецтво», в аналізі яких дитині запропоновано визначити своє відношення до наступних цінностей: - термінальних (цінності-блага: сім'я, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, краса мистецтва, краса техніки, зовнішня краса, творчість, гроші; - інструментальних (цінності-регламенти): співпереживання, самостійність, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість, наполегливість. Для проведення обстеження дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку було розроблено діагностичну бесіду «Чинники вибору дитиною соціально значимих цінностей». В перший блок діагностичної бесіди закладено питання «Знайомство. Загальна інформація». Наступні запитання бесіди конкретизують поле світоглядних уявлень дитини (кругозір) через культурно-естетичну сферу її життєдіяльності та ситуаціях невизначеності (світоглядні уявлення в дії). Запитання «Чи був ти колись в театрі, в парку, на виставці, в ігровому центрі? Чи часто ти там буваєш? Розкажи про це»; «З ким ти найчастіше там буваєш?»; «Чи знаєш ти правила поведінки, яких треба дотримуватись, перебуваючи в громадських місцях? Пригадай їх. Чи вважаєш ти необхідним завжди їх дотримуватись? (А як ти сам їх дотримуєшся?)»; «У місці, де багато людей, можливо загубитися. Якщо так станеться, що ти будеш робити? До кого звернешся за допомогою?» утворили блок діагностичної бесіди «Світоглядні уявлення». Аналогічні питання бесіди спрямовували увагу дослідника на актуальний в свідомості дитини зміст понять «етичні інстанції», пояснення вибору своїх вчинків і т.п. Отже вибір дитиною цінностей проаналізовано за показниками: *модальність* – прояв емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших та оточуючого світу; *загальні уявлення про цінність, що існує у Світі* – знання, уявлення про явища оточуючої дійсності; *поведінкові прояви* – конкретні дії дитини в повсякденному житті, те, на що

дитина зважає, що враховує, чим керується, як пояснює свої дії та вчинки. Зафіксовані відповіді дітей під час кількісної обробки отриманих емпіричних даних переводилися в бальні оцінки.

Отримані у бесіді з дитиною дані доповнено матеріалами спостережень та спільною взаємодією з дитиною в різних видах діяльності та оцінено за критеріями, що представлено в „Експрес-діагностиці сфери ціннісних орієнтацій дошкільника”, картах спостереження: „Показники рівня розвитку діяльнісного структурного компоненту ціннісних орієнтацій”, „Показники рівня прояву ціннісних орієнтирів дошкільників у реальних та ігрових стосунках”.

Процедура обстеження респондентів передбачала фіксацію вибору дітьми соціально значущих цінностей, що відбувалась в два етапи. На першому дитина вибирала з переліку термінальних та інструментальних цінностей 8 важливих саме для неї. Експериментатор фіксує які саме цінності обрано. На другому етапі дитина вибирала 4 найбільш для неї значущі з 8 вже обраних. Експериментатор фіксує прядок вибору (ранжування). На основі цих даних за допомогою психометричних методів та методів математичної статистики було визначено рейтинг соціально значущих цінностей для дітей даного віку. Таке ранжування цінностей (рейтинг) надало можливість оцінити вибір кожної дитини за співпадінням значущості з рейтинговим значенням.

Оскільки в рішенні завдань дослідження особливого значення набувають характеристики вікових психічних новоутворень як внутрішнього чинника прийняття дитиною соціально значущих цінностей, тому окремим завданням постало визначення рівня особистісного розвитку кожного респондента з вибірки досліджуваних, а також визначення ваги кожного з новоутворень на процес вибору дитиною цінностей.

Згідно набору емпіричних даних рівень особистісного розвитку це – оцінка набору характеристик за рівнями сформованості внутрішніх психічних новоутворень дитини. В нашому дослідженні це – світоглядні уявлення, етичні

інстанції у взаємодії з однолітками та з дорослими, мислення, мовленнєвий розвиток, довільна поведінка, мотиваційна складова.

Дослідженням було охоплено дітей, які виховуються в дошкільних освітніх закладах та навчаються у перших класах загальноосвітніх шкіл. Однорідність вибірки респондентів було забезпечено завдяки врахуванню таких позицій: респонденти із дошкільних навчальних закладів – це діти віком від 5 до 6 років; першокласники – це діти віком від 6 до 7 років; серед освітніх закладів, що склали базу дослідження немає спеціалізованих чи спеціальних, тобто виключено ситуацію відбору до контингенту дітей. Під час збору емпіричних даних було також враховано географічний показник. До вибірки респондентів увійшли діти із м. Києва та Київської області, Донецької області, м. Житомир, Івано-Франківської області.

В роботі виявлено: дієві у житті дитини цінності та рівень психологічних досягнень вказує на взаємовплив особистісних досягнень та актуалізацію ціннісних орієнтацій дітей. Вибір та прийняття дитиною соціально-значущих цінностей на пряму взаємопов'язаний із рівнем психологічної зрілості дитини. Найвагоміший внесок до здатності дитини до прийняття та вибору соціально значущих цінностей складають фактор «світоглядні уявлення та мовлення», фактор «етичні інстанції» та поведінкові ознаки, що підтверджує нашу позицію в тому, що категорія «ціннісна орієнтація» дитини дошкільного віку може бути представлена якісними характеристиками з погляду структурної цілісності психіки дитини в єдності емоційних, когнітивних та регулятивних ознак.

Література

1. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: моногр. / [Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, О.Ю. Хартман, Л.І. Соловійова, О.І. Федорчук, Л.Д. Токарева]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 222 с.

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ БАТЬКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО ЯК ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Балицька І.М.

*науковий кореспондент лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України,
вихователь Житомирського центру розвитку дитини №53 «АБВГДЕЙКА».*

В останні десятиріччя в нашій країні відбуваються суттєві перетворення в різних аспектах життєдіяльності людей, які призводять до змін не лише в економічному та політичному житті українського суспільства, а й значно впливають на соціокультурну ситуацію в цілому, зокрема на аксіологічний аспект – вчення про природу цінностей. Моделювання системи цінностей – це насамперед діагностичний і прогностичний момент у визначенні найближчого майбутнього нашої країни. Цінності спрямовують, організовують, орієнтують поведінку людини на визначені цілі. Повноцінна особистість починається на тому етапі розвитку людини, коли в неї виникають цілі та цінності життя, ціннісне ставлення до себе та інших, спрямовані на позитивне майбутнє.

Семантично поняття «цінність» має багато значень. Так, «Словник синонімів української мови» містить велику кількість тлумачень цього поняття, що є показником його змістовності й неоднозначності: цінувати, цінити, оцінювати – означає поважати, дорожити, давати оцінку кому -, чому-небудь, визнавати значення, важливість когось, чогось; цінний – важливий, дорогий; цінитель визначається як шанувальник.

Ціннісні уявлення людини не тільки відображають певну реальність і є знаннями про щось, але й спрямовують її діяльність, регулюють поведінку, створюють цілу систему моральних та естетичних уявлень – ідеали, принципи, оцінки. Ступінь розвиненості системи цінностей кожного індивіда визначає рівень його морально – духовної культури, є показником сформованості його як особистості [2, с. 21].

Цінності в найбільш загальному плані можна визначати як щось значиме взагалі, чи в позитивному, чи в негативному аспекті. Цінності носять суб'єктивно – об'єктивний характер, однак виступають як єдність об'єктивного та суб'єктивного, духовного та матеріального, індивідуально – особистісного та загальнолюдського, соціального і природнього.

У психології поняття «ставлення» пояснюється як характеристика ідеального або реального способу вираження людиною своїх почуттів, позиції, думки, наміру на адресу іншої людини, як своєрідна реакція людини на вплив навколишньої дійсності, є суб'єктивною стороною відображення дійсності, результатом взаємодії людини із середовищем.

За твердженням І. Беха, категорія «ставлення» є ключовою для процесу формування й розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривається сутність, становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу: зміст цієї єдності буде мати морально – конструктивний чи деструктивний характер. Ставлення, на думку І. Беха, є свідомим компонентом структури особистості і характеризує ступінь інтересу, силу емоцій, бажань, які виражаються у поведінці суб'єктів, їхніх діях та переживаннях, сприяють творчому освоєнню світу [1, с. 151].

Відродити, підтримати та пропагувати непересічні цінності, формувати ціннісне ставлення до людей та навколишнього світу - це важливе завдання українського суспільства. І особлива роль у цьому належить освіті. Освіта сьогодні є однією з фундаментальних основ щодо формування ціннісного ставлення як до себе, так і до оточуючого світу. Сучасний етап розвитку освіти характеризується помітним зростанням пріоритету людського фактора, посиленням уваги до особистості педагога, необхідності його соціально – етичного розвитку.

На сучасному етапі батьки вихованців ЗДО проявляють інтерес не лише до життя дитини у дошкільному закладі, створення комфортних умов перебування, а й прагнуть ознайомитися з особливостями професійної діяльності вихователя ЗДО. Які ж психологічні та педагогічні чинники ми

маємо визначити та врахувати у подальшому, щоб цей інтерес трансформувався у ставлення, зокрема у ціннісне ставлення до професійної діяльності вихователя ЗДО з боку батьків? Одними з таких факторів є активізація батьків вихованців та партнерське залучення до взаємодії, а також відповідний рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Головну роль в усіх виховних аспектах відіграло і продовжує відігравати зростання дитини у родинному колі, адже родина – перший суспільний щабель у житті людини. Цьому сприяє і нова «філософія» роботи з батьками вихованців: за виховання дітей та їх розвиток несуть відповідальність батьки, а всі інші інститути виховання та освіти, включаючи заклади дошкільної освіти, мають цьому активно сприяти.

Нові світоглядні орієнтири та соціальні завдання, які постали перед людством, актуалізують проблему активної співпраці, ціннісної взаємодії, результативної роботи та партнерсько-ділових відносин між педагогами ЗДО та батьками вихованців. Цим положенням частково і обумовлене наше подальше дослідження.

Активізація батьків на основі індивідуального та диференційованого підходів – справа цілком реальна, хоча і потребує високого рівня психолого-педагогічної майстерності педагога. Сучасні дослідження проблем сімейного виховання свідчать про необхідність підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьківства. Така підготовка є завданням професійних педагогів (вихователів, психологів, методистів, керівників гуртків та студій тощо), тих, хто працює з дітьми.

Педагогам дошкільних закладів важливо змінити об'єкт-суб'єктні відносини, тобто усвідомити для себе та переконати батьків, що вони є суб'єктами освітньо-виховного процесу. А це означає, що батьки не повинні бути пасивними об'єктами впливу педагогів, а мають розпочати взаємодіяти з вихователями та дітьми на засадах партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю.

Відомо, що у будь – якій професійній діяльності морально – етичний рівень людини, комплекс її ціннісних орієнтацій відіграють провідну роль. Це особливо актуально для вихователя. Таким чином, збагачення духовності батьків, поширення серед них психолого-педагогічних знань – одне з важливих завдань щоденної роботи педагогічних працівників ЗДО.

Викликати в батьків бажання цікавитися вихованням дітей – головне завдання на етапі формування психолого-педагогічної культури батьків. Зацікавленість дорослих у вирішенні проблем дитини – запорука зростання освіченості кожного з батьків. Тісний контакт з родинами вихованців може надати батькам допомогу з актуальних виховних питань, сприяти формуванню взаєморозуміння в сімейно – педагогічному колективі, налагодити обмін виховним досвідом, сформувати у батьків правильне уявлення про свою дитину, об'єктивно визначати оптимальні шляхи всебічного розвитку дитини.

Усі визначені форми роботи між членами родини та педагогами мають активізувати виховний процес, загальна мета якого – підвищити психологічну та педагогічну освіту батьків, сприяти формуванню у батьків ціннісного ставлення до професійної діяльності вихователя ЗДО [4, с. 45].

Сьогодні все більшого визнання набуває ідея про те, що в основу збагачення освітнього і виховного процесів у дошкільному закладі має покладатися ідея про його становлення як відкритої для різних впливів установи. Означена «відкритість» передбачає пріоритетну орієнтацію насамперед для батьків завдяки розширенню традиційних меж між ЗДО та сім'єю, але не на основі принципу паралельності, а на основі принципу співробітництва, взаємопроникнення, доповнення виховних впливів кожного з цих соціальних інститутів.

Безумовно, ініціаторами співробітництва мають бути педагоги ЗДО, оскільки вони мають спеціальну професійну підготовку, володіють знаннями і практичними вміннями. Однак для посилення ефективності співробітництва з батьками необхідна також обізнаність з його сутністю, способами реалізації, різноманітними формами запровадження.

За результатами дослідження Л. Позняк та Н. Ляшенко, умовами ефективної роботи педагогів ЗДО з батьками є: цілеспрямованість та системність, плановість, диференційований підхід з урахуванням багатоаспектності та специфіки кожної родини, вікова диференціація змісту роботи, доброзичливість та відкритість.

За своєю сутністю співробітництво педагогів ЗДО з батьками вихованців може бути визначене як процес, що передбачає рівність партнерів, поважне взаємоставлення взаємодіючих сторін з урахуванням індивідуальних можливостей одна одної. Співробітництво передбачає не лише взаємні дії, а й взаєморозуміння, взаємодовіру, взаємопізнання, взаємовплив, взаємоповагу, що у свою чергу є передумовою формування у батьків ціннісного ставлення до професійної діяльності педагогів ЗДО.

На погляд М. Машовець, педагогічне співробітництво із сім'єю полегшує досягнення цілей, що висуваються перед дошкільним закладом (практичний стимул), робить важливий внесок в єдиний процес виховання дитини в сімейному та освітньому середовищі (педагогічний стимул), участь батьків є також певною формою демократизації та культурно – ціннісної взаємодії, що особливо важливо в умовах полікультурного простору (соціально-психологічний стимул) [3, с. 2].

Основна мета такого співробітництва полягає у створенні єдиного середовища «сім'я – дитячий садок», в якому всі учасники педагогічного процесу (діти, батьки, вихователі) почуваються комфортно, виявляють інтерес один до одного й орієнтовані на досягнення взаємоважливих цілей та взаємоціннісного ставлення.

Психолого – педагогічна культура батьків є показником їхньої загальної культури, в якій відображено накопичений людством досвід виховання дітей в сім'ї, а в його основі – наукові знання й досвід народної педагогіки; це «складне динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки у виховній діяльності» [5, с. 43].

Психолого-педагогічна культура батьків є важливим чинником успішного сімейного виховання; вона містить ознаки виховної діяльності, як рівень інтелектуального і духовного розвитку батьків, глибину знань та обізнаності в різних сферах людської діяльності, конкретні педагогічні вміння, найважливішим з яких є спілкування. Для успішного запровадження різних форм і методів у процес співробітництва батьків та педагогів ЗДО, слід наголосити, що обидві сторони мають володіти відповідним рівнем психолого-педагогічної культури, грамотності та компетенції.

Проблема цінностей, ціннісних орієнтацій та ціннісного ставлення є однією з найбільш фундаментальних у психології, педагогіці та філософії, а особливо сьогодні, у період складних трансформаційних процесів, економічних, політичних, культурних та інших змін. Однак, на наш погляд, дана тема залишається відкритою і ще довго буде у центрі психологічних пошуків дослідників, що представляє перспективи для майбутніх досліджень.

На наступному експериментальному етапі нашого дослідження з метою визначення чинників формування у батьків ціннісного ставлення до професійної діяльності вихователя ЗДО буде використовуватися наступний діагностичний інструментарій:

Мотиваційний блок: питальник «САН» (за методикою Л. Столяренка); методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); тест-опитувальник батьківського ставлення Варги – Століна.

Когнітивний блок: анкета для експертної оцінки вихователя батьками вихованців (анкета адаптована, в оригіналі «Анкета для експертної оцінки вчителя батьками учнів»); тест для батьків «Чи маєте Ви підхід до дітей?» (за О. Кочергою); тест для батьків «Чи забезпечуєте Ви формування нової особистості» (за О. Кочергою).

Поведінковий блок: анкета для батьків «Дітей виховують батьки. А батьків?»; авторська анкета для батьків «Взаємодія батьків та вихователів ЗДО».

Література

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук. – метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 204с.
2. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання дітей: навч. – метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1998. 392с.
3. Машовець М.А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців. *Оновлення змісту, форм та методів навчання та виховання у закладах освіти*: зб. наук. пр. Наукові записки РДГУ. 2011. Вип.2 (45).
4. Проскура О.В. Психологічна культура праці завідуючої дошкільним закладом. Київ, 1994. С. 31–52.
5. Програма формування педагогічної культури батьків. [за ред. Постоного В.Г.] : ДЦССМ, 2003. 108 с.

ОГЛЯД МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Борисяк Т.М.

*вихователь закладу дошкільної освіти № 18
м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області*

Сучасний етап розвитку освітнього процесу характеризується посиленням уваги до становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку, як основи подальшого духовного розвитку їх особистості. Дитина отримує розуміння моральних норм поведінки, виходячи із установок які отримує у процесі свого знаходження в соціумі. Саме у дошкільному віці формуються елементарні розуміння норм спілкування.

Ціннісні орієнтації розуміють, як націленість дитини на цінності у вигляді фіксованих установок, детермінуючих діяльність дитини. Це утворення зі

складною структурою, які поєднують роботу потреб, мотивів, спрямованості, відносин, що взаємопов'язані між собою.

Ціннісні орієнтації – складний феномен який характеризується цілеспрямованістю особистості і визначає загальний підхід людини до розуміння світу, надає сенс вчинкам та направляє особисті позиції у напрям моральної обізнаності. Система цінностей має досить багатопланову структуру. Вершина якої характеризується тими цінностями, які пов'язані з життєвими цілями [3, с. 131].

Ціннісні орієнтації стають характеристикою зростаючих можливостей дитини дошкільного віку у свідомому виявленні психологічного простору «Я». Саме ціннісні орієнтації відбивають рівень активності дитини, ступень її дорослішання і гармонізацію усіх психологічних надбань, що проявляються у поведінці дитини, відносинах з іншими людьми та у її пізнавальній та предметно-практичній діяльності.

Зазвичай цінності поділяють на два класи: 1) цінності-блага та 2) цінності-регламенти.

Життя дитини дошкільника сповнене цінностями переживання, творення, подолання обмежень, які тісно переплетені та виявляються в активних формах взаємодії з оточенням та різних предметно-практичних, ігрових й образотворчих видах діяльності дитини. У розробці методичного інструментарію вивчення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку враховано представленість єдності в її компонентах: когнітивному, емоційному, поведінковому або діяльнісному компоненті [3, с. 132].

Варто зауважити, що неправильне тлумачення ціннісних орієнтацій в дорослому оточенні дитини дошкільника веде до непоправних наслідків, що стосуються її уявлення про моральні норми поведінки та зміни її орієнтирів у житті. На даний момент батьки, під тиском суспільних уявлень про всебічно розвинену дитину, занадто опікуються її інтелектуальним розвитком. Відсуваючи на друге місце те, що добре розвиненою дитина вважається не та, що у дошкільному віці знає декілька мов та бездоганно володіє математикою, а

та, що розуміє та намагається виконувати, в силу свого віку, усі усталені моральні норми.

Саме у процесі формування особистості розвивається спектр усієї ціннісної сфери дитини, що представлений складним взаємозв'язком його елементів, які підтримують функціонування ціннісних орієнтацій – потреб, відносин, мотивів, інтересів а також внутрішнім регулятором кожної людини – совістю.

Є величезна кількість методів за допомогою яких вивчають ціннісні орієнтації дітей дошкільного віку. Одним з них є тест «Будиночки», який дозволяє провести діагностику емоційної сфери дитини в області верхніх емоцій соціального розвитку, особистісних переваг та діяльнісних орієнтацій.

Тест складається із трьох завдань по розфарбовуванню. Перше завдання характеризується тим, що дитина обирає колір який її найбільше до душі. Суть наступного завдання полягає у тому, що дитину просять підібрати колір, який підходить для будиночків у яких живуть відчуття. І в останньому, третьому завданні, відбувається підключення асоціативного ряду емоцій дитини до різноманітної діяльності у дитячому садку який дитина відвідує. Під час розфарбовування останнього будиночку, у третьому завданні, дошкільник самостійно обирає для себе об'єкт, визначаючи для нього заняття і тільки потім розфарбовує його у відповідний колір, визначаючи таким чином відношення до даної цінності.

Також з поміж інших, на особливу увагу заслуговує, методика «Квітка з сімома листками». Вона спрямована на виявлення широти сфери основних свідомих бажань і потреб дошкільників. Даний тест проводиться індивідуально, тому що дошкільники не завжди вміють писати. Якщо є потреба, то кількість листків можна скоротити до трьох, але варто зауважити, що тоді існує імовірність неправильного тлумачення отриманих результатів. Варто завчасно підготувати квітку з відповідною кількістю листочків, як варіант, таку квітку можна виготовити разом із дітьми (дитину створення такої квітки може зацікавити, що в подальшому допомагає у проходженні тестування). Варто

попросити дитину уявити, що у неї в руках чарівна квітка, і записати на кожному листочку бажання, тоді воно здійсниться. За допомогою дорослого занотовують бажання, їх повинно бути сім, як листочків у нашої квітки.

Процедура проходження тесту складається із декількох етапів.

На першому етапі дитині пропонують розташувати «пелюстки» в порядку переваги і пропонуються питання: «Який колір для тебе більш приємний? Вибери ту пелюстку, яку тобі хочеться». Другий етап, являє собою обрання із запропонованих карток із зображеннями людей тих, які найбільше схожі на реальних членів сім'ї дитини. Завдання супроводжується інструкцією: «Яка картка більше підходить, коли ти думаєш про тата, про маму...» (і аналогічно перераховуються всі члени сім'ї дитини, включаючи її саму). Відповіді можуть бути спрямовані на виконання власних бажань, на благо однолітків, батьків, братів, сестер, вихователів або всього людства, наприклад, «хочу, щоб мама мені купила великого ведмедика». Дана методика, перш за все, спрямована на те, щоб дитина актуалізувала власні бажання, а якщо вона ще й не забуває про бажання інших, то це є свідченням її широкої мотивації, виходом за межі особистого досвіду. Несприятливим є той варіант, коли дитина не може висловити бажання для себе, або вони повністю відсутні.

Далі відзначимо методика «Комплексного вивчення самооцінки і ціннісних орієнтацій». Її рекомендують проводити індивідуально. Стимульний матеріал складається із карток зі схематичним зображенням трьох фігурок дітей та семи карток з надрукованими на них ціннісними характеристиками. Дитині пропонується розглянути одну картку із зображенням трьох фігурок дітей, під якою знаходиться інша картка з визначеннями, і відповісти на питання: «Ось три дуже схожих хлопчика (дівчинки). Цей хлопчик - розумний, цей - сильний, цей - здоровий. У всьому іншому вони нічим не відрізняються. Яким з цих хлопчиків (дівчаток) ти найбільше хотів би бути?» і. т. д. Відповідь дитини занотовується у відповідному бланку.

Дана методика розглядає такі цінності, як розум, сила, веселість, краса, акуратність, успішність в навчанні, здоров'я. Відповідно до результатів

виконання даного тесту можна зробити висновок про особистісну зрілість дитини, диференційованість системи ціннісних орієнтацій, про оцінку особистості дитини, про її адаптаційні можливості.

Найбільш поширеною в даний час є методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича, заснована на прямому ранжуванні списку цінностей. М. Рокич виділяє два класи цінностей:

- Термінальні – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути;
- Інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій чи властивість особистості є кращим в будь-якій ситуації.

Дитині отримує два списки цінностей (по 10 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. Але зважаючи на те, що ми працюватимемо із дітьми дошкільного віку, то варто все проводити індивідуально та допомагати дітям відзначати свій вибір. У списках дитина присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значимості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей [2, с. 1].

Також для вивчення ціннісного розвитку дітей середнього та старшого дошкільного віку використовують гру «Магазин». Перший етап гри варто проводити на початку навчального року у вигляді «купівлі-продажу». Дітям пропонується сформувати кілька невеликих груп (по 5-6 чоловік в одній групі). Всі грають роль покупців моральних цінностей. «Купівля-продаж» здійснюється як своєрідна бартерна угода. Позитивні якості (ввічливість, доброта, акуратність, терплячість, чуйність і т.д.), яких у них не вистачає (на думку самих дітей), вони можуть придбати в обмін на свої негативні (грубість, неохайність, недисциплінованість, жадібність і т. д.) або на свої позитивні, які у них є в надлишку. Після проведеної «купівлі-продажу» вихователь разом з дітьми підводить підсумки здійсненої угоди. Вони обговорюють, що потрібно

зробити для того, щоб «придбані», «куплені» позитивні якості закріпити в діяльності класного колективу [1, с. 11].

Вивчення ціннісних орієнтирів – надзвичайно важливий процес, адже за допомогою цього можна визначити основні моральні якості дошкільника, а також це дає можливість відслідкувати вплив оточення дитини на її формування як особистості.

Література

1. URL : <http://school227.ru/oer/2015-2018/rez/4.%20c-o.pdf>. (дата звернення: 15.10.2020).
2. URL : https://mosmetod.ru/files/Методика_Рокича.pdf. (дата звернення: 15.10.2020).
3. Піроженко Т. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників: пошук та результати дослідження. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 37. С. 130–137. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2015_37_23. (дата звернення: 15.10.2020).

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА

Волік Н.М.

аспірантка кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2511-5782>

Сучасний освітній процес закладу дошкільної освіти не може існувати без постійного оновлення, запровадження нових технологій та засобів навчання. Педагогіка сьогодення передбачає, що можливості використання різноманітних засобів навчання дозволяють найбільш повно і успішно реалізувати розвиток здібностей дитини. Необхідно пам'ятати: мислення дітей старшого дошкільного віку характеризується як «переважно наочно-образне». Психологи приписують мисленню і свідомості дітей віком 5-8 років три основних компоненти – образність, емоційність, цілісність [1]. Це означає, що навчання

необхідно будувати з урахуванням провідних тенденцій, не боятися впроваджувати інноваційні технології в освітній процес.

Сучасна дитина живе у світі, відмінному від того, в якому вирости її батьки. З дитинства її оточують різні електронні приладдя: електронні побутові предмети, іграшки, мобільні телефони, пульти, комп'ютери. Дитина, на відміну від дорослої людини, не має бар'єру при знайомстві з новими засобами, і тому вона швидко і з легкістю освоює сучасні технології.

Про обов'язковість введення наочності в процес навчання говорили ще корифеї педагогічної думки, такі як К.Д. Ушинський та В.О. Сухомлинський. Але дуже важливо використовувати засоби навчання цілеспрямовано, не перевантажуючи заняття великою кількістю наочних посібників. Це може стати на заваді дошкільнику зосередитися на виконанні завдань.

У сучасній дидактиці поняття наочності відноситься до різних видів сприйняття: зорового, слухового, тактильного тощо. Часто виникає необхідність використовувати різні види наочних засобів при ознайомленні з об'єктом [1]. Успіх у досягненні навчальної мети значно збільшується, коли засіб навчання поєднує в собі можливості прийому дитиною інформації через різні канали сприйняття. Як казав Ян Амос Коменський, «...Хай буде для учнів золотим правилом: все, що лише можна, представляти для сприйняття відчуттями, а саме: бачене – для відчуття зором, чує – слухом, запах – нюхом, що можна вкусити – смаком, доступне дотику – дотиком».

Нагадаю, що наочність для дітей молодшого віку не повинна вмещувати більше трьох предметів. Для дітей середнього дошкільного віку кількість образів збільшується до 5-6. Старші діти адекватно сприймають до 10 образів одночасно. Дотримання цих умов сприяє гармонійному формуванню сприйняття дошкільників та не перевантажує зорові аналізатори. Також, зображення повинні бути сприйнятливого розміру – не дуже великі, але й не занадто малі.

Необхідно зазначити, що як будь-який дидактичний матеріал, посібник повинен використовуватись за певними правилами:

- по-перше, бути доречним освітній ситуації;
- по-друге, відповідати віковим можливостям та індивідуальним особливостям дитини;
- по-третє, мати інтуїтивно зрозумілий та зручний у використанні функціонал.

Опираючись на той факт, що провідним видом діяльності в дошкільному віці є гра, вважаємо використання даного пристрою доречним саме у цьому віковому періоді. Нагадаю: роботу з розвитку емоційного інтелекту слід починати саме в дошкільний період, при досягненні дитиною чотирирічного віку. Це пов'язано із тим, що приблизно в 4 роки у дитини відбувається переміщення такого психічного явища як *афект* (найсильніший вид емоційної реакції), з кінця діяльності на її початок. Включається механізм емоційного передбачення наслідків діяльності, який знаходиться в основі емоційної регуляції дій дитини [2, с. 34]. Тобто, суто фізіологічно дитина здатна навчитись керувати своїми емоціями починаючи саме з цього віку.

Не зважаючи на те, що посібник призначений для використання у роботі з дітьми усього періоду дошкільного дитинства, я вважаю, що максимальна ефективність досягається при застосуванні його в навчанні дітей старшого дошкільного віку.

Така особливість використання посібника зумовлена, так би мовити, «особливою сензитивністю» старшого дошкільника щодо розвитку емоційного інтелекту. Період життя від шести до семи років є перехідним, кризовим етапом у становленні особистості дитини. Таким чином її психіка готується «увійти» в нову соціальну ситуацію розвитку. У цей час формується ставлення до різних життєвих ситуацій, почуття внутрішньої свободи вибору своєї життєвої позиції, здатність регулювати власну поведінку.

Хочу зауважити, що при застосуванні посібника необхідно звернути увагу на такий методичний аспект: пристрій має бути не заміником педагога, а його помічником – тільки тоді він зможе стати ефективним дидактичним

засобом. Необхідною умовою є керівництво процесом користування посібником. Так, він є ігровим, але ця гра повинна бути скерованою.

Хоча використання наочності у навчальному процесі закладу дошкільної освіти відіграє допоміжну роль в навчанні, та іноді об'єкт пізнання, який пропонується для ознайомлення та осмислення, виявляється неосяжним для дитини. Тобто таким, який не має матеріального вираження у повсякденному житті малюка, а отже не може безпосередньо ним сприйматись. В цьому випадку якнайкращим способом донесення інформації про об'єкт виявляється застосування спеціальних засобів навчання.

Пристрій, що було мною винайдено та сконструйовано, призначений для застосовування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти з метою підвищення рівня емоційного інтелекту дошкільника. Він має задіяти відразу три канали сприйняття дитини: дотик, зір та слух. За існуючими класифікаціями засобів навчання, я віднесла пристрій до спеціальних засобів навчання (Рис.1) [3].

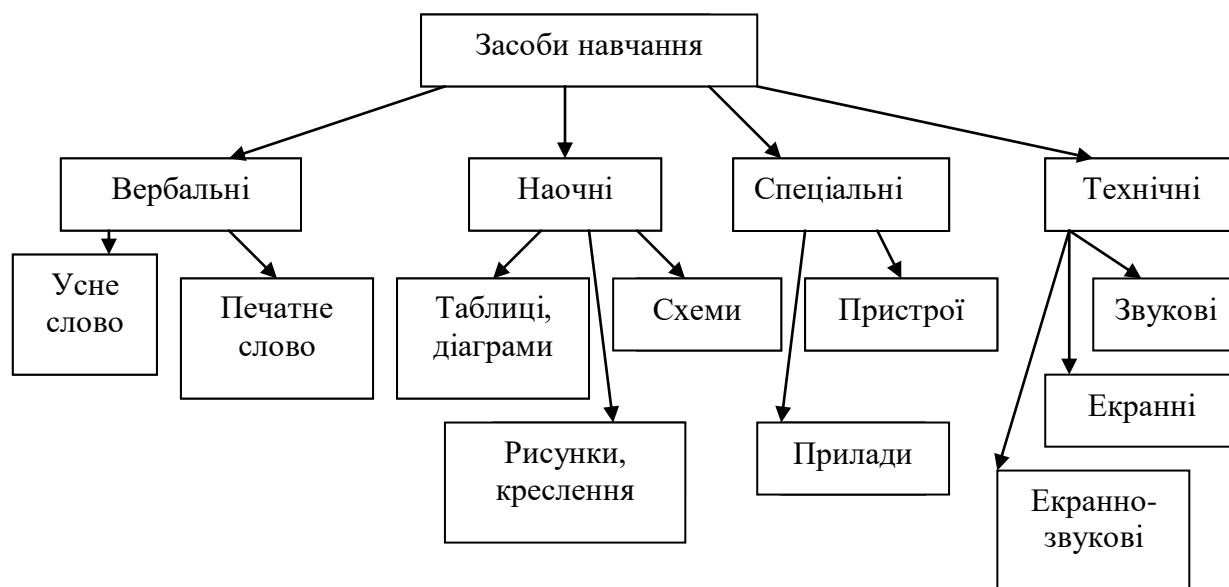

Рис.1. Класифікація засобів навчання за С.Є. Каменецьким

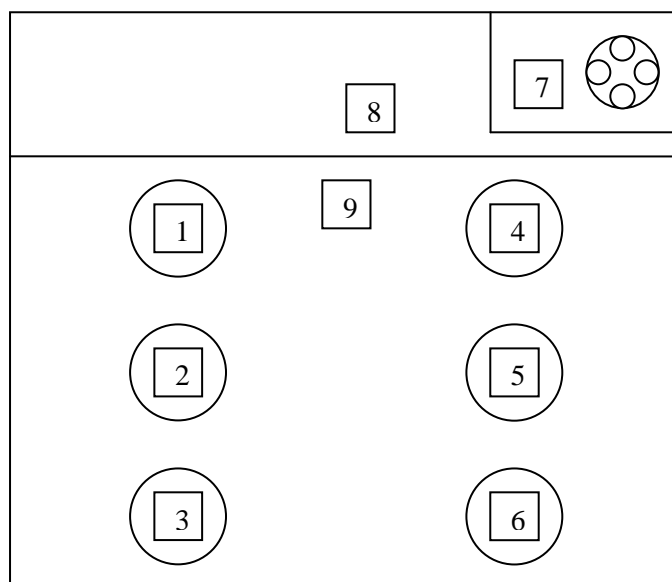

Рис.2. Схематичне зображення навчально-наочного ігрового посібника «Мої емоції», де цифрами позначено: 1, 2, 3, 4, 5, 6 – зображення смайликів (пiктограми емоцiй), 7 – блок динамiка, 8 – основа планшету, 9 – змiнний модуль

За функціональними ознаками, можна класифікувати його як навчально-наочний ігровий посібник. Схематично він представлений на Рис. 2.

Зовні він являє собою прямокутний планшет зі змінними модулями у вигляді ламінованого паперу формату А 4 із зображеннями піктограм-смайликів. Кожний модуль має своє призначення, відповідно до вікових особливостей вихованців. Посібник можна використовувати починаючи з молодшого дошкільного віку (4-й рік життя) і закінчуючи старшим дошкільним віком (7-й рік життя). Для дітей молодшого віку зображено тільки три піктограми, що позначають «радість», «сум» та «спокій». Для середнього дошкільного віку маємо зображення шести базових емоцій: «радість», «сум», «гнів», «подив», «страх». Для дітей старшого дошкільного віку, які вже більш обізнані в емоціях, підготовлено ще один модуль, на якому додано інші, складніші емоції: «інтерес», «відраза», «сором», «почуття провини», «презирство», «гордість». Саме така послідовність у поданні матеріалу відносно віку пояснюється методикою формування знань про емоції, що була описана в одній з моїх попередніх публікацій [4].

При натисканні на обраний смайлик, він підсвічується та видає звук, що наслідує дану емоцію. У верхньому правому кутку планшету знаходиться динамік, який забезпечує відтворення звуку. Таким чином, посібник відповідає певній дидактичній меті: сформувати уявлення дітей про базові емоції та способи їх вираження. Тобто призначений допомогти педагогу в реалізації одного із завдань з розвитку емоційного інтелекту дошкільника.

В результаті проведеного дослідження, було виявлено, що питанням впровадження інноваційних технологій в дошкільня опікується багато науковців. Але, конкретно-прикладним аспектом інноваційної діяльності – одиниці. Тож, винайдення та впровадження в освітній процес наочності у вигляді різноманітних пристроїв є найактуальнішим питанням сьогодення закладів дошкільної освіти. Я із впевненістю можу стверджувати, що описаний у статті пристрій є унікальним навчальним засобом і неодмінно стане в нагоді педагогу-професіоналу, який ставить за мету сформувати навички розвинутого емоційного інтелекту дитини дошкільного віку. Проте, не треба забувати, що найважливіше на занятті в закладі дошкільної освіти – це безпосередня взаємодія педагога і дитини, включення емоційного забарвлення в процес обміну інформацією між ними. Саме це є запорукою успішної реалізації усіх трьох компонент освітньої мети: навчальної, розвивальної та виховної.

Література

1. Руденкова О.І., Підан С.М., Чекоданова А.А. Досвід роботи з проблеми: «Сучасна комп'ютерна наочність в освітньому просторі дошкільного навчального закладу». URL : <http://dnz42.edukit.zp.ua/Files/downloads/Досвід.pdf>. (дата звернення: 11.06.2020).
2. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників /Упоряд. І.В. Молодушкіна. 2-ге вид. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 207, [1] с.: іл. (Серія «Творчому педагогу»).
3. Петров А.В., Попова Н.Б. Классификация средств наглядности в современной системе обучения. *Мир науки, культуры, образования*. №2 (5), 2007.

4. Волік Н.М. Дидактичні ігри для розвитку емоційного інтелекту дошкільника. *Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць*. Вип. №1 (93) 2019 / за заг. ред. С.Я. Саяпіної. Харків : ТОВ Видавництво НТМТ, 2019. 343 с.

РОВЕСНИЦЬКІ СТОСУНКИ ЯК ЦІННІСТЬ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Гавриш Н.В.

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
ДЗ «Університет Григорія Сковороди в Переяславі»
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9254-558>*

Становлення і розвиток особистості дитини відбувається не в соціальному вакуумі, а в багатоплановому спілкуванні зі світом дорослих і однолітків. Це добре видно на прикладі дитячих ігор, що моделюють різні аспекти життя. Особлива роль у цьому належить дитячій субкультурі, адже ровесницькі стосунки є її важливим складником.

Проте традиційна організація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, на жаль, не орієнтована на формування і підтримку ровесницьких стосунків дітей. Раніше саме життя «створювало» сприятливі умови для забезпечення особистісної зрілості, відповідальної самостійності дітей, починаючи вже з дошкільного віку: різновікові дитячі співтовариства, дворові угруповання, спільні ігри, мандрювання, дитяча творчість, - все це не лише зближало дітей, навчало їх будувати стосунки, збагачувало їх життєвий і соціальний досвід. Сучасна ситуація ускладнюється тим, що особливості сучасного соціуму пов'язані зі скороченням простору дитинства, а також зубожінням змісту й форм дитячої субкультури, спричиненим збідненням рівня загальної культури наближених до дітей дорослих як трансляторів їм надбань культурної спадщини людства тощо (В. Абраменкова, М. Осоріна).

З огляду на роль дитячої субкультури як вагомого чинника соціалізації дітей конче необхідно зробити все можливе для її збереження і, зокрема, підтримки поколінних навичок, ровесницьких стосунків дітей.

Проблема соціалізації дітей, цінності дитячої субкультури були і залишаються предметом активного наукового інтересу (І. Кон, [9, с. 26]. В. Кудрявцев [4, с. 17], В. Абраменкова [1, с. 56]. У дослідженнях С. Іконнікова, І. Котової, Є. Шиянова акцентується увага на дитячому товаристві як носії дитячої субкультури. Автори розуміють останню, як «культурний простір і коло спілкування дітей, що допомагає їм адаптуватися в соціумі й створювати власні автономні норми й форми поведінки». Дитяче співтовариство науковці визначають як сукупність людей, які мають відмінні культурні ознаки, що вирізняють їх з-поміж інших спільнот [6, с. 25]. Проблема ровесницьких стосунків також вивчалась у різних аспектах соціально-педагогічних та психолого-педагогічних досліджень. Науковці відзначають, що ровесницькі стосунки дітей виявляють надзвичайні соціалізуючі можливості, у яких діти мають шанс знайти себе, забезпечити своє особистісне зростання (Т. Алієва, Л. Варяниця, К. Журба, В. Кудрявцев, О. Малахова, М. Осоріна, Т. Піроженко, О. Рейпольська, О. Хартман та ін.).

Під терміном «ровесник» ми маємо на увазі рівність людей за своїми можливостями, пізнання самого себе серед інших, можливість знайти своє місце. Зверненість до своїх друзів як сформована поколінська навичка (йдеться про дитячу субкультуру) може дати дітям ту захищеність у середині їхнього власного кола, якої їм не вистачає, ту зацікавленість серйозними життєвими перспективами, за відсутність якої підростаючому поколінню докоряють дорослі.

В історії освітньої практики на перехресті століть мав місце прогресивний рух освітян, метою якого було забезпечити пріоритетність соціального розвитку дитини. Було прийнято Маніфест педагогіки співробітництва дорослих і дітей (серед авторів – Ш. Амонашвілі, О. Газман, С. Соловейчик). Досвідчені педагоги і сьогодні застосовуються соціоігрові методики Є. Шулешка,

В. Букатова, Н. Єршової. Проте варто визнати, що з часом у дошкільних закладах досвід їх застосування, на жаль, було втрачено наступними поколіннями вихователів. Тим більше, що й такої уваги до проблеми соціалізації у змісті професійної підготовки тривалий час не передбачалося.

Науковці справедливо відзначають, що проблема формування ровесницьких стосунків дітей у контексті дитячої субкультури актуалізувалася у зв'язку з переходом від *об'єктивістської* (орієнтованої на цінності «знаннєвої» парадигми з наголосом на обізнаність заучування, запам'ятовування дітьми базових знань, наслідування персоніфікованих зразків і чужих моделей поведінки) - до гуманістичної, *конструктивістської* парадигми, до цінностей якої і належать ровесницькі стосунки як цінність дитячої субкультури (О. Байєр, О. Безсонова, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Хартман та ін.). Змістові та процесуальні характеристики освітнього процесу у світлі конструктивістської парадигми орієнтують на розмаїття способів організації дітей, надання переваг об'єднанню дітей у мікрогрупи для побудови ровесницьких стосунків. А це, в свою чергу, включає механізми саморозвитку, самонавчання і взаємонавчання, сприяє засвоєнню дошкільниками соціокультурних норм, сформованої соціалізованої поведінки, розвинених базових особистісних якостей. Поступово, хоч і повільно вихователі дошкільних закладів здійснюють перехід від загально групових до підгрупових форм роботи, намагаючись забезпечити активну міжособистісну взаємодію дітей при виконанні різноманітних навчально-пізнавальних завдань.

Отже, аналізуючи сучасний освітній процес у вітчизняних дошкільних закладах, науковці зауважують, що має місце домінування форм роботи з концентрацією уваги дітей на вихователі та характерної для дітей ролі слухачів і виконавців настанов і вказівок дорослого, що забезпечує зовнішні прояви дисципліни і порядку, відчуття контрольованості навчальної ситуації та унеможливорює вільну взаємодію і комунікацію дітей між собою [7;10].

Сприятливим чинником змістових і процесуальних змін стало надання вихователям і педагогічним колективам свободи у виборі навчальної програми,

моделі організації життєдіяльності та способу планування, з огляду на їх варіативність. Проте за межами дошкільного закладу соціально-економічна ситуація суттєво погіршилася, зокрема, в аспекті соціалізаційних можливостей (Л. Варяниця, С. Курінна, І. Рогальська-Яблонська та ін.). Водночас сучасні обставини життя, на жаль, відняли у дітей таке поняття, як дворові угруповання, збіднили зміст дитячої субкультури, а страх батьків за життя своїх дітей навіть далеко за межами дошкільного віку позбавив їх можливості соціалізуватися в широкому соціумі, виявляти самостійність і набувати відповідальності.

Утвердження ровесницьких стосунків як засобу соціалізації, засвоєння дітьми соціокультурної норми стає можливим за низки психолого-педагогічних умов. До таких умов ми відносимо *гнучкість свідомої позиції дорослого як партнера та організатора дитячого співтовариства*. Це передбачає відмову від звички постійно повчати, повідомляти, наставляти дітей; прийняття робочого гомону в групі як норми, без чого неможливо встановлення у дітей дружньо-ділових взаємин; обов'язковість на занятті діалогу між дітьми, та діалогу між педагогом і дітьми, в якому вони вчаться не тільки слухатися, а й слухати і чути дорослого та один одного, а сам вихователь навчається розмовляти з дітьми, слухати їхню думку, а не тільки говорити їм.

Для підтримки ровесницьких стосунків необхідно забезпечення *домінування мікрогруп як способу організації дітей* для виконання освітніх завдань не тільки на заняттях, а й поза ними. Причому важливо повернути дітей обличчям один до одного у просторовому та змістовому плані. Діти мають не просто сидіти поряд, а об'єднуватися для виконання освітніх завдань у групи (двійки, трійки, четвірки, компанії, команди) за симпатіями, випадковими зв'язками, по домовленості тощо. Щоб це відбулося, вихователю варто частково делегувати дітям свої повноваження щодо інформування та навчання, а самим дітям необхідно забезпечити мотив для спілкування (проблемне запитання, спільне завдання для обговорення), адже вони мають навчитися дотримуватися спільних правил забезпечення рівноправності учасників комунікації, у

встановленні яких вони брали активну участь. При цьому дорослий, повернувши дітей один до одного, має вийти з розмови або гри як учасник, але зберегти себе в якості спостерігача та організатора. Це спричинить стійку особистісну активність саме дітей, а не лише педагога, як це буває традиційно.

Крім створення у групі сприятливого для формування ровесницьких взаємин клімату, необхідно створити *спеціальне інформаційно-проблемне поле*, в освоєнні якого б діти займали активну позицію у спільному пошуці, свідомому сприйнятті необхідної інформації та спільних діях, відповідно до освоєних суспільних та особистісних правил. Отже, ровесництво стає тим самим дивовижним перехрестям, де кожен з учасників освітнього процесу має шанс знайти себе, забезпечити своє особистісне зростання.

Література

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. Москва : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : «МОДЕК», 2000. 416 с.
2. Бех І.Д. Особистість у ціннісному зростанні //Сучасний виховний процес: сутність а інноваційний потенціал: м-ли звіт. наук-практ конф. Інституту проблем виховання НАПН України 2019 р. Вип.8. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. С. 7–12.
3. Курінна С.М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років у різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08. Луганськ, 2004. 198 с.
4. Кудрявцев В.Т. Смысл человеческого детства и психическое развитие ребенка. *Дошкільна освіта*. 2012. № 3. С. 37–43.
5. Журба К.О. Виховання смисложиттєвих цінностей дітей:теоретичний аспект. *Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи*: зб. наук. пр.; за заг. ред. Г.В. Беленької, В.І. Бондар, І.М. Шоробури. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 162–172.
6. Иконникова С.Н. Защитный пояс культуры и стратегия отношения к детству /Дети и старики как группы риска: миссия социальной работы в обществе переходного типа: сб. ст. и матер. междунар. конф. (15-17 мая 2010). Самара, 2010.
7. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку /за ред. Т.О. Піроженко:

В 2 ч. Київ : Копіювальний салон „SIGNATURE”, 2002.

8. Особина М.О традициях детского драматизации. *Педология. Новый век.* 2003. № 5. 212 с.

9. Кон И.С. Ребенок и общество. Москва: Педагогика, 1988. 271 с.

10. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. Санкт-Петербург : Речь, 2004. 234с.

11. Кравчинська Т.С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи*: зб. ст. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Харків, 6 квітня 2017 року). Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85.

АКТУАЛЬНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНЯТ

Гнатів З.Я.

кандидат філософських наук, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8321-2767>

Горчин М.В.

студентка II курсу магістратури

Навчально-наукового інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Взаємозв'язок музичного виховання і розвитку передбачає співвідношення об'єктивного, соціального, музичного середовища із суб'єктивним переживанням дитини, залученої до музики. Адже якраз музичне обдарування проявляється здебільшого найраніше, причому в амбівалентному режимі: в одних дітей - у яскравій і незалежній формі, і водночас у дуже скромних, недосконалих і невизначених ракурсах в інших дітей.

Теоретико-емпіричне вивчення взаємовідношень музичного виховання і розвитку будується на основі даних, які отримані класичними і сучасними

дослідженнями в педагогіці, психології, культурології та інших галузях людинознавчого циклу.

Прихильники ідеалістичних теорій визнають існування незмінних вроджених задатків, а зовнішні умови можуть лише сприяти розвитку природних даних, або гальмувати їх, відтак матеріалістичне трактування серед доміант виводить якраз особистісний потенціал людини та детермінанти суспільного характеру.

Загальновідомими поглядами на особистість дитини в такому ідеалістичному аспекті є тлумачення її як набір генів, тобто феномену, наділеного незмінними задатками. Водночас відомі представники швейцарської школи Ж. Піаже, Б. Інгельдер та інші розглядали розвиток як внутрішній процес, прояв якого визначає побудову навчання.

Проблеми дошкільного музичного виховання слід розглядати у векторі сучасної концепції неперервної освіти, згідно з якою еволюціонізм системи навчання музиці повинен бути витриманий як на біологічному психофізіологічному, так і на соціальному рівнях.

У контексті виховної діяльності вчителя музичного мистецтва значне місце повинні посідати евристичні, розвивальні методи, спрямовані на культивування гармонійного психофізичного й інтелектуально-естетичного становлення дітей. Серед низки детермінант у ранг суттєвих і визначальних висувуються ті, що спрямовані на сенсорно-перцептивну сферу дитини й покликані розвивати її емоційний світ як безпосереднє реагування на соціальне й біологічне довкілля.

Музиці відводиться вкрай складна функція, вона часто розглядається як засіб розвитку емоцій дитини і як спосіб емоційної реакції людини за допомогою музики на власний психічний стан та на інших людей і середовище.

Програми для дошкільнят не повинні складатися лише на основі принципу систематичності засвоєння знань і суворій регламентації діяльності. Адже не слід залишати без уваги той факт, що види діяльності, якими повинні оволодіти діти в результаті цілеспрямованого процесу виховання, вже містять у

зародку специфічні особливості всіх видів діяльності, які вироблені людством у повсякденному житті. Розвиток дитини здійснюється в умовах взаємодії її індивідуальних особливостей із соціальним середовищем, в якому дитина живе. Тому цілісний і системний підхід ніяким чином не повинен суперечити індивідуально-диференційованим підходам у сфері музичного виховання.

Усі види музичної діяльності, які рекомендуються для дитячих садків і гри дошкільнят, розвивають музикальність дітей, адже естетичне виховання розвиває музичний і поетичний слух, здібність сприймати красу природи і творів мистецтва. Музика, як і інші види мистецтва, виховає любов до життя, природи, пробуджує цікавість до естетичного сприймання довкілля, потужно стимулює розвиток емоційно-експресивної сфери дитини, становлення її сенсорно-перцептивного інтелекту.

Сучасна психолого-педагогічна наука відзначає важливу роль і значення різних форм і видів діяльності для загального розвитку та виховання дитини, формування у неї різноманітних просоціальних культурологічних орієнтацій.

Музичність розвивається тим швидше, якщо у ранньому віці починають вчити дитину будь-яким видам музичної діяльності. Найбільш сприятливим періодом для початку навчання звичайно що є дошкільний вік. Пробудження зацікавленості до музики в ранньому віці полегшує шлях оволодіння духовними багатствами, які висловлюються універсальною мовою музики. Інтерес до музики сприяє своєю чергою розкриттю і розвитку різних здібностей дитини. Загальновідомими є слова японського педагога і бізнесмена Масару Ібуки про те, що «після трьох уже пізно», тобто в афористичній формі запрограмовано тезу про необхідність якомога швидшого залучення музики для повноцінного онтогенезу особистості дитини.

У дошкільному віці музика залишається домінуючою формою емоційної розрядки, а також потужним засобом естетичного розвитку дитини. Навчання дітей виконувати пісні збагачує не лише емоційний спектр, а й створює передумови для розвитку інших психічних процесів, якостей і властивостей (уваги, уваги, мислення, пам'яті, відчуттів, сприймань тощо). До того ж єдність

психомоторного й музичного розвитку лише засвідчує потребу опанування музики дітьми з найраніших етапів особистісного розвитку.

Виховання музичного генотипу вже з дошкільного дитинства повинно відбуватися як синтез різновидової музичної діяльності. Це сприятиме гармонійності особистісного розвитку дошкільника, становленню його естетичного світосприймання крізь призму категорій і феноменів музики.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження стверджують потребу впровадження цілісної системи музичного виховання дошкільника, зауважуючи необхідність його запровадження з найраніших онтогенетичних щаблів. Наскрізною думкою є виокремлення окремого психологічного підходу до проблеми. Серед численних психологічних проблем однією з найважливіших називається проблема виховання емоційного світу дитини. Тому зусилля педагогів і батьків повинні бути зосереджені на різнобічній розвитку емоцій дошкільників як засобами сімейного виховання, так і формами інших інститутів соціалізації (дитячі ясла, школи мистецтв, дитячі садочки, музичні студії та ін.).

Спів є «саморухом» дитини дошкільною віку до позитивного інтелектуально-мислительного та емоційно-експресивного пізнання навколишнього світу в його найістотніших зв'язках і властивостях. Музичне виховання містить величезний потенціал творчого, креативного розвитку самосвідомості дошкільняти, є потужним джерелом світо освоєння.

У процесі занять музикою, інтонуванням пісні у дошкільника активно проявляються регулятивна, оцінювальна, сигнальна, експресивна та інші емоційні функції. Емоції дошкільників у процесі виконання пісні проявляються комплексно, цілісно, взаємопов'язано, афективно виявляючись здебільшого на рівні активної стеничності.

З якого віку необхідно слухати музику? Чим швидше починається музичний вплив на людину, тим краще. Оптимальний час - перші місяці вагітності. Важливим напрямком наукових досліджень є вплив музичних звуків на вагітних жінок, а через них - на плід. Плід в утробі матері не тільки чує музику, але і відчуває колір. І змінюючи музичні звуки, можна формувати

зародок, уповільнювати, прискорювати чи нормалізувати всі процеси в період розвитку, формувати інтелект, творчі та музичні здібності.

Хто знає дитину, яка б з перших років свого життя не була зацікавлена музикою? Не було спроби «наспівувати», відбивати ритм руками, або ритмічно тупотіти? Світ звуків оточує дитину з самого народження. В звуковому просторі музичні звуки особливо цікаві дітям, і вихователям не треба бути осторонь.

С.Ф. Русова дає наступне визначення: «Здібності людини – це внутрішні умови її розвитку, які як і інші внутрішні умови, формуються під впливом зовнішніх – у процесі взаємодії людини і зовнішнього середовища» [1].

Розрізняють основні та загальні музичні здібності. До основних належить музична уява, музичне мислення, ладове чуття, музично-ритмічне чуття. До загальних музичних здібностей – музичну пам'ять, психомоторні здібності.

Б.М. Теплов виводить наступні положення: «Здібності – це індивідуально-психологічні особистості, які є умовою успішного виконання певної продуктивної діяльності. Здібності виявляються у процесі оволодіння цією діяльністю, у тому, наскільки індивід за інших рівних умов швидко й ґрунтовно, легко й міцно опановує способи її організації і виконання [2, с. 381].

Дуже часто ми чуємо твердження про те, що музичні здібності, такі як музична пам'ять, слух, чуття ритму забезпечують дитині блискавичне музичне майбутнє. Але це не завжди є так, оскільки попри здібності на талант на успішне майбутнє впливають дуже багато інших чинників, серед яких – бажання вчитися, наполеглива праця, умови для навчання, педагога і т.д. Дослідники стверджують, що лише десять відсотків музично обдарованих дітей стають видатними музикантами.

Отже, дуже складно передбачити, в якому світі житимуть наші діти – адже він швидко змінюється. Проте із впевненістю можна сказати, що сучасна модель музично-естетичного виховання – це модель нових сенсів, цікава, чесна, дружня, відкрита, практично зорієнтована, суб'єктно-суб'єктна, модель

індивідуального підходу до кожної дитини, націлена на взаємоповагу та співпрацю.

Література

1. Русова С. Дошкільне виховання. URL : <http://library.kr.ua/elib/rusova/Rusova.pdf>. (дата звернення: 10.10.2020).
2. Теплов Б. Психология музыкальных способностей. /Избр. труды: В 2-х т.. Москва : Педагогика, 1985. Т. 1. С. 42-222.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ

Гуменюк Ю.П.

вихователь Кам'янець-Подільського закладу дошкільної освіти № 18

Сім'я – первинний унікальний соціум, дає дитині відчуття психологічної захищеності та підтримку. Сімейне виховання завжди відіграло і відіграє важливу роль у становленні особистості дитини дошкільного віку. У той же час на розвиток особистості дитини також впливає середовище, в якому вона знаходиться, а саме заклад дошкільної освіти. У ЗДО перебування дошкільника підпорядковане цілій системі правил і вимог: правилами організації і життєдіяльності, поведінки в колективі однолітків і багато іншого. Будь-яка установа, в тому числі дошкільна, як і будь-яка сім'я, має певну сформовану систему цінностей, що включає свої принципи, традиції, звичаї. Часто буває, що ці цінності не тільки не збігаються, але і повністю протилежні. Виховні функції у них різні, але для всебічного розвитку дошкільника необхідно їх взаємодія. У зв'язку з цим виникає необхідність в налагодженні тісного контакту між ЗДО та сім'єю [4, с.55].

Головна мета взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти з батьками вихованців – це, перш за все, професійна допомога сім'ї у вихованні

дошкільників, при цьому, не замінюючи, а доповнюючи і забезпечуючи більш повну реалізацію її виховних функцій:

- реалізація потреб та інтересів дитини дошкільного віку;
- розвиток здібностей дошкільників та індивідуальних особливостей з просвітою дорослих;
- розподіл відповідальності та зобов'язань між батьками у питаннях виховання дітей;
- підтримка відкритості у взаємовідносинах між різними поколіннями сімей;
- формування та підтримка сімейних традицій;
- прийняття та розуміння індивідуальності дитини, повага та довіра до неї як до унікальної особистості [3, с. 5].

Основні завдання взаємодії вихователя з батьками:

- встановити партнерські відносини з сім'єю кожного вихованця;
- об'єднати зусилля для виховання, освіти і розвитку дошкільника;
- створити сприятливу психологічну атмосферу спільних інтересів, емоційної взаємопідтримки і взаємопроникнення у проблеми один одного, спільне подолання труднощів;
- збагачувати і активізувати виховні вміння батьків, підтримувати їх впевненість у власних педагогічних можливостях. [2, с. 10]

Дані сучасних психолого-педагогічних і соціологічних досліджень показують, що перешкодами у взаємодії ЗДО і сім'ї виступає ряд певних суперечностей. Одна з них пов'язана з представленням батьків повноправними партнерами вихователів і застарілими способами монологічної орієнтації в досягненні цього. Інша суперечність виражається в прагненні вихователів наситити батьків цінним для них виховним досвідом, проінформувати в питаннях ефективної сімейної педагогіки, культури сімейних відносин і психології [2, с. 24].

Таким чином, далеко не всі батьки можуть сформулювати свої проблеми у вихованні та розвитку дітей. Характер проблем батьків у вихованні, розвитку

і навчанні дошкільнят визначає напрямок, зміст, методи і форми роботи. Включеність батьків до організації освітнього процесу в цілому і загалом не значна. Не всі батьки розуміють значення взаємодії з вихователем групи. При цьому не шукають причини в своїй родині, а всю відповідальність покладають на закладу дошкільної освіти. В результаті формального спілкування вихователів і батьків відбувається відчуження освітнього закладу і сім'ї. Але саме партнерські взаємини між вихователями і батьками сприяють хорошим результатам у вихованні дошкільнят.

Батьки і вихователь як партнери повинні доповнювати один одного. Відносини партнерства припускають рівність сторін, взаємна повага, доброзичливість. Взаємодія ЗДО та сім'ї в єдиному виховному процесі базується на загальних підставах, вони виконують у вихованні одні і ті ж функції: власне виховну, інформаційну. Таким чином, необхідне підвищення якості роботи з батьками вихованців шляхом встановлення партнерських відносин, об'єднання зусиль для досягнення основних цільових орієнтирів розвитку дитини дошкільного віку [5, с. 123].

Таким чином, взаємодія вихователя і батьків може бути професійною допомогою сім'ї у вихованні дошкільника, при якій педагоги і батьки постійно будуть обмінюватися досвідом, впроваджуючи в практику найбільш цінні прийоми впливу на дитину.

Існують традиційні і нетрадиційні форми взаємодії вихователя з батьками вихованців, суть яких – збагатити педагогічними знаннями. Традиційні форми поділяються на: колективні, індивідуальні та наочно-інформаційні.

У роботі з батьками потрібно застосовувати диференційований підхід, тому що це необхідна ланка в системі заходів, спрямованих на підвищення їх педагогічних знань і умінь. Вихователю необхідно зацікавити батьків, пропонуючи їм як традиційні, так і інноваційні форми взаємодії, тобто способи організації їх спільної діяльності і спілкування. Таким чином, взаємодія сучасного дошкільного навчального закладу та сім'ї направлена на

забезпечення досягнення основних цільових орієнтирів розвитку дитини дошкільного віку.

В даний час особливою популярністю, як у вихователів ЗДО, так і у батьків користуються нетрадиційні форми взаємодії з батьками. Сенса нетрадиційної роботи вихователів з батьками – не тільки у встановленні співпраці, а й в тому, що завдяки створеному таким чином сприятливому емоційному ґрунті батьки краще сприймають поради вихователів, стають більш відкритими, відвертими для сприйняття допомоги. Нетрадиційними формами є застосування елементів розваг, ігрове моделювання, спільні з батьками практикуми, проєктна діяльність і т.д., пов'язані основною метою – встановлення неформальних контактів з батьками, залучення їх уваги до закладу дошкільної освіти, підвищення педагогічної освіти [2, с. 50].

Сенс, призначення нетрадиційних форм в тому, що у батьків з'являється можливість побачити свою дитину в умовах, відмінних від домашніх, зацікавити батьків проблемами виховання своєї дитини, сприяти перегляду батьками своїх методів і прийомів виховання, сформувати у них шанобливе ставлення до праці педагогів ЗДО, долучити до життя дитячого садка. Беручи активну участь у спільних заходах, батьки змінюють своє ставлення до закладу дошкільної освіти. Вони намагаються допомогти в організації заходів, створюється довірлива домашня обстановка, і, що не менш важливо, батьки зближуються зі своїм малюком, починають краще його розуміти [2, с. 68].

Таким чином, зміст роботи з батьками реалізується через різноманітні форми і методи. Головне – правильно і цілеспрямовано спланувати взаємодію з батьками вихованців, що вплине на подальший розвиток дітей дошкільного віку. І саме від якості роботи педагогів ЗДО залежить рівень педагогічної культури батьків, а значить, і рівень розвитку дошкільника.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України /наук. кер. А.М. Богуш; кол.авт. : Богуш А.М., Беленька Г.В, Богініч О.Л., та ін. Київ, 2012. 26 с.

2. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад.: О.А. Рудік, І.В. Молодушкіна. Харків : Основа, 2013. С. 22.
3. Козак Н. Робота з батьками: нові підходи *Дошкільне виховання*. 2000. №7. С. 14–15.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» /О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль : ТОВ «Мандрівець», 2017. 256 с.
5. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 263с.

ДИТЯЧА ГРА У ЦІННІСНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Гура Т.Є.

доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4869-1360>

Рома О.Ю.

керівниця освітніх ініціатив The LEGO Foundation

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6233-4573>

Однією з найзначущих проблем розвитку сучасного суспільства, що все гостріше актуалізуються у світовій психолого-педагогічній науці і практиці, є проблема збереження дитячої гри. Занепокоєність Комітету по правам дитини Організації Об'єднаних Націй щодо реалізації права дитини на гру, закріпленого у Конвенції про права дитини (як людини до досягнення 18 річного віку) (стаття 13), у 2013 році стала формальним документом для всіх держав, який зафіксував такі головні проблеми сучасної дитячої гри як її комерціалізація, маркетизація та дидактизація, критичне зменшення часу дитини на гру, відсутність безпечного простору, заміщення гри цифровими, комп'ютерними формами [2].

Одним з визначальних чинників руйнування дитячої гри (особливо якщо ми говоримо про вільну, некеровану, спонтанну гру), на нашу думку, є

знецінення дорослими її ролі, переважання установки на її розважальний характер як непродуктивної діяльності, що є небажаною у ситуації дефіциту часу. Відтак, одним із завдань сучасної психологічної науки, що потребує термінового вирішення є, з одного боку, розробка методології та здійснення масштабних досліджень особливостей сучасної ігрової діяльності дітей на різних вікових етапах розвитку, а з іншого, – визначення особливостей сприйняття дитячої гри сучасною спільнотою дорослих і передусім – педагогів, а також розробка системи психологічних заходів щодо формування в них ціннісного ставлення до гри, подолання професійних стереотипів та переосмислення її ролі як провідної діяльності людини протягом життя, як індикатора та механізму збереження фізичного, психічного та психологічного здоров'я.

У сучасній психологічній науці сутність дитячої гри як унікального виду провідної діяльності людини досліджувалась у працях Л. Артемової, А. Богуш, К. Бюлера, Д. Віннікотта, Л. Виготського, К. Гроса, Д. Ельконіна, Е. Еріксона, Д. Міда, Ж. Піаже, В. Штерна, Г. Щедровицького, К. Щербакової та ін.); особливості дитячої гри в умовах інформаційного суспільства вивчались багатьма вченими, зокрема О. Смирновою, С. Garvey, В. Hughes, К. McInnes та ін.; ігрові вміння та ігрова компетентність педагогів розглядались у дослідженнях Н. Анікеєвої, В. Дубровського, Н. Кудикіної, О. Репринцевої, О. Савченко, О. Смирнової, О. Солнцевої, Е. Danniels, М. Ford, J. A. Jay, М. Knaus, N. Leggett, А. Ryle та ін. На сьогодні фундаментальні дослідження дитячої гри здійснюються у межах запровадження інтегративного підходу «навчання через гру», який ініціює the LEGO Foundation та який ґрунтується на визнанні таких ключових характеристик гри (ігрового досвіду) як значущість, соціальність, активність, ітеративність та емоційність [3; 5].

У цьому контексті, одним із напрямів співпраці у межах підписаного Меморандуму між the LEGO Foundation (Королівство Данія) та КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР є проведення спільних наукових досліджень, у тому числі спрямованих на

визначення особливостей ставлення педагогів до дитячої гри в цілому та гри в освітньому процесі зокрема. Відтак, з цією метою протягом 2018 року за спеціально розробленим діагностичним комплексом було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь педагоги закладів дошкільної освіти та вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти м. Запоріжжя та Запорізької області (загальна вибірка склала 793 педагогічних працівники, жінки віком від 19 до 69 років, зі стажем педагогічної діяльності від 3 місяців до 43 років).

За результатами проведеного дослідження отримані дані, що свідчать про таке. Як і вчителі початкових класів, так і педагоги закладів дошкільної освіти у рівній мірі усвідомлюють значущість ігрової діяльності дитини для її фізичного, психічного та соціального розвитку: про високий рівень розвивальних можливостей гри зазначили 88% вчителів та 89% вихователів. Проте оцінюючи дидактичний потенціал гри в цілому та гри засобами LEGO® були отримані дещо інші дані: 56% вчителів початкових класів вважають гру малоефективною для досягнення академічних цілей, а застосування ігрових методів навчання у початковій школі – недоцільним, розважальним явищем, природним тільки для дошкільної освіти. Близько 30% вчителів зазначили про можливе зниження навчальних досягнень молодших школярів при застосуванні ігрових методів в освітньому процесі. Цікавим є і те, що близько 50% опитаних вихователів закладів дошкільної освіти також зазначили про низький дидактичний потенціал гри для дитини. Причому на думку близько 20% вихователів протягом 6 року життя дитини у закладі дошкільної освіти гра має бути витіснена, заміщена підготовкою до школи у формі навчальних занять. Отримані дані яскраво віддзеркалюють ставлення українських педагогів до гри як розважального, додаткового виду діяльності, що не має самостійної цінності в освітньому процесі. Більшість вчителів початкових класів відносять гру до дошкільного етапу розвитку дитини, а вихователі закладів дошкільної освіти – до такої форми активності, на яку при дефіциті часу не варто його витрачати. Відтак, отримуємо таку формулу-ітератив ставлення педагогів до гри: «у школі

- треба вчитись, а не грати, граються у дитячому садочку»; «у садочку - не має часу грати, треба до школи готуватись».

Зазначене підтверджується і результатами діагностування домінантного стилю взаємодії педагогів з дітьми. Так, серед опитаних 39% учителів початкових класів та 38% педагогів закладів дошкільної освіти виявляють авторитарні тенденції, що виявляються у: прагненні до суворого контролю діяльності дітей, директивності, потенційної конфліктності, неприйняттю самостійності та активності дітей, позиції «згори» у спілкуванні, установках щодо нездатності дітей до самоорганізації. Риси ліберального стилю, що визначається тенденцією до уникнення педагогом прийняття рішень, формальним ставленням до спілкування із дітьми та взаємодії з ними, незацікавленістю, байдужістю, невтручанням у вирішення проблем взаємодії дітей та дорослих виявлені у 10% вчителів та 4% вихователів.

Такі ознаки спілкування педагогів із дітьми стають значною перешкодою для прийняття фахівцями цінності вільної гри дитини, адже саме вона, на нашу думку, не вкладається у класичний формат педагогічної діяльності післярадянського простору. Саме вільна гра дитини як добровільна, інтуїтивна та спонтанна, не може бути запрограмована, автоматизована та керована ззовні. Вона передбачає «вихід» педагога з його звичної ролівої позиції *методиста* у ролівої позицію *фасилітатора* – того, хто створює, проектує ігрове освітнє середовище, сприяє розгортанню гри в освітньому процесі, не втручається у гру, не оцінює її результати, та *партнера по грі* – того, хто сам грає та отримує задоволення від ігрового процесу, має позитивний досвід ігрової діяльності, проектує власну ігрову діяльність, рефлексує її процес та результати для себе, усвідомлює її важливість для власного особистісного та професійного розвитку [4].

Усе вищезазначене актуалізують гостру потребу у коригування змісту, форм і методів післядипломної освіти педагогів закладів дошкільної освіти, вчителів початкових класів, психологів, методистів щодо цілеспрямованого формування в них ціннісного ставлення до гри як усвідомленого, стійкого

ставлення до її ресурсів, видів та структурних форм, а також власних рольових позицій у неї, що є регулятором їх професійної діяльності та забезпечується: переживанням, освоєнням (усвідомленням), створенням та реалізацією (трансформуванням об'єктивної цінності в суб'єктивну, переведення у вчинок) як його базовими психологічними механізмами (за І. Бехом, В. М'ясищевим, Д. Леонтьєвим та ін.). Окремої уваги у цьому контексті, на нашу думку, необхідно приділити подоланню професійних стереотипів педагогів, що можливо, зокрема, завдяки усвідомленню вихователями та вчителями суперечності змісту таких понятійних конструктів, як «грати» та «гратись», «play» та «game» [1], а також переосмисленню й прийняттю власного ігрового досвіду.

Література

1. Гура Т.Є. Play vs Game, Грати vs Гратись. *Електронний збірник наукових праць ЗОШПО*. 2020. №1(38). URL : <https://drive.google.com/file/d/1aITMbsifOlKajs3juJLRr88ygaDmbTDM/view>. (дата звернення: 15.08.2020).
2. General comment 17 (2013). The right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (Article 31). Committee on the Rights of the Child. URL: <http://ipaworld.org/childs-right-to-play/article-31/general-comment-17>. (Last accessed: 15.08.2020).
3. Parker R., Bo S. Thomsen. Learning through play at school. A study of playful integrated pedagogies that foster children's holistic skills development in the primary school classroom. White paper. The LEGO Foundation. 2019.
4. Roma O. Theoretical principles of introducing the play-based methods to teachers' training in the system of postgraduate education. *SCIENCERISE: Pedagogical education*. 2020. № 3 (36). P. 62–67.
5. Zosh J.M., Hopkins E.J., Jensen H., Liu C., Neale D., Hirsh-Pasek K., Solis S.L., & Whitebread D. Learning through play: A review of the evidence. White paper. The LEGO Foundatoin. 2017.

БУЛІНГ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Задорожна-Княгницька Л.В.

*докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9876-5797>*

Погомій М.П.

здобувачка вищої освіти Маріупольського державного університету

Заклад загальної середньої освіти є одним з найважливіших інститутів соціалізації особистості, формування її моральних якостей. На жаль, в умовах викликів, на які змушена відповідати Україна в останні роки, надзвичайно загострилася проблема шкільного булінгу. Отже, пошук шляхів вирішення цієї проблеми належить до пріоритетних завдань вітчизняної теорії та практики.

У державних нормативних документах булінг (цькування) визначається як діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1, с. 1].

Найголовнішою проблемою, що стосується цькування в школі, науковці називають розрив між поколіннями. Посилення цінностей індивідуалізму в суспільстві, який витісняє на другий план цінності сім'ї, та розвиток інформаційних технологій, що дозволяють дітям самостійно отримувати необхідну інформацію, призвели до втрати батьками монополії на свій авторитет по відношенню до дитини. Саме через цей розрив у комунікації поколінь 48% дітей ніколи не розповідали про випадки насилля в школі, а 25% – говорили про це не з дорослими, а з другом, братом чи сестрою. 40% дітей, які замовчують факти булінгу, соромляться про це говорити, а 22% вважають булінг нормальним явищем. На жаль, у більшості випадків дорослі

ігнорують факти насилля між дітьми. Лише третина дорослих у таких ситуаціях стає на бік постраждалої дитини. Така реакція підриває довіру дітей до вчителів та батьків [2, с. 1].

Жертвою булінгу найчастіше стають діти з незвичайною зовнішністю (помітні шрами, косоокість тощо або ж зовнішністю, не звичною для даної громади, – інший колір шкіри, розріз очей тощо); замкнуті і сором'язливі діти, з низькою самооцінкою, неуспішні у спілкуванні; діти, у яких немає друзів серед однолітків (більш успішні в спілкуванні з дорослими; часто діти зі специфічними інтересами, що призводить до сприйняття їх як «диваків», талановиті та обдаровані); фізично слабші за однолітків хлопчики; у молодших класах – неуспішні у навчанні, неохайно одягнені діти. Жертвою булінгу може стати дитина, погляди якої відрізняються від загальноприйнятих у даному колективі, нові учні у класі, родина якої була активним учасником протестних акцій. Діти можуть не розказувати про ці випадки нікому з дорослих. Особливо це стосується хлопчиків, від яких батьки через поширеність гендерних стереотипів вимагають, щоб ті були мужніми і протистояли цькуванню [5, с. 11].

На думку С. Кривцової, цькування завжди починає одна людина для того, аби затвердити свій авторитет, розважитися або отримати якусь вигоду. Решта дітей, спостерігаючи за діями булера, або їх ігнорують, або обурюються та намагаються втрутитися. У тому випадку, коли жертва не чинить опір, а вчитель ігнорує ситуацію, діти відчують безпорадність, і їхній настрій може змінитися – від співчуття жертві до роздратування і байдужості [2, с. 2].

Необхідність вирішення проблеми шкільного булінгу обумовила закріплення прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу на державному рівні [3, с. 2]. Зокрема, керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування): розробляє, затверджує та оприлюднює план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню); розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших

осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для ухвалення рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування; забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування); повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) [3, с. 26].

Здобувачі освіти мають право на захист під час освітнього процесу від булінгу (цькування), отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг як особа, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування). Зобов'язані повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування), свідком яких вони були особисто або про які отримали достовірну інформацію від інших осіб [3, с. 53].

Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на захист під час освітнього процесу від булінгу (цькування). Зобов'язані повідомляти керівництво закладу освіти про факти булінгу (цькування) свідком якого вони були особисто або інформацію про які отримали від інших осіб, вживати невідкладних заходів для припинення булінгу (цькування) [3, с. 54].

Батьки здобувачів освіти мають право отримувати інформацію про діяльність закладу освіти, зокрема щодо надання соціальних та психолого-педагогічних послуг особам, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування), подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу, вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу. Зобов'язані сприяти керівництву закладу освіти у проведенні розслідування щодо випадків булінгу (цькування), виконувати рішення та рекомендації комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) в закладі освіти [3, с. 55].

Нині функціонування освітніх закладів регулюється значною кількістю нормативних документів державного, обласного та районного рівнів, які охоплюють різні сфери їх діяльності: навчальну, виховну, методичну, адміністративну, фінансову, господарську тощо. Кожен з них, у свою чергу, покликаний максимально допомогти педагогічним працівникам сумлінно виконувати свої професійні обов'язки, учням у комфортних умовах оволодівати важливими для майбутнього життя знаннями, а батькам бути активними учасниками навчально-виховного процесу [4, с. 2].

Для компенсування прогалин, які зустрічаються в системі захисту та безпеки особистості у навчальному закладі, є створення та запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС), що являє собою документ закладу освіти, який має регулювати всі напрями діяльності закладу щодо порушень прав особистості на безпеку, а також питання її підтримки та втручання в ситуації, коли може виникати загроза її життю, здоров'ю та благополуччю. У ньому мають бути зазначені конкретні дії, що стосуються, насамперед, захисту дітей від різного роду загроз, ризиків під час перебування в навчальному закладі, а також чіткі рекомендації щодо забезпечення учням і вчителям комфортних умов життєдіяльності [4, с. 6].

Реалізація КБОС стає можливою за умови проведення спеціального навчання (воно може бути внутрішнім, зовнішнім або через мережу Інтернет) для усіх учасників освітнього процесу навчального закладу. Зокрема, для учителів і батьків навчання, яке передбачає набуття знань і навичок, необхідних для створення та підтримки безпечних умов, нейтралізації тих ризиків і загроз, які можуть виникнути під час освітнього процесу. Отже, розпочинаючи таке навчання, варто окреслити коло питань, які будуть порушуватись у навчальних програмах з розробки документа закладу [4, с. 5].

Таким чином, положення КБОС розробляються усіма учасниками освітнього процесу (учнями, учителями, батьками), із врахуванням потреб кожної групи, а отже, і виконуватися ці положення мають так само усіма. Проте слід зауважити, що жодна школа не може запровадити одночасно всі правила,

тому дуже важливо розробити план із зазначенням пріоритетів і строків виконання. План має бути реалістичним і пристосованим до особливостей кожної окремої школи. Якщо усі, визначені у КБОС вимоги, виконуватимуться, тоді заклад освіти стане безпечним місцем, де будь-яка ризикована, небезпечна ситуація швидко виявляється та вживаються необхідні заходи для захисту особистості від фізичних, психологічних і соціальних ризиків та загроз [4, с. 7].

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 груд. 2018 р. № 2657-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 16.10.2020).
2. Булінг в школі, причини та наслідки. Михайло-Коцюбинська об'єднана територіальна громада: веб-сайт URL : <https://mkocubynska-gromada.gov.ua/news/1537779230/> (дата звернення 16.10.2020).
3. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2145-VIII веб-сайт URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 16.10.2020).
4. Цюман Т П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Київ : 2018. 56 с. (дата звернення 16.10.2020).
5. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. /Н.П. Бочкор та ін. Київ: 2015. 84 с. (дата звернення 16.10.2020).

СТАНОВЛЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЯКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДИНАМІЧНІ ЗМІНИ

Карабаєва І.І.

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4286-2103>*

Виявлення характеру динамічних змін ціннісних орієнтацій неможливе без спеціального розгляду багатопланового та багаторівневого процесу їх становлення. Дослідження цього процесу потребує особливої уваги до ключових моментів формування ціннісних орієнтацій, пов'язаним з перехідними періодами онтогенезу, рубежами вікового розвитку особистості, коли, по-перше з'являються нові ціннісні орієнтації, як і нові потреби, почуття, інтереси, а по-друге, відбувається якісна перебудова та зміни на цій основі особливостей ціннісних орієнтацій, характерних для попереднього вікового періоду. Виділення стадій та рубежів у змінах характеру, змісту та форми розвитку суспільних взаємин, взаємовідношень дітей як особливої сфери їх ціннісних орієнтацій дозволяє дорослим враховувати різні періоди та стани в процесі становлення ціннісних орієнтацій на різних етапах дитинства. Виходячи з необхідності виявити рівень сформованості системи ціннісних орієнтацій було проведено дослідження дітей в періоди від 5 до 6 років. В експерименті приймали участь діти середнього та старшого дошкільного віку міста Києва.

Багатоплановість нашого дослідження дозволяє говорити про те, що цінність як стійке особистісне утворення починає активно формуватися на рубежі переходу дитини в старший дошкільний вік.

Отримані дані свідчать про достатній рівень сформованості вольових якостей дітей, що надає впевненості говорити про те, що у дітей шестирічного віку (при створенні певних умов) створюється підґрунтя для повноцінного

формування ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам та устремлінням дитини.

Дослідженням доведено, що адресність та спрямованість ціннісних орієнтацій на діяльність дітей з 5 до 6 років незмінна, однак всередині вікових груп відбуваються суттєві зміни. Основне, що є спільним – це особистісна центрація, орієнтування на себе, на свої потреби дітей обох вікових періодів.

Побажання в свою адресу, висловлені сучасними п'ятирічними (92,2 %), та шестирічними (85,8 %) дошкільниками на рубежі вікового періоду, розподіляються на три основні підгрупи: побажання володіти чимось, побажання особистого комфорту, бажання саморозвитку. Переважна частина побажань стосується оволодіння матеріальними предметами (іграшками, предметами побуту, одягом, їжею), оволодінням грошей для придбання цих предметів. Особливістю є і те, що цінність гри та іграшок є найбільш значимою для дітей обох вікових періодів, це, напевно, пов'язано з тим, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. Динамічна зміна спостерігається у конкретизації: старші дошкільники (33,3 %) вже потребують не просто великої кількості іграшок та ігор, а конкретних й для певних ігор як самостійних так і з однолітками.

Побажання особистого комфорту більше акцентується дітьми старшого дошкільного віку (22,2 %) стосовно того, що діти бажають окремої кімнати, шафи, ліжка, бажання довго спати, смачно їсти.

Бажання саморозвитку спрямовуються на те, що діти як 5 (6,6 %) так і 6 років (4,1 %) хотіли б навчитися тому, чого не вміли робити. Але лише у шестирічних виникають бажання пов'язані з майбутньою навчальною діяльністю: навчитися читати, писати тощо.

Цікава група побажань вималювалася як потреба в самоствердженні. До них віднесли побажання: хочу стати самим сильним, розумним, першим у всьому. Акцент на бажанні гарно вчитися й бути кращим у школі є характерним лише для шестилітніх дітей.

Цінність сьогодення для дітей дошкільного віку має прояв через ставлення до членів своєї родини та до дитячого садка через відношення з дорослими та однолітками. Слід відмітити, що спілкування у родинному колі є дуже значимим для дитини як середнього (5,5 %) так і старшого дошкільного віку (11,6 %). Але динамічні зміни відбуваються у змісті спілкування. Так старші дошкільники вже виділяють як необхідними для себе певні сімейні цінності (особливо сімейні свята, подорожі, перебування поруч у різних видах діяльності).

Значимим для дітей як п'ятирічного (1,1 %) так і шестирічного віку (2,5 %) є і перебування в дитячому садку, в якому більшості дітей комфортно. Особливої уваги діти шестирічного віку (15 %) надають спілкуванню: з дорослими у вигляді впливу на своє виховання та навчання; з однолітками у вигляді елементарних проявів дружби дітей, спільної діяльності. В шестирічному віці розвивається певна орієнтація на колектив, вже усвідомлюється своя приналежність до дитячої співдружності, вже з'являється уміння на певному рівні зрозуміти й оцінити відносини в колективі. В шість років дитина починає усвідомлювати важливість суспільних справ. Більшість п'ятирічок не усвідомлює сутності ЗДО (а тим паче школи) і не можуть пояснити для чого діти відвідують садок, то шестирічні діти в цьому плані чітко соціально орієнтовані.

Цінність майбутнього для дітей старшого дошкільного віку у вигляді вступу до школи є для більшості шестирічок позитивним моментом. Простежується чітке усвідомлення необхідності навчання в школі, бажання вчитися, отримувати нові знання, дізнаватися про щось нове, бути кращим у навчанні. Усвідомлюються вже шестилітніми й потреби у вигляді придбання шкільного приладдя, набуття якостей, які сприяють самоствердженню, самозростанню. Діти ж середнього дошкільного віку живуть теперішнім, цінність майбутнього знаходиться поза зоною їх уваги.

Якісна перебудова та зміни ціннісних орієнтацій відбуваються на рубежі переходу дітей з середнього у старший вік у сфері сформованості етичних

уявлень. Чітко прослідковується відмінна від п'ятирічних дітей особистісна значимість соціальних, моральних цінностей шестирічних дітей, їх розуміння сутності цих цінностей: має прояв умовна дистанція соціальних зв'язків при оцінці норм поведінки дітей та дорослих.

У цілому в період переходу дитини з середнього в старший дошкільний вік, коли об'єктивно задаються еталони поведінки дітей, діти усвідомлюють соціальні очікування й орієнтуються на хорошу поведінку. Але дитина в цей період ще не сприймає еталони поведінки: соціальну необхідність, не усвідомлює їх соціальну значимість. Вони виступають для неї як індивідуальні цінності, як окремі компоненти ціннісних орієнтацій.

Змістовний аналіз та отримані статистичні оцінки дозволяють зробити загальний висновок. В старшому дошкільному віці відбувається якісний стрибок в ціннісних орієнтаціях дитини як в системі взаємовідносин, відносин до членів своєї родини, до загального діла, так і в різних видах діяльності, оцінці явищ дійсності. Відбувається не просто нарощування тих компонентів ціннісних орієнтацій, які склалися в п'ятирічному віці, а принципові зміни ціннісних орієнтацій у всіх сферах стосунків дитини, яка активно пристосовується до норм суспільства і яка на новому рівні оцінює суспільно значимі діла та поведінку.

Розгляд отриманих в дослідженні результатів відносно ціннісних орієнтацій дітей в період переходу від середнього до старшого дошкільного віку показав, що на рубежі 5 – 6 років виділяються особистісні цінності, відбувається їх емоційне засвоєння, яке закріплюється в діяльності та яке поступово знаходить адекватно мотивоване вираження. Показовим є факт, що якісна різниця ціннісних орієнтацій дітей (їх компонентів) чітко прослідковується на рубежі цих вікових періодів, що знаходить вираз у відношенні дітей до інших людей, до різних видів діяльності, в розумінні сутності соціальних, моральних цінностей. В старшому дошкільному віці реалізується подвійний процес (обидві сторони якого обумовлені), з одного боку відбувається узагальнення різних конкретних значимих змістів в трьох

формах діяльності: особистісних стосунках, свідомості й пізнанні. З іншого боку, конкретно по відношенню до цих узагальнених форм зовнішнього змісту виділяється усвідомлення свого «Я», що не спостерігається у дітей середнього дошкільного віку.

Попри усі індивідуально-варіативні особливості процесу становлення ціннісних орієнтацій в шість років цей процес є найбільш динамічним. Між 5 та 6 роками відбувається значне нарощування важливих компонентів ціннісних орієнтацій та їх адекватно мотивоване вираження.

Література

1. Карабаєва І.І. Особливості визначення рівня сформованості етичних інстанцій у старших дошкільників. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ : «ТОВ «Срібна хвиля», 2016. Т. IV: Психологія розвитку дошкільника. Вип. 12. С. 62–74.
2. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова та ін. Київ : Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.

ВПЛИВ ЛІТЕРАТУРНОГО МИСТЕЦТВА НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКА

Ковтун Є.Ф.

*старший викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
Комунального закладу «Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти»*

Дошкільня – особливий період у житті кожної людини. Ті, компетенції, що формуються у ранньому віці на підсвідомому рівні, супроводжують особистість протягом усього життя. Літературне мистецтво традиційно розглядається як чинник, який впливає як на чуттєву сферу малюка, так і на інтелектуальну. Саме книга, є скарбницею основних моральних понять про добро і зло, про справедливість і чесність, про духовну причетність людини до родини, до рідного краю.

Художнє слово сприяє формуванню культурних і життєвих цінностей людини, умінню усвідомлювати, критично осмислювати, оцінювати та аналізувати реалії буття, у процесі чого формується життєздатність малюка. Літературне мистецтво відбиває дійсність через художні образи, показує найбільш типове, осмислюючи і узагальнюючи реальні життєві факти. Це допомагає дитині пізнавати життя, формує її відношення до навколишнього. Художні твори, розкриваючи внутрішній світ героїв, змушують дітей хвилюватися за радощі і прикрощі героїв і переживати їх, як свої.

Проблему художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку досліджували багато вчених: А. Богуш, Н. Гавриш, О. Лещенко, Є. Лукіна, О. Монке (Україна), Л. Гурович, Р. Жуковська, Н. Карпинська, О. Ушакова, Є. Фльоріна (Росія), С. Чемортан (Молдова), Л. Таллер (Білорусь) та ін. Загально визнано, що художня література – це вагомий засіб виховного впливу на особистість дитини дошкільного віку, оскільки літературне мистецтво є скарбницею національної і світової культури, джерелом знань і вражень, ознайомлює як із реальним, історичним, так і з незвичним, фантастичним.

Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів розкрито в дослідженнях психологів О. Запорожця, Д. Ельконіна, О. Никифорової та інших. Завдання дитячої літератури, її специфіка розглядалися також у працях С. Русової, В. Сухомлинського та ін.

У ході реалізації завдань освітньої лінії «Дитина у світі культури», у поєднанні з іншими видами діяльності (сприйняття мистецтва, театральна, музична, образотворча діяльність) формується художньо-мовленнєва компетенція відповідно віку та морально-соціальні, культурно-життєві цінності.

За структурою А. Богуш художньо-мовленнєва діяльність охоплює різні види діяльності художньо-естетичного спрямування: мовленнєво-ігрова, театральна-мовленнєва, художньо-ігрова, конструктивно-мовленнєва, поетично-мовленнєва, образотворчо-мовленнєва, музично-мовленнєва. Результатом художньо-мовленнєвої діяльності є сформованість художньо-

мовленнєвої компетенції, як комплексної характеристики особистості, полікомпонентного утворення, чинниками якого є когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-етична, театральна-ігрова компетенції.

Мета публікації полягає в обґрунтуванні необхідності оновлення підходів до літературної освіти дошкільнят, використання сучасних форм та методів роботи з літературними творами для становлення морально-культурних цінностей найменших.

На сьогодні перед педагогами та батьками стоїть завдання: розкрити можливості літературного мистецтва, забезпечити його вплив на гармонійний розвиток дитини та розвинути дитячий інтерес до книги в умовах тотального використання інтернет-ресурсів. Дорослі мають створити сприятливі умови для художньо-мовленнєвої діяльності, осучаснити методи та прийоми роботи з дитячою книжкою.

Так, якщо раніше осередком роботи з книжкою для маленького читача у групі слугував куточок книги, сьогодні рекомендовано створювати центри дитячої книжки, які можуть відвідувати діти різних груп.

Можливості таких центрів досить різнопланові: читання журналів, та книжок, розглядання ілюстрацій, проведення годин оповідача, обговорення прочитаного, літературні свята, функціонування виставок, проведення сюжетно-рольових ігор, зустрічі з письменниками. Облаштовуємо місце для плакатів з прислів'ями. У такій книгарні дотримуємося правил, напрацьованих у нашій групі, встановлюємо чергування, можемо призначати чи обирати бібліотекарів.

Форми роботи у книжковому центрі мають бути такими, щоб стимулювати дошкільників до творчих дій. Так, коли організуємо зустрічі з літераторами, діти виготовляють запрошення, або ж колективно оформляють плакат-запрошення, розміщують його там, де з ним можуть познайомитися якнайбільше дітей і дорослих. У процесі створення такого плаката дітям треба домовитися про його зміст, оформлення, презентацію тощо. Така робота

спонукає дошкільників проявляти свої моральні та комунікативні якості і, таким чином, формуються окремі соціально-життєві цінності.

Досить відповідально треба віднестися до підбору літературних джерел. Твори мають бути високохудожні за змістом і за оформленням, гуманістичної спрямованості, відповідати літературним нормам, мати пізнавальну цінність.

Цим вимогам відповідають сучасні хрестоматійні збірки творів В. Сухомлинського «Чиста криниця», «Вічна тополя». Вдало підібрані літературні джерела до кожної теми у методичному забезпеченні до програми «Впевнений старт».

Сьогодні змінюємо підходи до роботи з художнім твором. Можливості використання літературного джерела в інтегрованому просторі досить широкі. Ми використовуємо літературний твір не тільки для формування художньо-мовленнєвої компетенції, що, безперечно є стрижнем у мовленнєвій діяльності, а ще і як тло формування життєвих цінностей.

Так, окрема казка чи оповідання, вірш чи легенда, загадка чи прислів'я може спрацьовувати на дитячий розвиток на протязі дня, або навіть навчального тижня, якщо ми оптимізуємо інтелектуально-мовленнєву, художньо-продуктивну, навчально-пізнавальну, ігрову діяльність. Для цього доцільно використовувати технології «Філософія для дітей та дорослих», «Моделювання творів В. Сухомлинського», проектну технологію.

Варто підібрати текст, який відповідає темі та дозволяє змоделювати відповідну соціальну ситуацію, що допоможе дітям усвідомити соціальне правило, зрозуміти природне явище, пізнати щось нове.

Наприклад, щоб діти краще усвідомили моральну категорію «повага», ми можемо взяти оповідання В. Сухомлинського «Тихо, бабуся відпочиває». Основною ідеєю твору є соціальна ситуація, коли у сім'ї вчать поважати один одного. Особлива повага має бути до старших, до тих, у кого проблеми зі здоров'ям. Ще один моральний стан, який описує автор, то є відчуття радості, коли у родині турбуються один про одного, автор використовує термін «сльози радості». Взнявши за основу це літературне джерело, ми можемо реалізовувати

завдання у всіх лініях Базового компоненту, щось виносимо у навчальний блок і реалізуємо на інтегрованому занятті, інше у соціально-моральних етюдах, ігровій діяльності, пізнавальній діяльності, активних розмовах на міні-заняттях.

Алгоритм роботи може бути таким:

Особистість дитини. Бесіда про здоров'я. Роль сну для організму людини. З'ясувати, як діти розуміють поняття «здоров'я». Формувати розуміння власної ролі у збереженні свого здоров'я та здоров'я близьких.

Гра дитини. Сюжетно-рольова гра «Сім'я». Спонукає дітей брати на себе різні ролі, виховувати бажання проявляти увагу, повагу до бабусі та інших членів родини.

Мовлення дитини. Робота з прислівниками (весело, голосно, пошепки). Актуалізація життєвого досвіду Складання описової розповіді «Моя бабуся».

Дитина у природному довкіллі. Розмірковувати, у яку пору року відбувалася подія, яка погода була за вікном, чи могли би подружки спілкуватися на вулиці? Складання віртуальних діалогів.

Дитина у світі культури. Колективне малювання «В гостях у бабусі». Робота на одному аркуші. Вчити дітей домовлятися, хто що буде малювати та об'єднувати малюнки в одну композицію.

Сенсорно-пізнавальний простір. Конструювання «Подарунок для любої бабусі»: учить дітей користуватися шаблоном для вирізання заготовки та складання з неї подарункової упаковки (коробка); розвивати навички роботи з папером; розвивати естетичне сприйняття, творчість, фантазію.

Дитина у соціумі. Активна розмова. Як розуміємо вислів «сльози радості»? Чому пораділа бабуся? Чи знайоме таке почуття? Як ви можете допомогти хворим близьким? Створення уявної моральної ситуації «Мені радісно, адже...»

Щоб системно розвивати інтерес до книги, як джерела знань, духовності, моральності, бажано напрацювати проєкт середньої тривалості.

У процесі реалізації проєкту ми оптимально використовуємо пізнавально-розвивальні можливості літературного тексту, він є основою для гри, а також стимулом до творчості, розвитку фантазії.

Отже, літературне мистецтво відіграє вагомую роль у формуванні духовно розвиненої особистості, удосконаленні почуттів дошкільнят, утворенні здатності сприймати явища життя відповідно до соціальної ситуації, крізь призму людських взаємин. У процесі літературної діяльності діти можуть «проживати» разом із персонажами цікаві моменти, «оживити» неживі предмети, активізувати творчу уяву, фантазію. Назріла необхідність урізноманітнити способи презентації, осмислення літературних творів дітьми дошкільного віку. Настав час використання сучасних технологій, методів, коли педагог поєднує літературне читання з іншими видами діяльності, інтегрує виховний процес і це стимулює мислення, думки вихованців, а також допомагає усвідомлювати моральні категорії, формує уміння об'єктивно діяти відповідно до певної життєвої ситуації.

«ПРОСТІР, ДРУЖНІЙ ДО ДИТИНИ» У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Корнєєва О.Л.

кандидат педагогічних наук,

завідувач Костянтинівським дошкільним навчальним закладом № 31 «Мир»,

Донецька область

Реалізація прав дитини на доступну освіту, забезпечує першочерговий принцип дружності до дитини, при якому зберігаються високі стандарти якості та економічної ефективності. Важливими ціннісними умовами такої форми освіти в пріоритеті встановлено – інклюзивне освіта та залучення батьків до процесу навчання.

Для дитини дошкільного віку визначаються важливими взаємопов'язані питання співпраці, розвинутого соціального інтелекту та комунікативної

компетентності. Формування таких якостей залежить від морального, соціального, вольового та інтелектуального розвитку. Тому, визначення феномена життєвої компетентності – комунікативних можливостей, духовного росту, забезпечують безпечний та дружній простір для дитини [1, с. 18].

Мета роботи: визначення умов та середовища, що забезпечують простір дружній до дитини.

Аналіз дружності до дитини різних форм дошкільної освіти відбувався за показниками, які узагальнюють підхід ЮНІСЕФ до освітнього середовища, а саме:

- *сприятливе соціально-психологічне середовище* для усіх учасників освітнього процесу (у т.ч., ненасильницьке спілкування, атмосфера захищеності, включеності та турботи; повага до інтересів досвіду та потреб дітей; всебічний розвиток дітей та їх творча реалізація);

- *зручний для дитини (і всіх учасників) простір* (у т.ч., додержання принципів універсального дизайну освітніх середовищ; якісну інклюзивну освіту; фізична доступність послуг дошкільної освіти; рівні можливості для усіх незалежно від їхньої статі, соціального статусу, культурного походження, віросповідання або стану здоров'я).

- *достатня кваліфікація педагогів та результативне її підвищення* (у т.ч., система мотивації; підтримка активного навчання; пріоритетність навчання життєвим навичкам; обов'язковість тематики здоров'я, безпеки, соціалізації, громадянства; систематичне навчання педагогічного та технічного персоналу закладу; участь педагогів у тренінгах стосовно програм дружніх до дитини; компетентнісний підхід)

- *наявність сучасних санітарно-гігієнічних умов* (у т.ч., захисне та сприятливе для здоров'я і навчання фізичне середовище; якісні послуги з харчування; послуги з охорони здоров'я, хороші санітарні умови (питна вода, санвузли)

- *активне залучення батьків до освітнього процесу* (у т.ч., доступність до консультування та надання психологічної і соціальної допомоги) [4, с. 11]

Цілепокладаючий напрямок організації феномену «дружності» першочергово визначаємо у площі «дитина-освіта». При цьому акцент становиться не стільки на розвиваючому матеріальному просторі, скільки на факторі людського складового впливу. Питання психологічного комфорту та дружності простору, а також навчання на основі життєвих навичок, набувають все більшої усвідомленості. Запорукою вдалої реалізації даного освітнього вектору є дотримання принципу дитиноцентризму.

Організуючи атмосферу дружньої взаємодії, оточуючі дорослі надають можливість розвивати дітям власні інтереси та потреби, створювати індивідуальний стиль навчання і враховувати природні здібності. Визначення такого сприятливого простору та реалізація його ідей у практику, формує у дітей гармонійну та соціально адаптовану особистість. Така особистість має позитивне сприйняття світу, впевнена у собі, здатна діяти конструктивно і продуктивно при соціальній взаємодії.

Розвиваючи життєву компетентність у дітей, дошкільний заклад впроваджує цілий комплекс заходів для розвитку здатності висловлювати свої думки та погляди, брати на себе відповідальність за власні дії, вміння співпрацювати у команді, приймати рішення. Принциповим для цієї роботи є організація «на рівних». З точки зору дитини, участь на рівних правах має характер «хорошої гри», коли всі учасники дотримуються умови почерговості та взаємності.

Першочергові завдання, які виконує педагог при забезпеченні сприятливого середовища дітям, визначається таким чином: орієнтація на потреби дитини; готовність дитини розвиватися, наслідувати ідеї дорослих; формування життєвих навичок, які базуються на принципах гуманності, толерантності та поваги до іншої людини; партнерська форма взаємодії між учасників освітнього процесу; наявність цікавого та корисного навчально-

методичного забезпечення; відповідальність, щирість та працездатність у професійній сфері [2, с. 21] .

Дружній до дитини простір широко використовує можливості гри. Застосовуючи елементи гри, як необхідного інструментарію при роботі з дітьми, вихователі помічають, що гра стимулює та впливає на розвиток багатьох сфер дитини, а саме: поведінкову, соціальну, емоційну, пізнавальну тощо.

Використовуючи у своїй професійній діяльності дидактичні ігри, психогімнастичні етюди та інші методичні засоби, вихователь дошкільного закладу забезпечує дітям цікаве та корисне прибуття у розвивальному середовищі. У той же час, педагог запобігає психологічній і фізичній травматизації дитини, агресивної форми поведінки та вчить вирішувати конфлікти шляхом комунікації та соціальної підтримки [3, с. 8] .

Відпрацювання досвіду життєвих навичок взаємодії, якісно відбувається в форматі ранкових зустрічей у всіх вікових групах садочка. Навчання дітей встановлювати контакти з оточенням допомагають техніки знайомства, бесіди, спільної гри чи діяльності. Організація самодіяльних форм взаємодії актуалізує обережне відношення дітей до праці в побуті, природи, мистецтву, соціальному та предметному оточенню.

Дієвим засобом розвитку емпатії, рефлексій, соціального інтелекту виступає методика «Лялька-персона» (Persona Dolls), яка ефективно використовується у роботі з нормотиповими дітьми та з дітьми, які мають особливі освітні потреби (надалі ООП). Застосування цієї методики допомагає дітям адаптуватися до закладу освіти, дитячого колективу та підвищує соціальну компетентність.

Застосування концепції інклюзивної освіти, допомагає дітям з різними особливостями здоров'я набувати якісні знання в закладі освіти, враховуючи можливості інклюзивного навчання, а саме: здобуття освіти кожною дитиною відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, культурних потреб; врахування

сильних рис особистості, формування нової філософії суспільства, державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Активізація всіх можливостей психічних процесів у дітей молодшого віку освітлено у багатьох державних розвиткових програмах. Результативно обумовленою концепцією врахування життєвих компетентностей дітей, простору дружнього до дитини висвітлено у програмі «Вчимося жити разом». У зазначеній програмі відображені сучасні потреби суспільства й освіти, виключено принципи авторитарного стилю виховання, а утверджуються механізми гуманізації міжособистісних стосунків.

Оцінкою ефективної реалізації напрямку «Простір, дружний до дитини» виступали критерії: створення умов для позитивних емоцій дитини, інформаційна безпека; чергування рухової та інтелектуальної діяльності; активізація та вдосконалення виховних умінь батьків, впевненості у власних педагогічних силах; формування у дорослих (батьків і педагогів) зацікавленості дошкільної зрілості дитини, вміння прийти на допомогу в різних випадках та ситуаціях, пов'язаних із проблемами адаптації в навчальній установі; створення банку інформації про фізичний і психічний розвиток дитини, забезпечення індивідуального підходу до кожної сім'ї, що включає творчість і вольову регуляцію [4, с. 23] .

Підбиваючи підсумки оглядового матеріалу, можливо зробити наступні висновки:

- Якісні дошкільні навчальні заклади мають забезпечити відкриту атмосферу, яка визначає дружній простір. У ньому, пропонується дітям активніше брати участь та домовлятися з оточуючими, бути сміливими в комунікації, вільно висловлювати себе творчими засобами. Надання можливостей відвідування заклад дошкільної освіти дітям з ООП, представляє розвиток компенсаторних функцій особистості у дружньому середовищі.

- Забезпечення сприятливої освітньої атмосфери дітям, активізує розвиток соціальних навичок, у той же час, вимагає від дорослих свідомої,

сміслової взаємодії, що у подальшому формує ціннісні орієнтації майбутнього покоління.

- Дотримування критеріїв у організації середовища дружнього до дитини з боку батьків та вихователів, впливає на безпечну, сприятливу для розвитку та становлення гармонійної особистості, яка буде успішно соціалізована у суспільстві.

- Організація взаємодії батьків між собою та взаємодії батьків із дітьми за участю фахівців, підвищує батьківську компетентність та загальний рівень психологічної просвіти кожної родини. Сумісна робота з родиною, а саме її долучення до освітньо-виховного процесу, допомагає визначити спільні та дієві методи розвитку та виховання дітей, визначивши їх сильні сторони для подальшого вдосконалення. Також, ця спільна праця допомагає формувати у дитині позитивне сприйняття оточуючого, оптимізм, опірність на загальнолюдські цінності, що відповідають нормам моралі та духовним прагненням людини.

Література

1. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, К.В. Карасьова [та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
2. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : моногр. /Богущ А.М., Гавриш Н.В. та ін. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Піроженко Т.О., Хартман О.Ю. Виховуємо дитину – зростаємо як батьки : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 168 с.
4. Піроженко Т.О. Вчимося жити разом: методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6-7 років /Піроженко Т.О. та ін. Київ : «Алатон», 2016. 112 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОГО РІВНЯ ДОВІРИ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ

Крива Н.Л.

*науковий кореспондент лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Найважливішим завданням для дорослих на сучасному етапі є навчити дитину бути активною та творчою частиною суспільства, відчувати свободу та адаптуватися до змін у швидкоплинному світі, підтримувати почуття стабільності та цілісності в різних ситуаціях через довіру до себе, довіру до інших та довіру до світу як безпечного місця, адже довіра створює відчуття безпеки і оптимізму, забезпечує взаємодію дитини зі світом, пізнання і переживання нею цього світу, сенс життя, пронизує все, з чим дошкільник стикається, взаємодіє.

Аналіз літератури довів, що більшість дослідників переважно приділяють увагу аналізу довіри як психологічного феномену, її видів, функцій, але невелика кількість наукових досліджень присвячені вивченню психологічних умов формування довіри у зростаючої особистості дошкільника, яка є запорукою її психічного здоров'я та повноцінного розвитку.

Як показує практика, звичайні умови організації життєдіяльності дитини в сім'ї та дошкільному навчальному закладі не сприяють формуванню адекватної міри довіри дитини дошкільного віку до соціального оточення.

Щоб сформувати довіру, необхідно розуміти, що вона, з одного боку, є результатом взаємодії, з іншого – вона сама виступає незмінним чинником соціальної взаємодії, в процесі якої отримує постійний розвиток і впливає на всі інші сторони цієї взаємодії. Важливо створити психолого-педагогічні умови, які стимулюватимуть суб'єктивну активність дітей, забезпечуватимуть формування адекватної міри прояву довіри дошкільників до соціального

оточення, сприятимуть ефективній підготовці батьків, вихователів до діяльності з вирішення означеної проблеми.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови знаходимо визначення слова «умови» як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [1].

Психологічними умовами можемо назвати психологічне поняття, що складається з внутрішніх та зовнішніх чинників, що створюють комплекс обставин, які впливають на розвиток психічних процесів дошкільників, їх внутрішній світ та процес життєдіяльності [7].

Таким чином, на формування оптимального рівня довіри, який би одночасно дозволяв дитині бути в безпеці та не перешкоджав її особистісному зростанню, можуть впливати внутрішні та зовнішні психологічні умови, які «взаємопов'язані, взаємообумовлені шляхом інтеріоризації зовнішніх факторів через їх усвідомлення, опрацювання і присвоєння психікою особистості» [2].

О.В. Запорожець зауважував, що специфічні психічні явища не можуть виникнути з процесу біологічного дозрівання та з індивідуального досвіду дитини. Вони виникають із соціального досвіду, втіленого в продуктах матеріальної і духовної культури, який засвоює дитина протягом всього дитинства. Саме в дошкільному віці закладаються основи правильного ставлення до оточуючих, до самого себе, до своєї справи [3].

Соціальне середовище, зокрема стосунки з батьками, педагогами, міжособистісні стосунки дошкільників, вплив Інтернету та засобів масової інформації, є не просто необхідною зовнішньою умовою, а й справжнім джерелом розвитку, бо саме в ньому зафіксовано, які психічні здібності повинні виникнути у дитини, задані конкретні засоби інтеріоризації цих здібностей.

Сім'я має вирішальний вплив на психічний розвиток дитини, саме тому перед батьками постає важливе завдання: підтримувати в родині атмосферу любові, прийняття та безпеки, налагоджувати довірчі стосунки з дитиною.

Вихователь створює умови для активного спілкування, в процесі якого дитина збагачується потрібними знаннями. На думку І.Д. Беха, конкретні уміння та знання дитина не отримує спадково, вони виховуються та з часом удосконалюються під мудрим керівництвом вихователя, який здатний зазирнути у внутрішній світ дитини.

Основною умовою залучення дитини до соціального досвіду за твердженням О.В. Запорожця є діяльність, яка цілеспрямовано будується педагогами в процесі спілкування дошкільника з ними: гра, продуктивна діяльність та художнє сприйняття.

Гра здійснює вплив на розвиток особистості дошкільника, сприяє створенню близьких стосунків між дітьми, знімає напругу, тривогу, страх перед оточуючими, сприяє підвищенню самооцінки, дозволяє повірити в себе в різних ситуаціях спілкування [6, с. 135].

В ігровій діяльності, яка відбувається в наглядно-дієвій формі, доступній для розуміння дитини, здійснюється моделювання різних сторін дійсності з використанням предметних замінників та дій з ними. В процесі гри дошкільник пізнає соціальну дійсність та засвоює функції та правила взаємовідносин в суспільстві.

Якщо розглядати формування оптимального рівня довіри дошкільника у грі, можемо зауважити, що здатність довіряти проявляється не сама по собі, не із закликів («А ну, довіряй!»), не з раціональної оцінки ситуації («довіряти потрібно тому, що...»), а в середині організованої ігрової діяльності, в процесі багаторазового програвання та формування моделі довірливої поведінки (вміння помічати небезпеку в повсякденному житті, адекватно діяти в небезпечних ситуаціях, аналізувати наслідки своєї діяльності).

В процесі продуктивних дій відбувається переорієнтування на нові цінності, вузько-особистісні цінності поступаються діям заради інших, дитина відкриває для себе новий зміст – корисність для інших, особиста значимість дошкільника в цих діях.

Також великий вплив на особистість дитини здійснюють засоби мистецтва, зокрема казки. В грі обставини уявні, а дії – реальні, а при сприйнятті казки і обставини і дії дитини – уявні.

Отже, формування адекватної міри довіри може відбуватись у грі, в процесі взаємодії із засобами мистецтва, але більш складні форми виникають в процесі продуктивної діяльності, де важливу роль відіграє авторитетний для дитини дорослий, який організує діяльність дітей, його дії та емоційні реакції задають еталон поведінки, а спілкування з ним дає можливість дитині усвідомлювати свою поведінку та приводити її у відповідність до цих еталонів.

Міжособистісне спілкування як зовнішня психологічна умова полягає в тому, що діти обмінюються між собою інформацією, за допомогою засобів мовленнєвого і немовленнєвого впливу, в результаті чого виникає психологічний контакт та певні відносини між учасниками взаємодії. Якість цих стосунків (відкриті, щирі, довірливі або сповнені агресії та образ) буде визначати, як особистість буде взаємодіяти у дорослому житті.

Також вагомим є вплив на формування особистості дошкільника сучасного інформаційного середовища. Воно значно розширює освітні можливості, систему комунікації, дозволяючи, але поряд з тим може здійснювати негативний вплив на особистість дитини. В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій актуального значення набуває формування ціннісних установок дитини. Необхідно підготувати зростаюче покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, навчити розуміти і усвідомлювати наслідки їх впливу, навчити диференціювати інформаційні хвилі, розвивати вміння захищатися від негативної інформації.

Для цього необхідно спиратися на потенційні ресурси особистості, які дозволять дитині підтримувати почуття стабільності та цілісності в різних ситуаціях і в різний час: довіру до себе (відчуття власної цінності, здатність керувати своїми почуттями і поведінкою в міжособистісних відносинах), довіру до інших (вміння цінувати, визнавати право іншої людини мати власну думку)

та довіру до світу як безпечного місця (задоволення від процесу життя в результаті задоволення своїх потреб) [4].

Внутрішні психологічні умови представлені темпераментом, характером, самооцінкою тощо. Відчуття власної цінності, значущості, впевненість у своїй позитивній внутрішній природі лежать в основі активності дитини, визначають її довіру до себе, роблять особистість дитини справжнім суб'єктом життя.

Завдяки здатності керувати своїми почуттями і поведінкою в міжособистісних відносинах, дитина має можливість підтримувати почуття стабільності та цілісності в різних ситуаціях. Порушення довіри до себе негативно впливає на довірчі стосунки з іншими людьми: недостатня міра довіри дошкільника до себе може спричинити надмірний вплив оточення, надмірна впевненість – призвести до того, що людина абсолютно не зважатиме на думки інших.

Педагогічними умовами формування оптимального рівня довіри дитини до соціального оточення (обставини здійснення педагогічного процесу, що забезпечують успішне досягнення поставленої мети) виділили наступні: підвищення компетентності вихователів щодо розширення і поглиблення уявлень педагога про довіру, механізм її формування та особливості її прояву у дітей дошкільного віку; збагачення уявлень дітей про себе, знайомих і незнайомих дорослих, які їх оточують, правила поведіння в небезпечних ситуаціях, довіру та її значення для побудови стосунків між людьми; здійснення диференційованого підходу до формування оптимального рівня довіри у дітей до соціального оточення, відповідно до рівня її прояву у дошкільників; вправління вихованців в умінні аналізувати наслідки своєї діяльності, помічати небезпеку в повсякденному житті, адекватно діяти в небезпечних ситуаціях; розширити знання батьків про довіру та її значення для побудови гармонійних стосунків з дитиною, залучати до активної співпраці.

Технологія «Радість розвитку», розроблена співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (автор - Т.О. Піроженко), дає можливість створити необхідні

психолого-педагогічні умови для формування оптимального рівня довіри дошкільників.

Технологія побудована на означених принципах особистісно-орієнтованої моделі взаємодії дорослих та дітей, що виявляється в довірливому ставленні до дитини, урахуванні її індивідуальних можливостей, забезпеченні їй на цій основі відчуття психологічної захищеності та успіху в різних видах діяльності.

Перевага психолого-педагогічного проектування в тому, що воно надає дитині можливість стати активним учасником навчально-виховного процесу, а значить, власного розвитку [5]. Адже важливо не навчити, не забезпечити й організувати, а зрозуміти, почути, делікатно супроводжувати зростання дитини, не знищити геніальне і неповторне.

Це можливо за умови довірливого ставлення до дитини, урахування її індивідуальних можливостей, забезпечення їй на цій основі відчуття психологічної захищеності та успіху в різних видах діяльності. Мудре керівництво педагога дає можливість дошкільнику стати активним учасником освітнього процесу, а значить, власного розвитку.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.
2. Грузинська І.М. Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку: теоретичний аналіз проблеми. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 12 : Психологічні науки.* 2017. Вип. 5. С. 95–102.
3. Запорожец А.В. Избранные психологические труды : в 2 т. Т. I. Психическое развитие ребенка. Москва : Педагогика, 1986. 320 с.
4. Панченко О.А., Банчук Н.В. Информационная безопасность личности. 2-е изд. испр. Київ : КИТ, 2011. 672 с.
5. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник / Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, Л.І. Тищук та ін. Житомир : 2003. Ч.1, 2, 3. 176 с.

6. Полина А.В. Психологические особенности детей младшего дошкольного возраста с депривацией доверия и возможности ее коррекции : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.03. Ростов-на Дону, 2005. 210 с.

7. Шумік І.В. Психологічні умови формування свідомого вибору життєвого шляху старшокласниками/старшокласницями. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2017. Т. 199. С. 74–78. URL : <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12398>. (дата звернення: 27.06.2020).

**ФОРМУВАННЯ СВДОМОГО СТАВЛЕННЯ
ДОШКІЛЬНЯТ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО КУРСУ
«ДОШКІЛЬНЯТАМ – ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»**

Літвінова Н.Є.

*вихователь-методист вищої категорії, «старший вихователь»
Дошкільного навчального закладу № 60 м. Миколаєва*

У багатьох країнах Європи протягом останнього десятиліття сталий розвиток розглядається, як головний аспект розвитку суспільства. У березні 2005 року Україна стала однією з 55 країн, які підписали документ ООН «Стратегія для сталого розвитку».

Питання сталого розвитку – це питання порятунку людства від наслідків його ж виробничої діяльності, які наприкінці ХХ століття досягли критичних розмірів і проявилися значним збезлісенням і зпустеленням планети, забрудненням атмосфери, Світового океану і ґрунтів, швидким приростом населення, злиднями, голодом, суспільно небезпечними хворобами, нарешті, критично небезпечними змінами клімату Землі тощо [3, с. 5].

Міжнародне співтовариство наполегливо закликає до переорієнтації всіх сфер освіти на мету сталого розвитку. Протягом оголошеного ООН десятиріччя освіти для сталого розвитку (2005-2014 рр.) у різних країнах були впроваджені й успішно працюють відповідні освітні програми та навчальні курси з цієї

проблеми. Зокрема, у Швеції, Норвегії, Великій Британії, Польщі та інших країнах Європи та США. Подібні програми та освітні рухи поступово поширюються і на Азіатські та Африканські країни.

Ідучи в ногу зі світовою спільнотою, наша держава задекларувала свою орієнтацію на стратегію сталого розвитку. Протягом 2006-2015 рр. в рамках міжнародного проєкту «Освіта для сталого розвитку в дії» української організації «Вчителі за демократію та партнерство» і шведської організації «Глобальний план дій» у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України спочатку розроблено і запроваджено освітні програми для початкової та основної школи, а потім і для дошкільної освіти [5, с. 4].

Освітній курс «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» (далі освітній курс) вирішує завдання поставлені перед педагогами Базовим компонентом дошкільної освіти, освітня лінія «Дитина у природному довкіллі». Питання розвитку соціальних навичок у дітей та екологічної свідомості, ознайомлення вихованців з основами економіки є актуальними питаннями для сучасної дошкільної освіти, за допомогою яких у дітей дошкільного віку формується свідоме ставлення до навколишнього середовища. У зв'язку з цим впровадження освітнього курсу є необхідним для педагогів дошкільця, оскільки він охоплює усі ці напрямки.

Для якісного процесу реалізації освітнього курсу у закладі дошкільної освіти педагогам слід зрозуміти напрямки роботи даного курсу, розробити форми роботи з дітьми для розкриття кожної теми курсу та приготувати навчально-методичне забезпечення; розробити модель реалізації освітнього курсу в освітній процес дошкільного закладу з урахуванням усіх учасників та завдань (Схема 1). Спираючись на дану модель педагогам буде зрозуміти як йому організувати навчальну діяльність в групі, яка реалізує програму «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку».

Не слід забувати, що реалізація здійснюється на засадах одного з напрямків гуманістичної педагогіки – педагогіки «емпауерменту» [3, с.7], яка містить такі елементи в роботі як: запрошення (педагог повинен спонукати у

вихованців активність і підводити їх до бажання самім зробити завдання), безперервності (у побудові освітнього курсу є елементи роботи з дітьми, які повинні повторюватися протягом певного часу, тижня або двох тижнів), концентрація уваги (кожне заняття будується так, що діти самі приймають рішення разом чи поодиноці, вирішують проблеми людей, природи та планети), турбота (в освітньому курсі підібрані такі теми для вивчення які пов'язують дітей з їх життям в теперішній та майбутній час), формулювання питання (на тематичних заняттях питання які ставляться перед дітьми і які ставлять діти домінують над відповідями), дослідження (кожна тема для вивчення починається з дослідження), формування намірів (наприкінці кожного заняття діти формують свій намір почати діяти задля врятування природи, планети, суспільства), пробні кроки (протягом вивчення тем діти постійно пропускають через себе моделі поведінки), зворотній зв'язок (освітній процес за курсом передбачає постійне отримання дітьми зворотнього зв'язку щодо їх власних дій та думок від інших вихованців та педагога). Завданням вихователя стає створити такі умови організації освітнього процесу щоб дитина сама виявила бажання виконувати поставлене цілі, щоб усі форми роботи сприяли саморозвитку дитини і креативності через постановку групових та індивідуальних завдань, отримання власного досвіду засобами експериментування, рефлексію, через надання взаємопідтримки та взаємонавчання.

Педагоги дошкільної освіти для якісної реалізації освітнього курсу повинні не лише користуватися розробками науковців, а й власними напрацюваннями такими як дидактичні ігри, бесіди, проекти, майстер-класи авторські казки тощо.

Залучення батьків до спільної діяльності з дітьми є важливою складовою впровадження освітнього курсу. Задля інтересу батьків до загальної з дітьми справи слід співпрацювати з батьками, надавати їм інформацію. Це можна зробити на батьківських зборах у формі інтерактивних консультації, проведення спільних акцій таких як «Допоможемо пташкам» – з виготовлення

годівничок; «Як шкодять батарейки» – утилізація батареек та розповсюдженню листівок про шкоду батарейки, яку викидають у смітник; «Збережемо дерево» – по збору макулатури; «Врятуємо Землю від сміття» – з виготовлення агітаційних плакатів тощо. Батьків слід залучати до тематичних свят та розваг таких як «Рятуємо океан», «Як допомогти планеті Земля» організованих до всесвітнього Дня Землі [5, с.14].

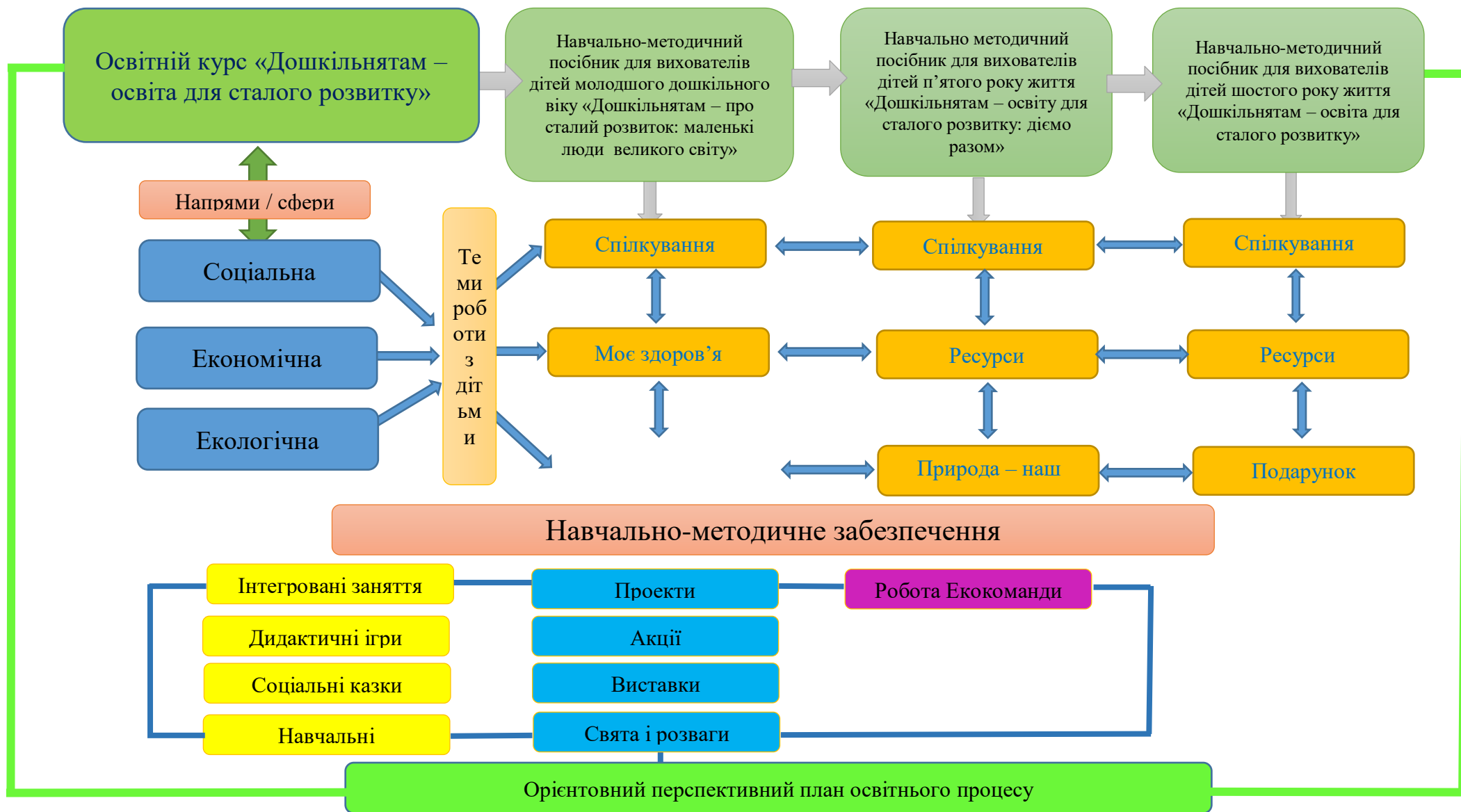
Цікавою формою роботи з батьками буде створення «Екокоманди», завданням якої стоятиме розглядання питань порятунку планети від смітєвих відходів, збереження ресурсів шляхом заощадження тощо.

Отже, якщо педагог дошкільного закладу організовуватиме роботу з дітьми та батьками по сучасному з урахуванням їх інтересів та психології сучасного суспільства, креативно підходитиме до втілення освітнього курсу «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» та в системі працюватиме з дітьми залучаючи до співпраці батьків, то результат роботи буде на належному рівні і суспільство отримує нових свідомих суб'єктів які будуть берегти не лише власне здоров'я, ай навколишнє середовище.

Література

1. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч. -метод. посіб. для дошкільних навч. закладів /Н. Гавриш, О. Саприкіна, О. Пометун; за заг. ред. О. Пометун. Дніпропетровськ : «ЛІРА», 2014. 120 с.
2. Дошкільнятам – освіту для сталого розвитку: Діємо разом: навчально-метод. посіб. для використання в роботі з дітьми п'ятого року життя /Н. Гавриш, О. Пометун; за ред. О. Пометун. Київ : 2017. 28с.
3. Дошкільнятам про сталий розвиток: маленькі люди великого світу: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей молодшого дошкільного віку /Н. Гавриш, О. Пометун; за ред. О. Пометун. [Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання»]. Київ, 2016. 96с.
4. Орієнтовне перспективно-календарне планування «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» /Літвінова Н.Є. : методична розробка. Миколаїв, 2016. 98с.
5. Формування свідомого ставлення дошкільнят до навколишнього середовища у процесі впровадження освітнього курсу «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку»: матеріал з досвіду роботи Н.Є. Літвінової, вихователя дошкільного навчального закладу № 60 управління освіти Миколаївської міської ради. Миколаїв : Миколаївський науково-методичний центр, 2020. 82с.

СХЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО КУРСУ «ДОШКІЛЬНЯТАМ – ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ЇХ БАТЬКІВ

Мироненко А.О.

*студентка навчальної групи Б-ПС-042
факультету соціально-психологічної освіти та управління
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Кожна особистість має свою неповторну систему ціннісних орієнтацій. Починаючи з дошкільного віку дитина привласнює цінності, які є пріоритетними у її сім'ї, як найближчому оточенні, а також визначені суспільством соціально значущі цінності. З'ясування ціннісних орієнтацій дітей та їх батьків, як представників поколінь людей, які зростали у різних соціальних умовах, виявляється цікавим, оскільки трансформації українського суспільства, які відбуваються сьогодні: переоцінка, зміни, руйнування минулого та окреслення нових демократичних європейських пріоритетів безумовно позначаються на ціннісній сфері підростаючого покоління.

Система ціннісних орієнтацій є визначальним регулятором активності людини, оскільки вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими і прийнятими особистістю цінностями і нормами соціуму. З точки зору В.Г. Алексєєвої, ціннісні орієнтації є передбаченою індивідуальний вільний вибір формою включення суспільних цінностей в механізми діяльності й поведінки особистості. За її словами, система ціннісних орієнтацій – це «основний канал засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей в стимули й мотиви практичної поведінки людей [2].

Вивчення та порівняльний аналіз значимості різних життєвих цінностей в уявленнях дітей (абітурієнтів закладів вищої освіти) та їх батьків (матерів та батьків) здійснила у своєму дослідженні Скориніна-Погребна О.В. [1].

Вивчалися такі життєві цінності людини, як «здоровий спосіб життя, досягнення життєвого успіху, робота в межах закону, створення міцної сім'ї, вирішення питань без конфліктів, самовдосконалення, адаптованість до навколишнього середовища, самореалізація в професійній сфері, представлення

здібностей працедавцю, співпраця з колегами, пріоритетність поставлених цілей, самостійність у поглибленні знань, лідерство, розподіл власних зусиль».

Аналізуючи важливість означених цінностей в оцінках майбутніх студентів та їх батьків, дослідниця визначила їх рейтинг для кожної групи досліджуваних.

Найважливішою цінністю в житті, на думку батьків та матерів, є орієнтація на здоровий спосіб життя. Для абітурієнтів ця цінність є також досить важливою і посідає другу позицію. Це пов'язано з тим, що, по-перше, молодь менше думає про здоров'я, а по-друге, батьків турбує нездорова ситуація в Україні. Перш за все, це стосується молоді та її проблем: наркотиків, тютюну, алкоголю, СНІДу, здорового харчування.

Цінність «досягнення життєвого успіху» в оцінках абітурієнтів посіла перше місце. Батьки висунули цю цінність на друге місце. Отже, дана цінність дуже важлива як для батьків так і для абітурієнтів.

Цінність «робота в межах закону» в оцінках матерів - на третьому місці, у оцінках батьків значення перемістилось на четверте місце і на сьоме місце на думку абітурієнтів. З одного боку, це тривожний сигнал про те, що молоде покоління може ігнорувати закони країни, в якій вони живуть. З іншого боку, автор зазначає, що це може свідчити про більш реалістичний і прагматичний настрій абітурієнтів порівняно з батьками, тверезу оцінку ситуації, коли законне ведення бізнесу та бухгалтерії складне.

Життєва цінність «створення міцної родини» посідає третє місце в оцінках батьків та абітурієнтів і четверте в оцінках матерів.

П'яту та шосту позиції займають за одноставним рішенням усіх досліджуваних цінності «вирішення питань без конфліктів», та «самовдосконалення, підвищення свого освітнього та культурного рівня», що свідчить про значущість цих цінностей та наміри вчитися спілкуватися з людьми та розвиватися як особистість.

«Адаптованість до мінливої навколишньої ситуації» є найбільш важливою для матерів (сьома позиція), трохи менш важливою для батьків

(восьма позиція) і мало важливою для абітурієнтів (десята позиція). Це пояснюється тим, що сучасна молодь швидше пристосовується до змін навколишнього середовища, виховується в сучасних динамічних та мінливих умовах.

Восьму позицію для матерів та абітурієнтів та сьому для батьків посіла цінність «самореалізація у професійній сфері».

До менш значущих життєвих цінностей було віднесено: «співпраця з колегами», «пріоритетність поставлених цілей», «самостійність в прийнятті рішень», «лідерство». На останньому місці за популярністю для усіх респондентів знаходиться цінність «розподіл власних зусиль на виконання конкретних завдань».

Отже, аналіз результатів представленого дослідження, по перше, підтверджує той факт, що визначальні ціннісні стратегії діти приймають від своїх батьків, які є фундаментом у побудові їх ціннісної сфери особистості, а, по друге, показують певні відмінності у ціннісних пріоритетах молодих людей. Динамічність сучасного життя позиціонує у молоді більш виражене прагнення до лідерства, представлення своїх здібностей, амбітність, які напряду пов'язуються ними із життєвим успіхом.

Література

1. Скориніна-Погребна О.В. Життєві цінності в уявленнях абітурієнтів та їх батьків в сучасному українському суспільстві. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Серія: Психологія*. 2015. Т.20. Вип. 4 (38). С. 124–130.
2. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. URL : <https://studfile.net/preview/7059670/>. (дата звернення: 15.10.20).

ЦІННІСНІ ПАРАМЕТРИ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Михальська С.А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-8791>*

Внутрішніми детермінантами становлення мовленнєвої поведінки особистості є індивідуальні ціннісні орієнтації, які засвоїла дитина і які регулюють та регламентують її поведінку. Система ціннісних орієнтацій та смислових конструктів дитини виступає рушійною силою в установленні контактів дитини 5-7 років з оточуючими людьми та у прийнятті значущих рішень про подальшу мовленнєву поведінку.

Виявлення специфіки й змістового наповнення ціннісних орієнтирів, що впливають на ефективність смислової регуляції мовленнєвої поведінки дитини в знайомих та невизначених комунікативних ситуаціях, визначення ролі смислових конструктів і ціннісних орієнтацій, які регулюють активність дитини 5-7 років у системі взаємодії «людина-людина» у процесі ухвалення значущих рішень про подальшу мовленнєву поведінку є метою проведеного дослідження.

Для вивчення ціннісної сфери дітей 5-7 років використано: «Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільника» (К. Карасьова, С. Ладивір, Т. Піроженко, Л. Соловйова); протокол спостережень «Ціннісні орієнтації дитини в дії» (Л. Соловйова); діагностична бесіда «Чинники вибору дитиною соціально значимих цінностей» (Т. Піроженко, І. Карабаєва, Л. Соловйова, О. Хартман). Дослідницька робота проводилась на базах закладів дошкільної освіти міст Києва, Запоріжжя, Кам'янця-Подільського (Хмельницька обл.), Костянтинівки (Донецька обл.). У результаті статистичного аналізу експериментальних даних отримано факти, що дозволяють інтерпретувати питання про ціннісні параметри мовленнєвої поведінки дитини.

3-поміж усіх пропонованих для тлумачення, пояснення й інтерпретації дитиною значень, що характеризують ціннісні орієнтації, найбільший вибір мають цінності, які характеризують сферу дійсності «людина-людина». Так, у «полі цінностей» серед усіх пропонованих дитині для вибору та трактування цінностей («краса природи», «краса мистецтва», «впевненість», «краса техніки», «сміливість», «наполегливість», «гроші») з високим відсотком вибору серед дітей опинилися «сім'я», «щастя», «здоров'я», «дружба», «співпереживання», «зовнішня краса людини», «творчість».

Відповіді на питання про корелювання між указаними цінностями, вираженими в поняттях та рівнем розвитку мовлення дитини з урахуванням шкали оцінок мовленнєвого розвитку (низький 1-2 бали, високий 4-5, середній – 3 бали), представлені на рисунку 1.

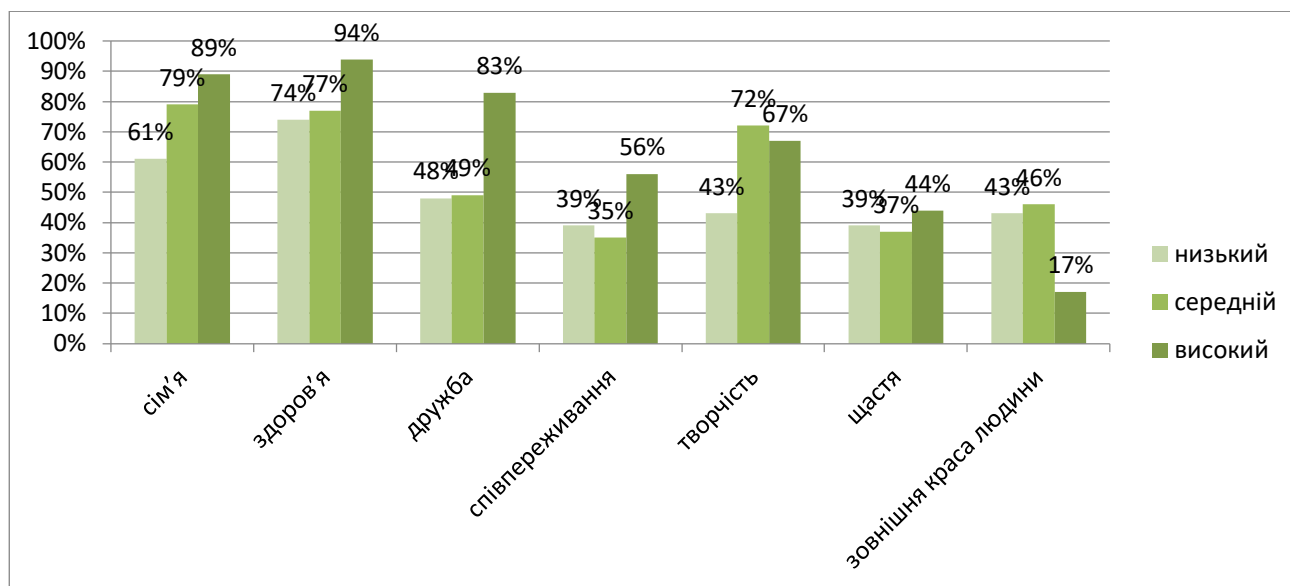

Рис. 1. Частка респондентів, що обрали соціально-значущі цінності відповідно до рівнів мовленнєвого розвитку

Що вища за рангом значущість цінності (сім'я – 67,0% дітей вибрали для тлумачення та розповіді; здоров'я – 61,0%; дружба – 32,0%), то вищий кореляційний зв'язок. Отже, досвід спілкування, обговорення з близькими людьми вказаних тем і питань надає дитині можливість наповнити індивідуальним значенням зазначені поняття, представити в мовленні

когнітивну складність і повноту розуміння тієї цінності, яку дитина обрала для пояснення.

Указана тенденція про взаємозв'язок рівня мовленнєвого розвитку та значущими для дитини ціннісними орієнтаціями підтверджується результатами аналізу емпіричних даних щодо актуальних цінностей, якими керується дитина та рівнем мисленнєвого розвитку (вміння аналізувати ситуацію спілкування, розуміти поведінку учасників комунікації, узагальнювати етичні мотиви, причини і особливості особистих дій і поведінкових дій оточення).

Щодо відсотку дітей із загальної вибірки, що отримали оцінку 4-5 (високий рівень) та оцінку 1-2 (низький рівень) мисленнєвого розвитку та в яких підтвердженнях вибраних ціннісних орієнтацій це проявляється, то цей відомий найближчий досвід дитини, який узагальнено в поняттях найвищого рейтингу («сім'я», «дружба», «краса природи»), надає дитині можливість порівнювати, аналізувати, узагальнювати особистий досвід у поняттях.

Важливо зазначити, що значна кількість дітей (високий відсоток із усіх учасників обстеження – 38,0%) демонструють низький рівень мисленнєвого розвитку. Дані узагальнено зі значень усіх запропонованих для тлумачення та пояснення понять, що характеризують вибране для експериментального обстеження «поле цінностей». З-поміж цінностей, які виражені у поняттях та запропоновані для вибору дитини такі «сім'я», «щастя», «здоров'я», «дружба», «співпереживання», «краса природи», «краса мистецтва», «зовнішня краса людини», «самостійність», «допитливість», «творчість», «цілеспрямованість», «упевненість», «краса техніки», «сміливість», «наполегливість», «гроші». У результатах обстеження виявлено, що деякі поняття не мають відповідей з боку дитини та не наповнені особистісним змістом. Тільки одна третина дітей із усіх учасників обстеження (29,0%) продемонструвала високий рівень мисленнєвого розвитку з погляду аналізу, порівняння, узагальнення різних за змістом картинок, що розповідають про дійсність «людина-ситуація».

Таким чином, поведінка дитини старшого дошкільного віку набирає ознак довірливості, але потребує допомоги й підтримки з боку дорослого, який

за допомогою оцінки, підтримки самооцінки, збільшення усвідомленості дитиною понять і значень, що регулюють поведінку через визнані дитиною норми й цінності про стосунки між людьми, спрямовує розвиток довільного регулювання поведінки та комунікативної діяльності дошкільника.

Аналіз мисленнєвої діяльності проведено в порівнянні з можливістю оцінювання дитиною поведінки інших відповідно до засвоєних соціально-значущих цінностей. Це дозволило пояснити мотивувальні причини контактів з іншими людьми (мотиваційний складник вибору мовленнєвої поведінки та ухвалення рішень щодо подальшого контакту – узгодження, роз'єднання, протиріччя тощо). Виявлено, який відсоток високих значень (4-5 балів) та який відсоток низьких значень (1-2 бали) демонструють діти із загальної кількості учасників обстеження.

Підвищення відсотка (до 53,0%) дітей із високими значеннями, що продемонстрували мисленнєві якості в аналізі поведінкових дій оточення, вказує на причинно-наслідкові зміни в ситуаціях спілкування та підтверджує актуальність важливої для дитини реальності – взаємодії з іншою людиною. Конкретизація завдання щодо пояснень правил та етичних інстанцій у взаємодії дитини з дорослими та ровесниками вказує на те, що особистий досвід дитини, узагальнений у ціннісних орієнтаціях, виконує для дитини функцію орієнтування, регулювання й стимулювання (мотивації) відносин з оточенням.

Загальне оцінювання мовленнєвого розвитку дитини, що проявляється в різних контекстах (мисленнєва діяльність, довільна поведінка, мотиваційний складник оцінювання дитиною поведінки інших відповідно до засвоєних соціально-значущих цінностей) представлено на рисунку 2.

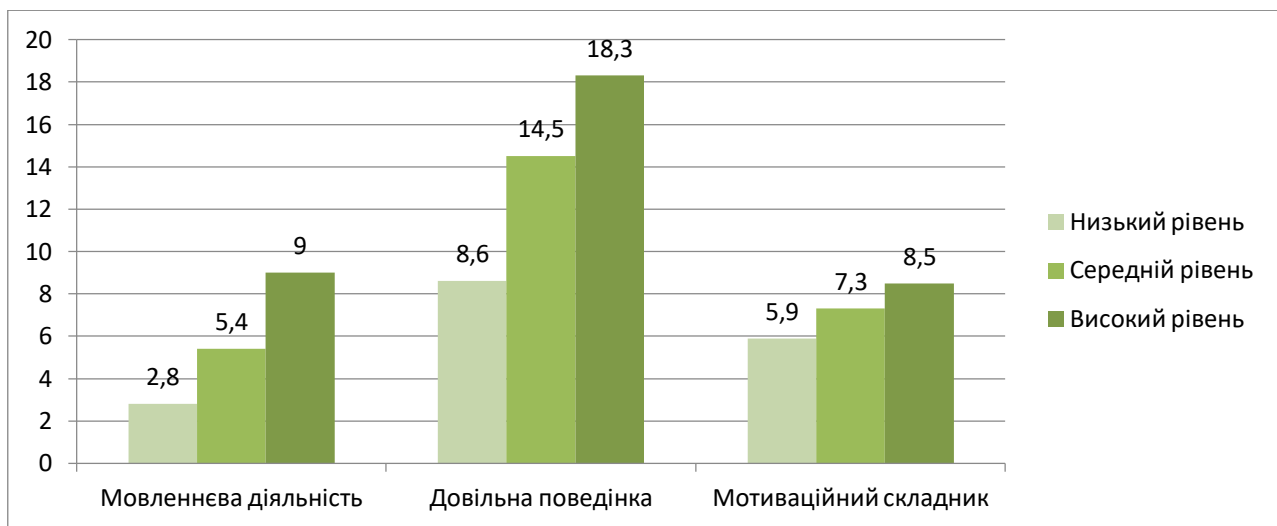

Рис. 2. Рівні мовленнєвого розвитку в різних контекстах особистісного розвитку дитини

Отже, діяльність особистості в контексті певної сфери реальності визначається станом напрацьованої на тепер системи конструктів щодо неї та відображає досвід, який має дитина та ступінь усвідомлення цього досвіду в поняттях. До того ж системи конструктів можуть бути різними щодо складу, змісту й організації взаємовідношень. Наприклад, у окремої людини конструкт понять «хороший – поганий» може як більш загальний включати відповідно конструкт «розумний – дурний». Інша ж людина може вважати, що такого зв'язку між зазначеними якостями не існує і, скажімо, розумна людина не обов'язково є хорошою. Всі взаємопояснення та доповнення зв'язків полягає в тому, що оцінювання різними конструктами в досвіді цієї людини може бути наповнено та пов'язано емоційно значущими для дитини ситуаціями й досвідом спілкування з близькими дорослими, а також з тією змістовно значущою провідною діяльністю, яка сформована в дитини.

У формуванні цієї здатності важливу роль відіграє сформованість інтересу до людини та цінність «людина». Виділення основного змісту й принципу зміни ситуації взаємодії залежить, на наш погляд, від орієнтації дитини на людину як основну змістовну характеристику ситуації спілкування. У системі «людина-ситуація» партнер, учасник комунікації є основною й

найбільш динамічною частиною цілісного образу ситуації. Спрямованість на людину, установка на відповідну реакцію, розуміння ситуативних значень емоційних станів людини як партнера взаємодії, ціннісні орієнтації та характер очікувань, пов'язаних із людиною, визначають функційні особливості поведінки між учасниками реального контакту.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідницької роботи ми вбачаємо у визначенні психологічних умов підвищення смислової регуляції мовленнєвої поведінки дитини через родинне виховання та освітні заклади.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СІМЕЙ, ЩО МАЮТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мушкевич М.І.

кандидат психологічних наук, доцент

завідувач кафедри практичної та клінічної психології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3268-5767>

Тема дослідження ціннісних орієнтацій сім'ї, як соціально-психологічного феномену, є важливою та актуальною. Саме у сім'ї ціннісні орієнтації формуються, зумовлюють спрямованість підростаючої в ній особистості, окреслюють зміст її соціальної активності, задають загальний підхід до світу, до себе, надають сенсу вчинкам. Ціннісні орієнтації об'єднують людей у сім'ю, визначають організацію сімейного життя, створюють перспективи для розвитку сімейної системи, з'ясовують шляхи виховання дітей у сім'ї тощо.

Незаперечним є факт безпосереднього впливу емоційно близьких членів сімей (як представників світу дорослих, із якими діти ідентифікують себе) на формування ієрархії цінних орієнтацій дітей. Важливим фактором формування цих цінностей є їх вираженість на рівні шлюбної та батьківської підсистем

сімейної системи. При цьому ідентифікація відбувається із врахуванням когнітивного складника ціннісних орієнтацій, емоційного та поведінкового компонентів. Когнітивний складник ціннісних орієнтацій транслює інформацію на рівні переконань – передусім, це переконання щодо пріоритету будь-яких мети та завдань життя, типів поведінки на рівні шлюбного та батьківського партнерства, життєвих принципів дорослих членів сім'ї. Емоційний компонент ціннісних орієнтацій визначає ставлення членів сім'ї до сімейних цінностей. Поведінкова складова частина може бути як раціональною, так і ірраціональною, головне в ній – спрямованість на реалізацію ціннісної орієнтації, досягнення значущої мети, захист тієї чи іншої суб'єктивної цінності. Особливістю сімейних цінностей є взаємодія всіх зазначених компонентів, почуттів, знань, переконань, поведінкових проявів.

Ряд дослідників відзначає, що узгодженість ціннісних орієнтацій подружжя є фактором стійкості і успішного функціонування сім'ї як відкритої системи [2]. А неузгодженість цінностей у взаємодії членів сімей, особливо в повсякденних контактах, призводить до майже незворотного руйнування спілкування й стосунків [1]. Узгодженість ієрархії ціннісних орієнтацій впливає на життя сім'ї, як системи, на окремих її членів на рівні шлюбної, батьківської, сиблінгової підсистем [3].

Рис. 1. Сім'я, як система на рівні трьох підсистем

Наше дослідження ціннісних орієнтацій сімей, що мають дітей дошкільного віку здійснювалося на базі Психологічного консультативного центру при кафедрі практичної та клінічної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки. У дослідженні взяли участь 110 сімей, кожна з яких мала дитину дошкільного віку. Діагностика ціннісних орієнтацій сім'ї реалізувалася за допомогою адаптованого варіанту методики «Порівняння цінностей», запропонованої Х. Флойдом [4], яка побудована на сприйнятті й інтерпретації цінностей та соціальних ролей, важливих для членів сімей і дає можливість виявити подібності й розбіжності в цінностях членів сімей, проаналізувати ті з них, які важливі на всіх трьох рівнях сімейної системи: 1) на рівні шлюбного партнерства (чоловік і дружина); 2) на рівні батьківської підсистеми (мати та батько і батьківська команда); 3) на рівні сиблінгової підсистеми (дитина дошкільного віку). В даному випадку досліджуваним членам сімей пропонувалося прорангувати два списки запропонованих ціннісних орієнтацій сім'ї, насамперед подумати про ті, що, на їхній погляд, є найбільш значимими: 1) для них самих і для шлюбного партнера (на рівні шлюбної підсистеми); 2) для них самих і іншого партнера-батька (на рівні батьківської підсистеми); 3) для них самих (у цьому випадку для дитини) і матері та для них самих (для дитини) і батька (на рівні сиблінгової підсистеми). Перелік сімейних цінностей розміщався за порядком їх важливості. Для дорослих членів сім'ї кожна ціннісна орієнтація презентувалася на окремій картці, для дітей кожна сімейна цінність подавалася у вигляді малюнку чи фото. Серед запропонованих 12 сімейних ціннісних орієнтацій було представлено такі, як-от: 1) сім'я; 2) спілкування; 3) робота; 4) кохання; 5) гроші; 6) здоров'я, фізичне виховання; 7) батьки, прабатьки; 8) друзі; 9) відпочинок, дозвілля; 10) освіта, навчання; 11) взаємоповага; 12) релігія.

Відповідно системного підходу до вивчення сім'ї, важливу роль у функціонуванні всієї сімейної системи відіграє шлюбна підсистема. Саме тому перш за все проаналізуємо сімейні цінності подружжя. Отримані нами дані показали неузгодженість сімейних цінностей у 38,6 % шлюбних партнерів, тоді

як інші характеризувалися узгодженістю. Неузгодженість сімейних цінностей найбільше проявлялась за такими з них, як-от: робота (5,1 у жінок і 2,2 у чоловіків середні ранги); гроші (1,4 у чоловіків і 4,4 у жінок середні ранги); здоров'я, фізичне виховання (6,2 у чоловіків і 10,8 у жінок середні ранги); друзі (3,3у чоловіків і 7,2 у жінок середні ранги); відпочинок, дозвілля (9,7 у жінок і 4,8 у чоловіків середні ранги).

Аналіз сімейних цінностей подружжів довів відсутність значних розходжень та полярності рангових позицій майже за всіма цінностями, окрім певних, таких як «Здоров'я, фізичне виховання», «Друзі», «Відпочинок, дозвілля». Виявлену відмінність у цих цінностях, на нашу думку, можна пояснити віковими особливостями партнерів, коли роль окремих цінностей з часом змінюється, набуваючи іншого статусу. Порівняння цінностей подружжів показало відсутність полярності за такими цінностями, як «Сім'я», «Робота», «Взаємоповага», «Любов», «Освіта, навчання».

Вивчення цінностей батьків (на рівні батьківської підсистеми сім'ї) за даними рангування показало, що особливого значення вони надавали «Сім'ї» та «Спілкуванню» (1,3; 1,8 середні ранги). Порівняно високий рейтинг названих цінностей свідчить про типову для українського менталітету важливу роль родинного благополуччя. Далі слідували «Любов» (2,7 середній ранг), «Гроші» (3,5 середній ранг), «Робота» (4,8 середній ранг), «Здоров'я» (6,1 середній ранг), «Батьки та прабатьки» (7,2 середній ранг) тощо. Найнижчий ранг серед сімейних цінностей батьків займали «Друзі» (11,1 середній ранг), «Освіта та навчання» (11,8 середній ранг), що, на нашу думку, пояснювалося зниженням значення цих цінностей власне для філософії батьківства. Виявлено гендерні відмінності щодо ціннісних орієнтацій батьків. Так, для матерів більш важливими були «Сім'я» та «Спілкування» (76,2% випадків), а для батьків – «Робота» (56,6%).

Як продемонстрували результати дослідження, майже за всіма позиціями сімейні цінності батьків або збігалися, або мали відмінність на один чи два

ранги. Емпіричні показники вказують на відносну подібність сімейних цінностей досліджуваних батьків.

Отримані результати дослідження ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку (на рівні сиблінгової підсистеми) свідчать про те, що для них мають найбільше значення такі сімейні цінності, які вказують на важливість отримання задоволення – «Відпочинок, дозвілля» (1,3 середнє рангове місце). На другому місці стоїть цінність «Здоров'я, фізичне виховання» (2,7 середнє рангове місце), а на третьому - «Спілкування» (3,5 середнє рангове місце). На останньому місці опинилися такі цінності, як «Освіта та навчання» (11,1 середній ранг), «Релігія» (11,8 середній ранг).

Таким чином, аналізуючи загальні показники рейтингів ціннісних орієнтацій дошкільників, можна зробити висновок, що для дітей дошкільного віку характерна спрямованість на розваги і отримання задоволення. Діти в першу чергу вибирали картинки та фото із зображеннями дитячих ігор і здоров'я. Високий ранг цінності «Здоров'я» для дітей дошкільного віку можна пояснити тим, що на сьогоднішній день поширені розмови про пандемію, коли дорослі члени сім'ї більше уваги приділяють темі здоров'я, часто обговорюють причини виникнення та особливості подолання хвороб у присутності дітей. Ще одна сімейна ціннісна орієнтація, як от «Спілкування», включала вибрані дітьми зображення взаємодії із батьками на основі ігрових моделей, із використанням інтерактивних ігор, де дитина знаходилася в атмосфері розкутості, свободи, безпечного спілкування.

Здійснений аналіз порівняння сімейних цінностей дітей та кожного із батьків допоміг нам встановити подібність виділених сімейних цінностей. Одержані нами дані свідчать про тенденцію дітей відтворювати сімейні цінності батьків, що підтверджує тезу про те, що ціннісні орієнтації є досить стійкою психологічною категорією, яка важко піддається змінам.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на вивчення сімейних цінностей на рівні трьох підсистем сімейної системи, особливостей їх

подібностей–відмінностей та відтворення, за допомогою інших методів та методик, з обов'язковим використанням методів математичної статистики.

Література

1. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї. *Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
2. Трофимова Ю. В. Динамика ценностно-смысловых составляющих образа мира супругов в процессе становления семейных отношений: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук: 19.00.01/ Барнаул: Барнаул. гос. пед. ун-т, 2002. 22 с.
4. Bowen M. Family Therapy in Clinical Practice. North vale, New York, Jason Aronson, 1978. Chapter 16: Theory and practice. 565 p.
5. Floyd H.H. Values assessment-comparison (VAC): A family therapy technique. *Family therapy*. 1982, IX (3). P. 280-288.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЦІННІСНОГО ПРОСТОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Нетреба М.М.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1431-3951>*

Товстоног К.В.

*здобувачка вищої освіти, спеціальність «Початкова освіта»
Маріупольського державного університету*

Особистість дитини формується у процесі взаємодії з людьми, які її оточують. Успіх процесу формування дитини залежить від соціальної ситуації її розвитку, системи відносин з однолітками та дорослими.

Пошук й упровадження сучасних ефективних форм і методів партнерської взаємодії з батьками є особливо актуальним у контексті

упровадження концепції Нової української школи, оскільки партнерська взаємодія з сім'єю, спільне створення позитивної емоційної атмосфери довкола дитини допомагає стабілізувати процес сімейних стосунків на користь дітей [1].

Якщо брати до уваги Початкову школу, то вчителю необхідно враховувати, що молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, бо саме в цьому віці закладаються основи особистісного розвитку учнів. В цей час в учнів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому становлять основу формування її характеру. Разом з тим, в учнів на кінець 1 класу спостерігається недостатнє усвідомлення сприйняття шкільного життя, несформованість адекватної самооцінки. Вчителеві в 2 класі слід продовжувати виховну роботу, спрямовану на корекцію цих недоліків з метою будування специфічних для молодших школярів особистісних новоутворень: довільність психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексію, інтелектуалізацію життя дитини. Дуже часто внутрішнє самопочуття, емоційний настрій дитини залежить від особистості вчителя початкових класів, оскільки для учнів 1-2 класів учитель залишається центральною фігурою, арбітром, авторитетом. Лише в 3-4 класах самооцінка, оцінка однолітків починає переважати оцінку вчителя.

- Розробляючи виховні заходи, вчитель повинен знати, що *характер ціннісного ставлення особистості до себе* істотно змінюється з віком.
- У *молодшому шкільному* віці розвивається рефлексія, формується вміння оцінювати себе як предмет змін. Пріоритетними для учнів початкових класів є активні методи, спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості [2, с. 2].

Якщо взяти до уваги національно-патріотичне виховання, яке цілком впливає на соціальний розвиток дитини, то національно-патріотичне виховання учня – це процес вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких

патріотичних переконань та уміння відстоювати їх в умовах реальної дійсності [2, с. 2].

У початкових класах соціальна і громадянська компетентності інтегруються через усі навчальні предмети і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, дотримання соціальних норм і права. У вихованні молодших школярів великої уваги потребує формування патріотичних рис їхнього характеру: навичок поведінки, витривалості, чуйності, доброти і милосердя, вміння долати труднощі, вироблення цілеспрямованості, організованості, стійкої уваги. Одночасно не менш важливе значення має вироблення духовно-моральних та вольових рис: патріотизму, відповідальності, національної свідомості, наполегливості, сумлінного ставлення до навчання, дисциплінованості, чесності, людської гідності, скромності, взаємної поваги й терпимості. Правильно організоване національно-патріотичне виховання формує повноцінну особистість [3].

Під час виконання завдань національно-патріотичного виховання рекомендується використовувати різноманітні форми та методи роботи: організація надання учнями допомоги ветеранам війни та праці, відвідування історичних місць, музеїв міста. По справжньому пізнати свій народ, його традиції, культуру можна лише шляхом животворчого дослідження. Проведення родинних свят допомагають дітям зрозуміти, що батьківський дім - основна школа для кожного, де людина пізнає саму себе, досліджує свій рід, вивчає та зберігає звичаї і традиції [3].

Традиційні шкільні свята, пізнавальні години, круглі столи, виставки учнівських робіт родинних дерев, презентації проектів, організація батьківської просвіти, навчально-виховні заходи: цикли Різдвяних свят (свята Андрія, Миколая, театралізоване вертепне дійство, колядки та щедрівки); Великодні свята (виставки писанок, крашанок), гаївки, веснянки і ін. формують національну свідомість молодшого школяра через вивчення свого родоводу, генетичного коріння, традицій і звичаїв своєї родини, відновлення культури матері та сім'ї.

Головне, що мають засвоїти учні - це дорожити честю свого роду. Так як людина живе в роді, для роду і через рід. Тільки тоді можна зберегти націю, виховати дітей патріотами і громадянами України [3].

Проводячи спостереження, багато хто з дослідників визначали базові якості людини, що складають її патріотичну вихованість. Вона наголошує саме на поетапному їх формуванні, так як наступна якість неможлива без виникнення попередньої. Наприклад:

- на першому етапі формуються такі важливі якості як любов і повага до батьків, своєї родини, відчуття гордості за свій рід;
- на другому етапі відбувається формування ціннісного ставлення до Батьківщини, рідного краю;
- на третьому – толерантного ставлення до людей інших національностей, поважного ставлення до їхньої культури та традицій;
- і завершальним етапом, вершиною патріотичної вихованості людини є усвідомлення себе частиною українського народу; бажання і потреба в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів, дбайливе ставлення до 19 національних багатств, до рідної природи, сприяння розвитку духовного життя українського народу; бажання захищати і бути корисним своїй Батьківщині [4, с. 12].

В наш час вже неможливо уявити освітнього процесу початкової школи без використання інформаційно-комунікаційних технологій, веб-квестів, технології проектного навчання, які створюють умови для всебічного розвитку особистості, пробуджують в учнів пізнавальний інтерес, активність, свідомість і, безперечно, можуть потужно впливати на виховання у них громадянськоактивних якостей, патріотичних почуттів та соціально значущої поведінки. Дослідження теоретичних основ патріотичного виховання особистості та вищезначені умови стали підґрунтям для розробки моделі формування патріотичної вихованості молодших школярів у контексті освітніх інновацій [4, с. 12].

Лише цілісна, комплексна система роботи з патріотичного виховання, яка пронизує і навчальний процес, і позакласну роботу, і при цьому включає в себе використання сучасних освітніх технологій може дати позитивний результат, а тому визначили такі шляхи формування патріотичної вихованості учнів початкових класів:

- формування основ патріотизму в учнів засобами навчальних дисциплін школи I ступеня;
- формування базових якостей патріотичної вихованості молодших школярів у процесі позакласної роботи;
- використання проектної технології у процесі патріотичного виховання молодших школярів;
- впровадження в освітній процес школи I ступеня ІКТ: аспект створення і використання Web-квестів патріотичного спрямування [4, с. 21].

Отже, національно-патріотичне виховання пронизує весь освітній процес, органічно поєднує національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базується на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни тим самим формує простір цінностей в учнів початкової школи. Тож роль національно-патріотичного виховання є невід'ємною складовою в актуалізації створення і формуванні простору цінностей.

Література

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>. (дата звернення : 16.10.2020).
2. Сухорукова В.М. Як виховати патріота. Харків : Вид-во «Ранок», 2015. С. 2.
3. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (Наказ МОН №641 від 16.06.2015 р.). Законодавство України: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення : 16.10.2020).

4. Зубцова Ю.Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07; Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ. 2012. 19 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Новицька Є.О.

здобувачка вищої освіти спеціальності «Початкова освіта»

Маріупольського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4411-5665>

Новицька С.М.

вчителька початкових класів

комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа I-III ступенів

№ 15 Маріупольської міської ради Донецької області»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1349-4268>

Змішане навчання – один із трендів сучасної освіти і за оцінками прогнозистів залишиться таким і в найближче десятиліття. Під час дистанційної форми навчання не залишається осторонь і виховання учнів початкових класів.

В. Кухаренко [1] у своїй роботі зазначив, що змішане навчання виявилися одними з найпопулярніших технологій сьогодення, тому що дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного класу. Термін «змішане (гібридне) навчання» почав широко використовуватися в методах навчання після публікації в 2006 році Бонком і Гремом книги «Довідник змішаного навчання».

Betty Collis [2] розглядає термін «змішане навчання» як: «гібрид традиційного очного та online-навчання, за якого навчання відбувається як в аудиторії, так і за її межами, причому online-складова стає природнім розширенням традиційного аудиторного навчання».

О. Рафальська [3] виділяє різні підходи тлумачення терміну «змішане навчання». *Перший підхід* пов'язаний з розумінням змішаного навчання, як

деякого формату навчальних курсів, при якому у дистанційних курсах використовують активні методи навчання. У цьому випадку основний матеріал викладається в рамках дистанційного курсу, який передбачає самостійну роботу студента; закріплення і відпрацювання матеріалу проходить на очних заняттях, що реалізуються з використанням активних методів навчання. *Другий підхід* пов'язаний з розумінням змішаного навчання як моделі використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів у стаціонарному навчанні із застосуванням елементів асинхронного й синхронного дистанційного навчання.

Якість дистанційного навчання визначається через заохочення контактів між учнями і вчителями, розвиток співробітництва учнів, використання активних засобів навчання, швидкий зворотний зв'язок, ефективне використання часу, високу мотивацію та урахування здібностей студентів і шляхів навчання. Обов'язкові елементи змішаного навчання – це передмова, новини та потижнева програма курсу. Структура тижневого заняття включає назву розділу, мету заняття, ключові слова з посиланням на глосарій, структурно-логічну схему розділу, план роботи на тиждень, теоретичний матеріал, методичні вказівки до виконання завдань та самі завдання, додатковий матеріал [1].

А. Фандеєва [4] позначила, що технологія змішаного навчання вирішує завдання, які пов'язані з вихованням особистості учнів:

- розширює освітні можливості учасників освітнього процесу за рахунок доступності та гнучкості, урахування їхніх індивідуальних освітніх потреб, а також темпу й ритму оволодіння навчальним матеріалом;

- стимулює формування суб'єктної позиції: підвищення його мотивації, самостійності, соціальної активності, рефлексії та самоаналізу і, як наслідок, підвищує ефективність освітнього процесу в цілому;

- трансформує стиль педагога: забезпечує перехід від трансляції знань до інтерактивної взаємодії, що сприяє формуванню процесу конструювання власних знань учнів.

Ми виділили такі переваги змішаного навчання щодо формування цінностей учнів початкових класів:

- дає можливість гнучкого підходу до всіх учасників процесу;
- розвиває в учнів проактивний підхід до навчання, де вчитель більше не є джерелом інформації;
- підсилює цифрові навички дітей і спонукає їх до самостійного навчання;
- дає вчителям можливість зробити навчання більш індивідуальним;
- учні можуть самостійно отримувати нові знання за допомогою електронних ресурсів у зручній для себе час, а на заняттях під час спілкуванні з вчителем та однокласниками практикуватися в нових уміннях;
- діти вчаться працювати в команді (спільна робота над проєктами, проведення дискусій, організованих у вигляді електронних телеконференцій, форумів, відбувається процес розвитку навичок онлайн-спілкування та формування цінностей (свобода, добробут, ціннісне ставлення до рідного краю, патріотизм, громадська позиція та ін.);
- використовуються сучасні програмні і технічні засоби, що робить навчання більш ефективним.

О. Кривонос та О. Коротун [5] зазначають, що змішане навчання вчить організувати і планувати роботу самостійно, незалежно отримувати і аналізувати знання, шукати і відбирати інформацію, приймати рішення, формувати навик презентації проєктів, займатися самоосвітою.

Однак, незважаючи на явні переваги, використання моделі змішаного навчання має ряд недоліків, до яких можна віднести небажання багатьох вчителів використовувати електронне навчання, низький рівень володіння технологіями вчителів та учнів, залежність від техніки та Інтернету. Слід відмітити, що впровадження змішаної форми навчання вимагає досить великих зусиль з боку вчителя. Готовність вчителя використовувати комп'ютерні технології у навчальному процесі є необхідною умовою інформатизації освіти.

Для впровадження моделі змішаного навчання в освітній процес доцільним є наступне:

1. Використання мультимедійних та віртуальних ресурсів при роботі в аудиторії. До таких ресурсів відносять відео, віртуальні екскурсії, інтерактивні Web-сайти, пакети програмного забезпечення. Такий тип навчання застосовується в тому випадку, якщо студенти не мають доступу до мережі за межами аудиторії. В аудиторії традиційне навчання поєднується з навчанням у мережі, а вдома учні можуть опрацьовувати матеріал, використовуючи відео та аудіоматеріалами.

2. Використання створених сайтів для підтримки змішаного навчання. Викладач може самостійно створити сайт, за допомогою якого буде відбуватися підтримка взаємозв'язку між учителем і учнями.

3. Використання систем управління курсом. До таких систем слід віднести платформи підтримки дистанційного навчання, використання яких в процесі навчання збагачує сам процес та допомагає організувати роботу за моделлю змішаного навчання. В таких системах можна розташовувати всю інформацію про навчання: розклад, теоретичний матеріал, робити унаочнення, журнал успішності, різноманітні тести, видавати завдання та збирати всю інформацію.

4. Використання синхронних та асинхронних обговорень. Застосування обговорень при вивченні теми робить процес навчання більш насиченим. Наприклад, дискутуючи в синхронному режимі, відбувається емоційний зв'язок між учнями та вчителем, що є необхідним елементом у формуванні особистості. А проводячи дискусії асинхронно, кожен учасник може подумати й ґрунтовно викласти свої міркування з приводу поставленої проблеми [3].

Основне завдання вчителя в моделі змішаного навчання – це грамотно скласти курс і розподілити навчальний матеріал. Необхідно вирішити, що потрібно проходити в класі, що можна засвоїти, вивчити і вирішити вдома, які завдання підходять для індивідуальних занять, а які – для групової роботи над проектом. Передбачається, що базовий матеріал викладається на уроках в класі,

а розширений і поглиблений учні освоюють в процесі електронного навчання. Важливо, щоб уроки проходили у формі захисту проєктів, презентації, дебатів або дискусії між учнями або вчителя з учнями. Електронний блок повинен містити проєкти для роботи в групі, творчі, лабораторні та практичні завдання, довідкові матеріали і посилання на додаткові матеріали в мережі Інтернет, проміжні та перевірочні тести, а також завдання підвищеної складності для обдарованих учнів [5].

А. Фандеєва [4] наголошує, що для організації змішаного навчання використовуються різноманітні інструменти, переважно хмарні технології. Нині у змішаному навчанні велику роль відіграють відеоматеріали. Варіанти роботи з відео є такими: створення відео (Screenr, Screencast-o-matic, Camtasia), редагування відео (YouTube), створення відео з додаванням до презентації звуку (<http://powtoon.com>, <http://slidetalk.net>), створення відео з тестуванням (<http://zaption.com>, <http://educanon.com>), створення відео з коментуванням (VideoNot.es, Zentrack.com), створення анімації (<https://explee.com/#>, www.sparkolpro.ru), створення відеоуроку (<http://goclass.com><http://teachem.com>).

Отже, технологія змішаного навчання є однією з найбільш актуальних та необхідних освітніх технологій сьогодення, оскільки дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного класу. В майбутньому змішане навчання буде розвиватися завдяки впровадженню нових форм електронного навчання, розвитку моделей взаємодії суб'єктів освітнього процесу, що дозволить істотно розширити можливості освітнього середовища школи, акцентуючи увагу вчителя у своїй роботі з учнями початкових класів, формувати фундаментальні та загальнолюдські цінності.

Література

1. Кухаренко В.М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. Вип. 24. С. 53–67.
2. Collis B. Flexible learning in a digital world: experiences and expectations. London : Kogan Page Limited. 231 p.

3. Рафальська О.О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. Луцьк, 2013. Вип. 11. С. 128–133.
4. Фандєєва А.Є. Змішане навчання як технологія змін і трансформації. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта»*. 2017. Вип. 2(32). С. 4–9.
5. Кривонос О., Коротун О. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. *Наукові записки*. 2015. Вип. 8. С. 19–23.

ПРОБЛЕМА НАСИЛЛЯ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДИТИНИ

Пітулей В.В.

*кандидат філософських наук,
асистент кафедри психіатрії, наркології та медичної психології
Івано-Франківського національного медичного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0561-9545>*

Проблема росту випадків насилля сьогодні дозволяє говорити про неї як про одну з глобальних проблем. Треба зауважити, що характер, масштаби, заподій насилля вимагають сьогодні радикального перегляду образу життя людства й тверезої оцінки перспектив нашого розвитку.

Всесвітня організація охорони здоров'я твердить, що Україна посідає п'яте місце в Європі за рівнем насильства серед молоді. Росія, Албанія, Казахстан, Білорусь та Україна. Так виглядає, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, статистика рівня насильства. В організації переконані, що більшості цих смертей можна було б уникнути, якби у суспільстві активніше запобігали насильству серед молоді. Одним із джерел поширення насильства фахівці називають необмежений доступ дітей та молоді до мережі Інтернет та телебачення. Насильство провокує формування спектру негативних ціннісних орієнтацій людини, серед яких ми можемо виділити такі як: жорстокість, безпринципність, безвідповідальність, байдужість, егоїзм тощо. Хочу зауважити, що насильство – це явище, що характеризує відношення людини і

до природи, і до іншої людини. Відносини усюди зіштовхуються з насильством, що пронизує суспільство зверху до низу.

На нашу думку, варто розглянути три типи теорій, які пояснюють джерела насильства. Перший тип, поєднує ті концепції, що виводять насильство з природи людини. Передбачається, що існують вроджені схильності, інстинкти. Так наприклад у своїй праці: «За принципом насолоди», Фрейд ввів у свою основоположну теорію вродженого «інстинкту смерті»: «...не всі моделі поведінки можуть бути пояснені інстинктом самозбереження; у інстинкта смерті буває два прояви – активне й пасивне. Більшість з аспектів поведінки людини стануть більш зрозумілі, якщо врахувати взаємодію двох цих інстинктів – життя (ероса) й смерті (танатоса). У такому випадку, самознищення – це придушення одного природного інстинкту іншим, не менш природнім».

Американський психіатр Карл Менінгер довів ідею вчителя до логічного кінця: будь яка поведінка, негативна для здоров'я або небезпечна для життя є прояв інстинкту смерті, а найвище з цих проявів акт самогубства. За Менінгером, психологічні компоненти деструктивної поведінки – помста (агресія, спрямована на зовні), провина (агресія, спрямована в середину) й депресія (бажання вмерти).

До цього типу можна віднести і філософські концепції, що пояснюють насильство властивій людині волею до влади, пануванню. Так наприклад, на думку Ніцше в основі світу лежить воля, яка виступає рушійною силою становлення, «сущим» у його «динамічності», і в людини вона виявляється виразно як «воля до влади», воля до розширення свого «Я», до експансії себе у світ, будь якими засобами: «...Я хочу сказати: навіть часткова втрата корисності, слабкість і звироднілість, зникнення сенсу і доцільності, коротше, смерть належить до умов дійсного progressus, який завжди є в гештальті волі і шляху до більшої влади і завжди здійснюється за рахунок численних менших сил. Величина «прогресу» вимірюється навіть кількістю

відведених йому жертв; людство, пожертвуване в масі процвітанню окремого сильнішого людського екземпляра, ось що було б прогресом...» [2, с. 214].

Другий тип теорій виводить застосування насильства з економічних і соціальних умов життя суспільства. Економічна і соціальна нерівність породжує диференціацію суспільства на групи, суспільні класи і відповідно протиріччя і боротьбу між ними. Подолання цієї боротьби лежить через установлення соціальної рівності або, у всякому разі, зм'якшення нерівності. Відповідно визначаються припустимі межі розриву в рівні життя різних класів для забезпечення стабільності громадського життя, як, наприклад вважали К. Маркс та Ф. Енгельс.

Третій тип теорій зв'язує насильство з динамікою конфлікту. У будь-якому суспільстві виникають конкуруючі групи – економічні, політичні, духовні. Первісний стан конкуруючих груп і особистостей – це потенційний конфлікт. Він стає реальним, коли конкурентний стан персоніфікується, коли один одному починають протистояти конкретні індивіди. Це саме та стадія, коли насильство стає досить ймовірним. Проте, насилля може формуватися і цілком цілеспрямовано виникати в результаті освоєння визначених ідеологічних постулатів. Прагнення до превентивного знищення закономірно веде до перекручування моральних принципів. Оскільки це прагнення стає масовим, то перекручена моральність сприймається як соціальна норма, що диктує зміст громадського обов'язку.

Українські психологи В. Бондаровська та Н. Пов'якель, дослідили, що «комп'ютерні технології спотворили життєвий простір дитини». З цього приводу автори висловлюються доволі переконливо й різко: «Можливо, найбільший ефект впливу телебачення у світі – це майже цілковите «отупіння» значної частини населення світу, особливо дітей» [1, с. 5–7]. Учені стверджують, що сучасна дитина є рабом двох екранів – телевізійного й комп'ютерного. Дитина отримує знання про світ з телевізійного екрану, а відповіді на всі можливі запитання – з комп'ютерного екрану. Всі ці чинники негативно впливають на свідомість дитини, вона часто живе у видуманому

віртуальному світі, а не проживає та будує своє власне життя. Насилля, яке дитина бачить з екранів телевізорів та моніторів комп'ютерів дає позитивне підґрунтя для розвитку агресивної поведінки дитини, зростанню рівня конфліктності. Це також проявляється в приступках занепокоєння, безпричинної туги, почуття самотності. Дані фактори дуже часто провокують появу боулінгу, бо принижуючи інших вони дають волю своїм агресивним почуттям, комплексам, потребам.

Отже, ми дійшли до висновку, що цінності відіграють роль головного стабілізатора у пошуках нових парадигм життя. Насилля призводить до втрати цінностей, їх духовного забуття. У сучасній нестабільній ситуації в світі, де ми спостерігаємо активізацію насильницьких прихованих методів впливу на дітей та молодь, особливо значущим є наявність внутрішнього стрижня, який забезпечує цілісність та налагодженість дій людини. Цю надзвичайно важливу функцію покладено на особистісні цінності, які є основоположними принципами життя та професійної діяльності людини.

Література

1. Бондаровська В.М., Пов'якель Н.І. Людина у світі інформаційно-комунікаційних технологій. *Психолог.* 2005. № 25 (169). С. 5–9.
2. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла. Прелюдия к философии будущего. Соч. : в 2 т. ; пер. с нем. ; сост, ред. и авт. примеч. К.А. Свасьян. Москва : Мысль, 1990. Т. 2. С. 238–406.

ТАНЕЦЬ ЯК ФАКТОР ЦІННІСНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В ЖИТТІ ДИТИНИ

Поклад І.М.

*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
загальної психології та історії психології ім. В.А. Роменця
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8493-1763>*

Проблема виховання творчої особистості, з притаманними здібностями до глибокого духовного впливу на дитину, є сьогодні універсальною для гуманітарних галузей науки. Внаслідок цього сучасний етап розвитку педагогіки характеризується широким вивченням соціальних, психологічних, організаційних факторів, діючих в системі навчально-виховного процесу. Перед освітою поставлені конкретні завдання, продиктовані економічним, культурним та національним розвитком України. Для вирішення цих завдань необхідно формувати вчителя нового типу, який вміє сміливо, творчо підходити до вирішення будь-яких виникаючих перед ним проблем.

Творчість – вища форма психічної активності, самостійності, здібність створювати щось нове, оригінальне. Здатність до творчості може виступити у будь-якій сфері людської діяльності і масштаб творчості може бути самим різноманітним. Загальновідомо, що професія вчителя завжди вважалась творчою.

У психолого-педагогічній літературі немає сталого визначення творчої особистості вчителя, хоча ця проблема цікавила багатьох вчених. Ми погоджуємося з С.О. Сисоевою, яка визначає творчого вчителя як креативну особистість, котра під впливом зовнішніх чинників набула потрібніших для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що допомагають досягти творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [4].

Хореографічна творчість – проблема, яка несе в собі ще багато незвіданого й нового, іноді несподіваного для дослідника. Джерела творчих сил

людини беруть свій початок у дитинстві – там вони народжуються і розвиваються у ході взаємодії з зовнішнім світом, під впливом навчання та виховання у широкому розумінні цих слів. Саме у дитячі роки виявляються нахили до творчості, але вони використовуються недостатньо і стають перехідними. Щоб вміло, на досить високому професійному рівні «керувати» здібностями, розвивати їх у дітей, потрібна розвинена система підготовки вчителів, яка б на рівні з оволодіннями знаннями включала й розкриття та розвиток можливостей і здібностей майбутнього спеціаліста. Актуальні тенденції до естетизації та гуманізації освіти, які зумовлені закономірностями нового педагогічного мислення, реалізуються у впровадженні в навчальний процес творчих форм спілкування студентів з мистецтвом.

Специфіка розвиваючого впливу хореографічного мистецтва на особистість дитини поки що недостатньо вивчена, але нові наукові дослідження в галузі музичного виховання [1, 5], а також історичний досвід, свідчать про те, що хореографічне виховання має вплив не тільки на емоційно-естетичний розвиток особистості дитини, а й на її розумовий розвиток. Достатньо нагадати про те, що психомоторика дитини є психологічним еквівалентом її свідомості [3].

З позиції сучасної науки – психології та фізіології вищої нервової діяльності – розвиток органу і його функція, як і розвиток усього організму людини, обумовлений не тільки природними задатками, але й тією середою яка оточує людину, тією діяльністю, в яку включається людина фактично з дня народження. Тому чим раніше та цілеспрямовано ми організуємо музично-хореографічну діяльність дитини, тим більше вливатимемо на розвиток її хореографічних задатків та здібностей.

Пригадаємо тезис І.П. Павлова про те, що конструкція будь-якого органу тісно зв'язана з його функцією. А це означає, що функціонування органів руху, характер їх дій в процесі навчання танцям, може значно впливати на них самих, на їхнє «конструювання», досконалість, особливо в так звані сенситивні періоди які відрізняються найбільшою продуктивністю в розвитку деяких вмінь

та властивостей але мають тимчасовий, перехідний характер. Для становлення системи рухів, моторики дуже важливим вважається саме вік дошкільника і молодшого школяра. Пізніше моторні вміння розвиваються з утрудненням, потребують від індивіда більше вольових зусиль, напруження для вдосконалення.

Рух танцю базується на слуховому сприйманні музичного ритму. Вбираючи його в себе, дитина приводить в діяльний стан всі творчі сторони своєї особистості: тут від неї вимагається не тільки сприймання, але й та особлива кмітливість, яка стане основою розвитку глибокого мислення. Крім того, виховання музичного почуття ритму пов'язане з утворенням в корі мозку дитини складної системи нервових зв'язків, з розвитком здібності її нервової системи до найтоншого регулювання процесів збудження та гальмування (а разом з тим й інших внутрішніх процесів), які відбуваються в організмі. Ця здатність нервової системи, як відомо, лежить в основі всякої діяльності, в основі поведінки людини [2].

Помічено також, що систематичне хореографічне виховання благодійно впливає і на загальне фізичне здоров'я дітей. Діти, у яких розвинені різноманітні м'язові рухи, стають витривалими, наполегливими. Вони більш здатні до гармонійного розвитку, бо саме в цей віковий період виробляється їхня постава, розвиваються основні фізичні якості (сила, витривалість, спритність, гнучкість), формуються і вдосконалюються рухові вміння та навички. Завдяки пошуку варіантів танцювальних рухів, способів їх виконання у дітей удосконалюється мислення, воля, пам'ять, увага. В ході відтворення руху через активізацію психомоторних процесів іде побудова образу і відображення його в свідомості дитини [3].

Поки що, на жаль, ми не використовуємо величезних резервів здібностей і творчих можливостей закладених у вигляді задатків у всіх дітей. Тому, в першу чергу, необхідна така сучасна методика і система всебічного і загального хореографічного виховання дітей, яка дозволила би розвивати в музичному відношенні всіх учнів, включаючи і найслабкіших, допомогла би їм стати

музично грамотними, а також через мистецтво танців вдосконалювати різноманітні механізми психічної регуляції школярів: володіння мімікою та жестами, уважність, відчуття рівноваги, спритність рухів рук, ніг, корпусу, розвиток зорової пам'яті, дозування м'язових зусиль та вміння інтуїтивно сприймати відстань, простір і час [2].

Отже, «цілеспрямований педагогічний процес» повинен представляти собою таку організацію хореографічної діяльності дітей на занятті, в якій при формуванні рухових вмінь і навичок, залучались і активізувались би одночасно багато які і різні нервово-м'язові механізми: слухові, зорові, тактильні та загальнорухові.

Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку форми хореографічної діяльності – танці, марширування, заняття з ритміки та хореографії, фізичні спортивні вправи – відповідають їх природній потребі в русі. Рух стимулює діяльність організму, сприяє напруженню м'язів, активізації всіх органів. Потреба в русі разом з потребою в нових враженнях є провідною в розвитку дітей даного віку. Рух підтримує ритм, просторово-часову структуру, малюнок танцю. В танці, як і в грі, ці параметри постійно змінюються, від чого дитина одержує задоволення, насолоду, збудження, проявляє індивідуальність [2].

З хореографічними вправами, з комплексом рухів, з їх характером та якістю виконання пов'язаний прояв, розвиток і організація емоційної сфери дитини. Тут можна нагадати про присутність в кожній емоції «моторної основи». Майстри сцени виявляють емоції за допомогою «методу фізичних дій» (К.С. Станіславський). Тому цілком природно, що при увазі до хореографічних вправ і дій, завдяки добре розвиненій м'язовій чуттєвості (яку академік І.П. Павлов назвав «м'язовою радістю»), у дітей народжуються природні і щирі позитивні емоції. Якщо робота на уроці стане для дитини і викладача більш цікавою і радісною, це впливатиме і на кінцевий результат їхньої співпраці.

Як уже зазначалось, хореографічні вправи, танці, музичні вправи необхідні для своєчасного розвитку організму, свідомого керівництва рухами і

великими можливостями в цьому напрямку володіє гра. Історичний досвід людства довів, що гра є надійним засобом розвитку дитини, довільним відтворенням її внутрішнього світу, природної потреби. Вона є духовним проявом особистості, свого «Я» в дитинстві, творчим відтворенням людського життя [1].

Як уже доведено багатьма дослідниками (В.М. Верховинцем, Н.О. Ветлугіною, С.І. Науменко, С.Д. Рудневою та іншими), гра є основою у вихованні дитини як особистості і повноцінно може бути втілена на заняттях з хореографії. Беручи активну участь в іграх, виконуючи ритмічні вправи та танцювальні рухи, які перетворюються в танець, діти набувають найрізноманітніших знань про життя, в них розвивається спостережливість, орієнтування в часі й просторі. Через динаміку танцю відбувається творення краси в гармонії і ця краса виражається в поведінці дитини, в її способі спілкування. Це приводить до висновку, що в процесі хореографічного виховання і навчання школярів обов'язково потрібно вводити гру, як стабілізуючий фактор нормального психологічного розвитку дитини і при якій вона може розкрити всі свої можливості, почувавши себе в процесі гри цілком природно [2, 3].

Разом з тим треба зазначити, що гра в будь-якому віці не може залишатися незмінною [4]. Загальний розумовий, фізичний, психологічний розвиток дітей позначається на характері тих ігрових завдань, які ставляться перед ними і на тих засобах, які вони використовують в процесі ігрової діяльності. Чим вищий загальний рівень психологічного розвитку дитини, тим змістовніші його ігри. Це треба враховувати при організації ігор з дітьми різного віку, підбираючи для них такі за складністю вправи, які б стимулювали їх психологічний розвиток та відповідали віковим особливостям. Але завжди треба домагатись, щоб гра породжувала у дітей радість, задоволення, сприяла відтворенню творчої атмосфери, формувала позитивні емоції, завдяки яким духовно збагачувала би творчий розвиток особистості дитини.

Література

1. Дмитруха А.В. Філософія музичного виховання у дошкільному навчальному закладі. *Вісник Харківського Національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2019. С. 28–36.
2. Поклад І.М. Почуття ритму в системі хореографічно-естетичного розвитку. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: зб. наук. пр. / за ред. В.О. Моляко*. Житомир : ЖДУ ім. І.Франка, 2006. Т.1. Вип. 1. С. 150–159.
3. Роговик Л.С. Психологія танцю: навч. посіб. Київ : Главник, 2007. 304 с.
4. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
5. Щодо організації роботи з музичного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах. *Лист МОН № 1/9-454 від 02.09.2016*. Освіта .UA, 2016.

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И СТАНДАРТЫ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ РЕБЕНКА

Пурмале Р.

*магистр педагогики, доцент кафедры дошкольного образования
Рижской академии педагогики и управления образованием
г. Рига, Латвия*

В настоящее время в Латвии в начале 21 столетия стала актуальной проблема создания условий для счастливого детства, понимая его в плане необходимости организовать соответствующий правам ребенка педагогический процесс. Для этого необходимо соблюдать права детей на физическое, психологическое духовное, социальное, эмоциональное и умственное развитие, что, как заявлено на 22 специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН, является национальным и глобальным приоритетом (ООН, 2002). Конвенция о правах ребенка содержит всеохватывающие стандарты по защите ребенка и обеспечению ему надлежащего ухода, который должны реализовать родители и педагоги. В связи с этим, важным остается вопрос о качественных показателях педагогического процесса. Объектом данного исследования является ребенок

как субъект прав человека. Детскому дошкольному учреждению принадлежит важная роль в реализации упомянутых в Конвенции стандартов. Важным в этой связи является как организация педагогического процесса, так и подготовка будущих педагогов системы дошкольного образования. Игра также является средством, создающим условия для полноценного детского развития, в соответствии с духом Конвенции о правах ребенка.

В наши дни выработаны многочисленные параметры по анализу педагогической практики, исходящие, главным образом, из представлений взрослого о развитии ребенка и акцентирующие внимание на когнитивном его развитии. Считается, что детство есть этап подготовки к взрослой полноценной жизни. В настоящее время вопрос о форсировании развития в детстве стал еще более актуальным. Взрослые осознают возможности развития ребенка дошкольного возраста и начинают активно его обучать, отнимая детство и не соблюдая его потребностей и интересов. Вначале акцент был сделан на обучение в старшем дошкольном возрасте (6-7 лет), потом пятилеток, а теперь уже и 4-летних детей.

Однако, детство само по себе ценность, которую нельзя сравнить или противопоставить другим этапам жизни человека. Детство является первым периодом овладения человеческой культурой и нравственными традициями своего народа.

Детство не является недоразвитостью человека, как нередко вытекает из педагогической литературы и практики, детство – важнейший период в человеческой жизни, который существенным образом влияет на дальнейшую жизнь человека.

Детство есть период бесконечных возможностей и величайших надежд в человеческой жизни, который больше никогда не повторится, поэтому он должен быть прожит в соответствии с природой ребенка, его потребностями и интересами. Ребенок сам должен проживать свою жизнь, за него это делать не надо.

Важнейшая предпосылка развития личности есть реализация своих возможностей: самому делать, самому думать, рассуждать, вырабатывать свое отношение и т.д.

Личность вырабатывает отношение к себе, другим людям в мире; эти отношения зависят от того, как соблюдаются права человека. Люди, которых замечают, пребывают в «бытии» и «благополучии». Э. Фромм считал, что «бытие» – это существование в соответствии со своей природой. Оно предполагает полноценную связь человека с природой, способность преодолеть опасность и отчужденность, почувствовать «событие» со всем сущим – и одновременно пережить себя как отдельное Я, как индивидуальность (Fromms E., 2002). Это состояние означает быть творческим, а именно, реагировать и отзываться на свой зов, на зов других, на зов всего сущего – реагировать и отзываться как реальному, здоровому человеку, каковым я и являюсь.

Уже в 30-е годы 20-го века латышский педагог О. Свенне отмечал, что воспитателям нужно свести вместе две тенденции: дать радостное детство и подготовить к трудам всей жизни. Нужно согласовать свободу с обязанностями (ответственность), радость и труд (занятия). Другими словами – следует найти радость труда. Детство – время игры. Именно игра реализует спектр прав ребенка – созвучное ему знакомство с миром, свободу, ответственность, умение общаться, навыки и умения, творчество, право на отдых, право на развитие своей индивидуальности.

Педагоги и психологи выделяют несколько закономерностей в игре как процессе, которые способствуют обучению детей:

- игра внутренне мотивированная добровольная деятельность;
- игра смягчает последствия ошибок и горечи неудач, она является великолепным средством познания окружающего;
- в игре ребенок варьирует свои цели, руководствуясь своей фантазией;
- детской игре не присущ случайный характер, она развивается по

определенному сценарию, сюжет игры определяет опыт ребенка, отношения личности, социальная среда;

– в игре ребенок живет, поэтому он в процессе деятельности радостный, получает удовлетворение, препятствия, которые сам себе создает ребенок, доставляют ему удовольствие.

Таким образом, игра, в которой ребенок непроизвольно учится, создает спонтанность и творческий характер обучения, создает у ребенка веру в свои силы и способность принимать решения (я сам, я могу, я знаю, я умею, я делаю). Следовательно, анализируя качество педагогической практики, надо принимать во внимание природу ребенка и условия развития личности.

Психолог И. Тунне считает, что для повышения уровня образования необходимо вести исследовательскую деятельность в трех главных аспектах (анализировать эмоциональные процессы и социальные процессы через овладение умением сотрудничать и главную проблематику в сфере «учитель-ученику», а не наоборот (Tunne I., 2003). Упомянутые выше положения были приняты во внимание при анализе педагогической практики и при выработке модели дошкольного воспитания (D. Dzintere, 1985, 1995; R. Purmale, 1988). Модель можно охарактеризовать, как такую организацию процесса образования, в которой ребенок выступает субъектом прав человека.

Объектом данного исследования является ребенок как субъект прав человека. Для выработки модели дошкольного образования был проведен анализ педагогических идей от 30-х годов 20-го века до наших дней в Латвии и в мире. Проведен анализ педагогического опыта более 200 дошкольных учреждений, теоретически осмыслена модель существующей системы дошкольного образования и выработана новая, по-нашему мнению, более полноценная модель нового типа ДДУ, которое сможет более успешно решать педагогические задачи.

Перед нами стояла задача изучить место ребенка как субъекта права в процессе обучения педагогов дошкольных учреждений в РАПИУО и в практике детских учреждений. Иными словами, мы хотим выяснить,

обеспечивает ли учебный процесс в академии, влияющий на отношение к детям в будущем, а также практика дошкольных учреждений право ребенка на счастье и развитие.

Обучающая модель, основанная на положениях А. Усовой и предусматривающая, что в центре работы с детьми лежит обязательное обучение. Учебное содержание включено и транслируется посредством учебных предметов в «чистом» учебном виде, где каждый предмет автономен по отношению к другим. Взрослый занимает строгую регламентирующую позицию, где ребенок явным образом является объектом воздействий, т.к. вся инициатива принадлежит педагогу. Учитель регулирует активность ребенка, старается дать ребенку как можно больше знаний. День делится как бы на две части – когда дети учатся и когда они делают, что хотят. Поэтому в некоторые моменты создается педагогический вакуум.

В этой модели наибольшую угрозу для ребенка представляет угроза его «пространству», так как взрослый переструктурирует жизнь ребенка, замещая ее разными видами деятельности, которые сам придумывает, подавляя творческий порыв ребенка, приказывая ребенку делать, а не творить, что развивает пассивность. Результатом такого авторитарного воспитания являются строго определенные привычки, отношение и поведение, что для развития личности ребенка является отклонением, негативно на нее влияет.

К сожалению, следует признать, что признаки данной модели можно наблюдать даже сейчас. На это указывают результаты изучения практики дошкольного образования (R. Purmale, 2002): 36 % педагогов дошкольного образования не доверяют детям, а 18 % доверяют частично – педагоги активно вмешиваются, регулируют и определяют любую деятельность ребенка.

Еще и ныне учеба и обучение ребенка разделены на отдельные предметы, что прерывает деятельность ребенка, заставляет его пассивно ожидать начала занятия по 5-15 минут. Здесь мы видим нарушение права ребенка быть понятым и действовать в обстановке, которая способствует развитию личности.

Исследование показывает, что доныне ребенок только объект воспитания и обучения; в 56% случаев все определяет взрослый; в помещении группы 32% -ам детей материал доступен только с разрешения взрослого, в 56% случаев на протяжении дня доминируют виды деятельности, которые определяет взрослый и, как признают сами педагоги, главной своей задачей они считают дать детям знания, а в процессе деятельности 51 % из них использует фронтальный метод.

В настоящее время самой распространенной в Латвии моделью дошкольного образования является комплексно-тематическая модель (D. Dzintere, 1985, 1995). Истоки этой модели можно искать в педагогических идеях 30-х гг. 20-го ст., когда при отборе содержания дошкольного образования акцент был сделан на тематические узлы (A. Āre, K. Dzīleja и.с.).

В этой модели все учебное содержание связано с отдельной темой, что способствует интеграции учебного содержания, его связи с разными видами деятельности ребенка, что удовлетворяет его потребности и интересы. У ребенка есть возможность пережить данную тему в разных видах деятельности, не только в учебе, но и в игре, труде и т. п. Это говорит о том, что модель приближена к тому, чем живет ребенок, его «пространству». У детей есть возможность открыть новые предметы, знания, формируя отношения самостоятельно.

Учитель в этой модели – партнер ребенка, они вместе наблюдают, переживают, обсуждают, рисуют, играют и т.п. Учитель опосредованно направляет активность ребенка, создавая учебную среду и ситуации, чтобы ребенок самостоятельно работал в центрах по интересам, которых в группе детского сада несколько. Следует отметить, что иногда эта модель имеет недостатки: чересчур строго определены направления и время овладения темой, не считаясь с конкретными обстоятельствами, интересами детей. В таком случае тема становится первичной, а ребенок вторичным. Анализ практики дошкольного образования заставляет сделать вывод, что в 85 % случаев педагог считает тему определяющей при обучении ребенка и в учебном процессе вообще, не считаясь с интересами и потребностями детей (R. Purmale, 2002).

Модель предметной среды (D. Dzintere, 1985, 1995) можно характеризовать положением М. Монтессори о том, что «первая задача воспитателя – создать соответствующую среду для активности детей». В этой модели педагог влияет на ребенка опосредованно, проектируя учебное содержание в специально созданной предметной среде, в которой занимаются дети. Существует несколько вариантов упомянутой модели. Один из этих вариантов предусматривает направление активности ребенка посредством специально разработанных учебных материалов, автодидактических игр, которые подвигают активность ребенка в определенном направлении, провоцируют попытки действовать, способствуют самоконтролю.

Другой вариант предметной среды, который реализуется сейчас в дошкольных учреждениях Латвии, предусматривает разные виды активности ребенка. Это центры по интересам или обучающие центры в группах, что является для детей рабочим местом для игры, учебы, изобретательства и т.д. В этой модели ребенок может осуществить свои права: свободно выбрать вид деятельности, материал, темп работы, партнера для сотрудничества, что отвечает его интересам и потребностям.

Функция учителя при этом – заниматься вместе с ребенком или ненавязчиво помочь ему осуществить замысел, пополнить предметную среду в соответствии с интересами ребенка, непрямо направлять действия ребенка, его активность, принимая во внимание его задатки, способности, наблюдать и анализировать каждого ребенка. Ребенок в данной ситуации свободный, самостоятельный и ответственный. Учитель выступает и как друг ребенка, и как непрямым руководителем его активностью, исследователем и психологом. Однако эмпирические исследования показывают, что организовывая среду, учитель мало принимает во внимание инициативу самого ребенка: в 95% случаев ребенок только с разрешения педагога может взять необходимые для своих занятий материалы, педагог регулирует темп работы ребенка, вмешивается в самостоятельную работу ребенка.

В результате экспериментальной работы и исходя из представлений о природе ребенка, условиях развития его личности, считая ребенка человеком, имеющим свои права как субъект права, было открыто детское дошкольное учреждение «Мадариня». В нем педагогическая работа происходит в соответствии с социальной моделью (R. Purmale, 1990).

В социальной модели полностью реализованы права детей на разнообразные человеческие связи, ибо по мнению многих исследователей (P. Petersens, M. Montesori, R. Perts и.с.) естественная среда для развития личности детей – это группа детей разного возраста. Авторы считают, что только в разновозрастной группе ребенок способен полностью реализовать свои человеческие права. Социальная модель обеспечивает целостное развитие ребенка.

Осуществление идеи организации ДДУ нового типа принесло выдающиеся результаты. В ходе педагогического процесса в ДДУ «Мадариня» было преодолено противостояние между авторитарным педагогом и группой воспитуемых им детей. Это достигнуто тем, что в группе работает только один педагог, с которым сотрудничают дети. Обслуживание детей на протяжении дня происходит так, что педагог занимается только вопросами воспитания и развития детей (дети питаются в столовой, занимаются в кружках и в спортзале и т.п.). В результате этого поменялась структура группы. Взрослый стал старшим, но участником группы.

Группа детского сада состоит из разного по возрасту детей. Это способствует следующему: очень хорошей адаптации вновь пришедших детей независимо от возраста; сохранению в конце года костяка группы; сохранению преемственности правил поведения в группе, традиций и т.п.; уменьшению конкуренции между детьми и усилению сотрудничества между ними; увеличению количества детей, у которых есть друг; естественности процесса обучения, скажем, чтению (все дети умеют, специально не обучаясь, читать в 5 – 5,6 лет); повышению внутренней мотивации при обучении.

Все занятия в группе проходят в игровой интегрированной форме (так называемые интегрированные занятия), то есть содержание занятия включает разделы из самых разных разделов программы по дошкольному образованию, (которой, кстати, в Латвии нет как обязательного документа). Контроль за развитием ребенка в нашем учреждении осуществляется на основе ведущих направлений развития, а не на основе требований в рамках отдельных предметов (умения и навыки).

Жизнь детей проходит на природе, в игре, они включены в общественную жизнь: участвуют в общегородских конкурсах и соревнованиях.

Выпускники ДДУ хорошо адаптируются в социальной среде школы и других учреждений (кружки, курсы, детские лагеря) и хорошо учатся. У них сохраняется внутренняя мотивация при обучении. Дети долго сохраняют связь с педагогом группы.

В идеальном варианте у этой модели нет недостатков, однако жизнь вносит свои коррективы, поэтому важно проанализировать плюсы и минусы педагогического процесса, выступая с позиции соблюдения прав ребенка. Начиная с 1992 года многие детские учреждения Латвии переняли данную модель, но, как показывают исследования, к 2002 году почти все отказались от нее, так как педагогу, работающему в рамках этой модели недостаточно теоретических знаний. От него требуется положительная направленность личности, рефлексия, эмпатия, гибкость, творческий подход к решению задач и умение оценивать свою работу с позиций обеспечения прав ребенка.

На основе результатов нашего исследования на кафедре дошкольной педагогики Рижской академии педагогики и управления образованием была выработана модель подготовки учителей (2001). Она основана на принципах формирования в лице будущего педагога свободной, ответственной, гуманной, творческой, гибкой, интеллигентной личности, обеспечив для этой цели возможности творческой активности студента, самовыражения, что позволит стать компетентным специалистом. При разработке модели были приняты во внимание латвийские традиции в образовании учителей, предусматривающие

многогранность педагогического образования, включающего профессиональную, академическую, социальную и духовную подготовку. Поскольку потребность в учителях дошкольного образования по-прежнему остается высокой, нужны учителя, способные изучить и понять индивидуальные особенности каждого ребенка, побуждающие силы развития и способные организовать среду, способствующую развитию ребенка, соблюдая, тем самым, его права и обеспечивая радостное детство.

Студенческая педагогическая практика спланирована так, чтобы совершенствовать умения педагога в практической работе в детском саду и развивать личностные качества педагога (терпимость, эмпатию, творческое самовыражение, педагогическую состоятельность). Студенты совершенствуют умения выдвигать цели деятельности, находить методы их осуществления, формы организации, выбирать содержание занятия в соответствии с природой ребенка, его потребностями и интересами.

Существенное место при подготовке учителей занимает студенческая исследовательская работа, которая включает разработку практических исследований и способствует умению увидеть, проанализировать и решить возникшую проблему с педагогически-психологическим ключом, соблюдая права ребенка. На первом курсе студенты овладевают предметами, которые способствуют формированию общей интеллигентности. На втором курсе акцент сделан на развитии творческих способностей личности студента, поэтому программа включает предмет «Творческое самовыражение студента: изобразительность, рукоделие, искусство танца, музыка». Остальные предметы также способствуют развитию индивидуальных способностей и приобретению педагогических умений.

С течением времени стало понятно, что такой подход себя оправдал, так как в ходе учебы обогащается эмоциональный мир студента, развивается его социально-эмоциональный интеллект, эмпатия, творчество, что важно в работе учителя дошкольного образования. На третьем курсе студенты учатся интегрировать учебный материал, исходя из представлений о природе ребенка

и принимая во внимание индивидуальные особенности каждого ребенка. На четвертом курсе продолжается совершенствование личностных и профессиональных качеств студента, а на пятом, он пытается воплотить свои знания и умения в собственную целостную педагогическую систему действий.

Модель подготовки учителей дошкольного образования постепенно совершенствуется, учитывая достижения науки и результаты эмпирических исследований. В усовершенствовании модели принимают участие студенты во время научно-исследовательской работы (педагогическая практика, написание курсовых, бакалаврских и магистерских работ и др.)

По-настоящему гуманной и отвечающей природе ребенка является социальная модель образования. Возможно, через некоторое время на существующую систему дошкольного образования мы посмотрим более критически, чем сегодня, особенно принимая во внимание права ребенка как полноценного человеческого существа.

В учебном процессе педагогических факультетов вузов следует исходить из задачи обеспечения ребенку прав на физическое, психологическое духовное, социальное, эмоциональное и умственное развитие, исходя из представлений о нем, как о субъекте прав. Гуманизация педагогического процесса в ДДУ и будет воплощением этого принципа в жизнь. Тесная связь учреждений науки и теории педагогики с педагогической практикой способствует пониманию путей осуществления этих прав.

МОДЕЛЬ СОЦИАЛИЗАЦИИ РЕБЕНКА В РАЗНЫХ КУЛЬТУРАХ

Роменкова В.

*доктор психологии, ассоциированный профессор
Рижской академии педагогики и управления образованием
г. Рига, Латвия*

В данной статье сделана попытка осмыслить материалы по изучению Образа мира детей из разных культур и создать теоретическую схему, или модель особенностей их социализации в культурно – историческом и лингвистическом контексте.

Под «моделью» в педагогике и психологии понимается система объектов или знаков, воспроизводящая некоторые существенные свойства, качества и связи предметов. Модель является схематичным отражением существенных свойств изучаемого явления, она должна отражать его внутренние и внешние связи. Модель – это искусственно созданный объект в виде схемы, физических конструкций, знаковых форм или формул, который, будучи подобен исследуемому объекту (или явлению), отображает и воспроизводит в более простом и обобщенном виде структуру, свойства, взаимосвязи и отношения между элементами этого объекта [6].

При создании модели мы исходили из того, что необходимо было объединить как макрофакторы, влияющие на процесс социализации ребенка (тип культуры, включенность или не включенность ребенка в жизнь взрослого, жизненные ценности в рамках культуры), так и особенности социализации с точки зрения используемых методов, результатов процесса социализации, особенностей личности включенного в социум ребенка.

Модель воспитания должна помочь оценить как неизменяемые составляющие процесса социализации детей, так и изменяющиеся, зависящие от новых условий в социуме, в семье.

Трудность при создании модели воспитания детей в разных культурах заключалась в том, что 1) существует большое количество подходов в изучении

процесса социализации, авторы которых исходят из концептуально различных идей; 2) большинство научных материалов посвящены изучению семьи, как института, ответственного за социализацию, с использованием методов опроса, интервью, анкетирования и т.п. при сравнительно небольшом удельном весе наблюдения и других методов, позволяющих оценить полученный материал более объективно; 3) научные данные о внешних и внутренних факторах, влияющих на социализацию детей довольно слабо интегрированы между собой, так как исполнены в рамках различных научных дисциплин и отражают разные грани этого сложного процесса.

Материалом, послужившим исходной базой модели воспитания, явились данные *наблюдения* за воспитанием детей раннего возраста от рождения до 2,5 лет, принадлежащих к разным культурам, *психолингвистический анализ* народных колыбельных песен разных народов, *особенности Образа мира ребенка* в разных культурах: концептов «хороший – плохой» и «свой – чужой», представления о «хорошем» и «плохом» у детей дошкольного возраста.

Изучение социализации в семье при помощи «Классификатора социализации» Дж. Мердока на основе репрезентативной выборки испытуемых позволил определить ее содержание и методы у представителей трех культур (латышской, русской и украинской) и выявить межпоколенные изменения в рамках одной семьи. В исследовании участвовали представители нескольких поколений каждой семьи в возрасте от 20 до 80 лет.

Тема социализации детей, в том числе в раннем возрасте, изучена достаточно хорошо. Уже в работах М. Мид, выполненных в русле этнографии детства, много критикуемых и носящих характер художественного вымысла, выявились особенности воспитания детей каждым из описанных автором народов [4]. М. Мид впервые в европейской науке взглядела в жизнь народов, которые считались отсталыми, и выявила богатство и разнообразие целей воспитания, отношений, методов социализации. Достаточно красочно описаны и результаты социализации: характеры взрослеющих детей позволяют оценить и навыки общения, и характер отношений, и мораль каждого общества.

Данную линию продолжил Э. Эриксон при сравнении психического развития детей индейцев и белых американцев. Подробно описаны методы воспитания, традиции грудного вскармливания, приемы подавления агрессивности детей и другие показатели социализации, которые в свое время выделил Дж. Мердок. Были выделены также этапы социализации и главные на каждом этапе особенности личности ребенка (Эриксон Э., 1996). Первые работы были ценны тем, что общество и особенности социализации были даны в контексте жизни каждого из народов, а значит, позволяли использовать массив научных данных в последующих исследованиях.

В настоящее время возникла настоятельная необходимость в междисциплинарных исследованиях, которые позволят создать целостную картину представлений о закономерностях развития ребенка в обществе [1]. Ныне тема разрабатывается в рамках экологической психологии развития ребенка, социально-генетической психологии, этнографии детства, социологии детства, социальной антропологии, социологии семьи.

В данном исследовании были изучены особенности социализации детей в латышской, русской и украинской модели воспитания и определено содержание модели воспитания.

В докладе Международной комиссии по вопросам образования для XXI века ЮНЕСКО главной целью образования названа возможность человека жить среди людей, понимать окружающих, уважать их традиции, духовное наследие и способствовать сотрудничеству, развитию критического мышления и умению решать конфликт [8]. Социализация, или очеловечивание – процесс, в котором личность овладевает культурой общества, социальными нормами, социальным опытом и знаниями, традициями, ценностями, правилами и нормами поведения, что помогает интегрироваться в общество, найти в нем свое место и суметь полноценно жить в определенной социальной среде, развивая свои способности и осуществляя духовный рост. Интенсивнее всего этот процесс происходит в детстве и отрочестве [9, с. 161].

По Х. Гудйону, социализация является комплексом средств воздействия общества, которые определяют развитие личности [7, с. 167].

С самого начала научной разработки проблем социализации ребенка, отмечался также культурный компонент в данном процессе (язык, традиции, ценности и пр.). Довольно рано появился термин «окультуривание». Он означал некоторую культурно обусловленную окраску, или специфику, в формировании и овладении социальными умениями. Как отмечает Р. Зинурова, в настоящее время существует несколько направлений исследования в контексте изучения этнической среды:

- изучение процесса социализации, её средств, методов и специфических способов освоения детьми культуры своего народа.

- исследование взаимосвязи между воспитанием детей и другими аспектами жизнедеятельности общества. Особое внимание уделяется социальным институтам, определяющим цели и средства воспитания и контролирующим его результаты.

- сравнение обусловленных культурой непосредственных результатов социализации. В этом случае исследователей интересует, чем отличаются дети, выросшие в разных социокультурных средах, каковы их ценности, идеалы, стереотипы поведения.

- изучение отдаленных результатов социализации, то есть присущей культуре взаимосвязи между методами воспитания ребенка и характером взрослого человека [3].

В рамках данной темы нас интересует роль культуры (цивилизации) как макрофактора определяющего результат процесса социализации.

Культурные характеристики, укорененные в природной среде и оказывающие влияние на воспроизводство культуры следующими поколениями предложил Х. Триандис. Они были названы «культурными синдромами». Это «простота – сложность», «индивидуализм – коллективизм» и «открытость – закрытость». Автор описал и проанализировал содержание синдромов, практические следствия различий для жизни представителей разных культур,

влияние указанных особенностей на межкультурные связи и на межкультурное общение, а также определил преимущества и недостатки функционирования культуры с тем или иным синдромом. Предложенный автором анализ открывал те макрофакторы, которые влияют на процесс социализации ребенка. Таким образом характеристика культуры, включающая все три синдрома, пригодна для оценки показателей социализации и является одним из макрофакторов, влияющим на ее результаты.

Семья как автономная подсистема социума (Антонов А., Медков В., 1996) является феноменом в котором сходятся и преломляются как внешние воздействия общества, так и внутренние механизмы социализации. Являясь самовоспроизводящейся и растущей системой, семья делает возможной выработку у следующих поколений механизмов социальной адаптации и, одновременно, своеобразия и достоинства каждого члена социума. При этом данные характеристики не противоречат, но дополняют одна другую.

Как считает А. Антонов, институт семьи существует не потому, что выполняет жизненно важные для существования общества функции, а потому, что вступление в брак, рождение, содержание и воспитание детей отвечают каким-то глубоко личным потребностям миллионов людей. Автор полагает, что, по-видимому, именно ослабление, угасание этих личных мотивов и желаний ярче всего раскрывает кризис семьи как социального института и, в этом смысле, кризис самого общества (Антонов А., Медков В., 1996, с. 110).

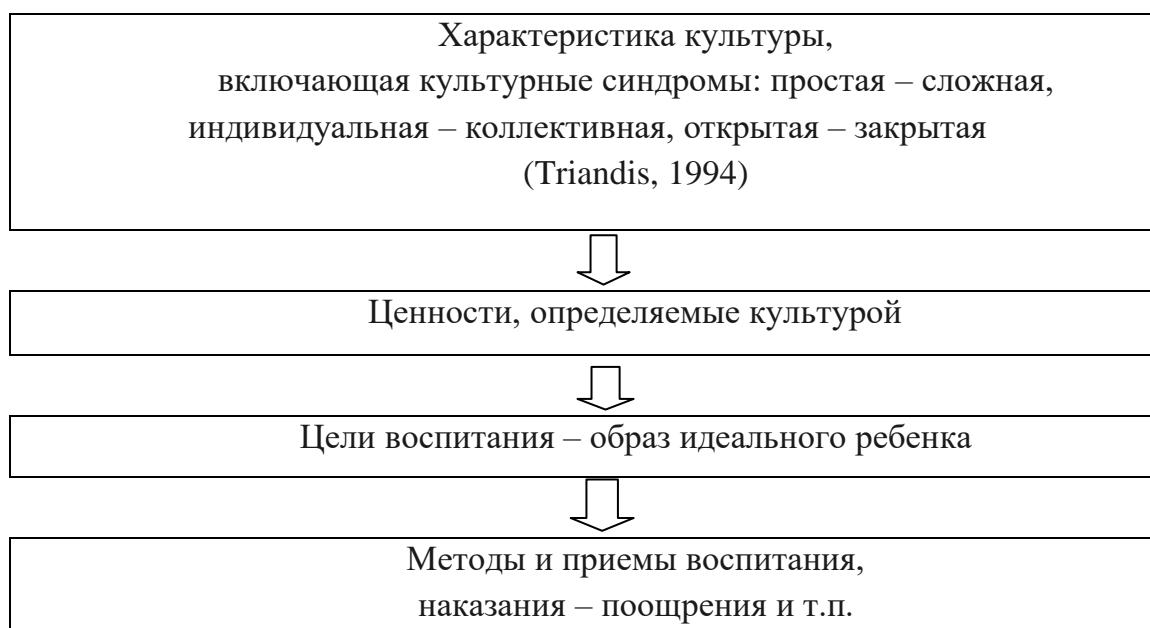
Представим созданную модель социализации детей в разных культурах и проведем анализ трёх моделей социализации – латвийской, русской и украинской, принимая во внимание результаты социализации. Под результатами социализации следует понимать качества личности и поведения ребенка, позволяющие успешно существовать в социуме: высокая самооценка, положительное отношение к взрослому, к сверстникам, уровень притязаний, бескорыстие в общении, умение достойно воспринимать неудачу в деятельности, умение различать плохое и хорошее и др.

Материалом для построения модели социализации детей в разных культурах послужили результаты опроса представителей разных культур (репрезентативная выборка) по классификатору социализации Дж. Мердока [2]. Выборка испытуемых производилась таким образом, чтобы охватить несколько поколений одной семьи. Следовательно, удалось получить материал, позволяющий изучить особенности социализации детей на протяжении более 80 лет и оценить изменения в методах воспитания, целях и т.п. Выбирали социально благополучные трехпоколенные семьи, желательно полные и с обеими прародителями в возрасте от 20 до 80 лет.

Еще одним источником данных стало проведенное ранее исследование, посвященное психолингвистическому анализу Образа мира ребенка в народных колыбельных песнях в трех культурах, и анализу концептосферы в Образе мира ребенка. Речь идет о концептах «хороший – плохой», «свой – чужой» и их становлении у детей дошкольного возраста (Роменкова В., 2009, 2013).

Важным источником стало наблюдение по определенным критериям за процессом социализации детей в семьях разных культур от рождения ребенка до достижения ими 2,5 лет. Исследование проводилось силами студентов и преподавателей Рижской академии педагогики и управления образованием в 1996 – 2013 гг.

Были выделены макрофакторы, влияющие на процесс социализации:

Факторами второго порядка в модели социализации являются:

Степень включенности ребенка в жизнь взрослых
Способы влияния взрослых на деятельность детей (способы побуждения к деятельности – внешняя или внутренняя мотивация)
Самооценка ребенка (положительная, отрицательная, расщепленная)
Уровень притязаний ребенка
Представление ребенка о «хорошем» и «плохом» в ходе социализации
Оптимизм или пессимизм как итог воспитания
Отношение к родителям
Отношение к сверстникам
Характер восприятия ребенком неудач в деятельности
Трудность – легкость общения с людьми (корысть – бескорыстие в отношениях с людьми)

Поскольку провести подробный анализ моделей социализации не позволяет объем статьи, отошлём читателей к статье о народной колыбельной песне, где частично затронут этот вопрос, и приведем пример анализа с использованием модели по отдельным параметрам. Ребенку в латышской модели воспитания предоставляется гораздо большая свобода действий, чем в обеих славянских моделях. Это связано с высокой ценностью самостоятельности ребенка, к которой его побуждают взрослые.

В связи с тем, что подобная самостоятельность дается нелегко, в латышской модели довольно широко распространено поощрение детей похвалой («молодец», «хорошо» и т.п.), использованием ласковых слов («зайчик», «котик», «голубка» и т.п.). В латышской модели воспитания ребенка, как правило, называют полным именем уже в раннем детстве. Это должно способствовать и способствует формированию чувства ответственности, желанию проявить инициативу, развивает творческий подход к деятельности, однако мотивация к деятельности зачастую формируется внешняя. Ребенок любит и ждет похвалу.

В русской модели родители опекают ребенка гораздо больше, т.к. главной целью воспитания является понимание ребенком, что «хорошо», что «плохо». Понятно, что это дается только взрослыми. Это означает неусыпный контроль за всеми действиями ребенка, (разумеется, имеется в виду социально благополучная семья), его состоянием, настроением и т.п., что значительно ограничивает его свободу. Однако, уровень притязаний ребенка в русской модели социализации очень высок, а внутренняя мотивация вырабатывается в условиях давления взрослых поиском своего интереса, своего способа действия и т.п. Поведенчески русский ребенок более активный, свободный в общении с взрослым и непослушный.

В украинской модели воспитания ребенок является очень эмоционально значимым для матери, как в хорошем, так и в негативном смысле. По-нашему мнению, это объясняется выдвиганием его на очень высокое место в иерархии. Кроме того, подчеркивается его отличие и выдающиеся качества по сравнению с чужими детьми. Эта зависимость от взрослых и служит мотивацией деятельности, которая сама по себе очень сильна и выглядит как внутренняя, на самом деле являясь внешней. Это порождает у многих детей чувство несвободы. Уровень притязания детей нормативно высок.

В украинской модели наблюдается большая психологическая близость, самоотверженное служение матери своему чаду. Р. Сирс считал, что большая психологическая близость порождает высокий уровень тревожности.

В связи с разным положением ребенка в каждой из культур, а особенно, разным удельным весом внешних и внутренних побуждений к деятельности, отношения к взрослому также разнятся. В близких к нам поколениях в целом возрастает роль внешних побуждений.

Также подробно модель социализации позволяет выявить особенности и иерархию ценностей, образа идеального ребенка, особенности его самооценки, понимание того, что такое хорошо или плохо и др.

Модель воспитания или социализации возможно создать, учитывая особенности культуры каждого народа, место и положение ребенка в семье,

цели и методы воспитания. Модель социализации является целостным образованием и позволяет прогнозировать как методы воздействия, так и результат воспитания, который проявляется в личностных качествах ребенка. Особенности модели воспитания должны учитываться педагогами в группах, где есть дети с разной этнической принадлежностью. По каждому из критериев социализации модель дает возможность провести анализ с учетом различной культурной принадлежности детей.

Литература

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. Москва : Московский психолого-социальный институт, НПО МОДЕК, 2000. 413 с.
2. Антология исследований культуры. Т. 1. Интерпретация культуры. – Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. Культурология XX век. С. 49–57.
3. Зинурова Р.И. Этническая социализация молодежи в условиях современного российского общества: дис. ... доктора социол. наук : 22.00.04 /Зинурова Раушания Ильшатовна. Москва, 2005. 382 с. URL : <http://www.dissercat.com/content/etnicheskaya-sotsializatsiya-molodezhi-v-usloviyakh-sovremennogo-rossiiskogo-obshchestva#ixzz2xrJWgWzL>. (lfnf j,hfotybz 20.10.20).
4. Мид М. Культура и мир детства. Сост. и предисл. И.С. Кона. Москва : Наука, 1988. 429 с.
5. Роменкова В. Народная колыбельная песня как средство формирования образа мира ребенка. *Психолингвистика*. 2009. №3. С. 83–89.
6. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т. /гл. ред. В.В. Давыдов. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 672 с., ил. Т. 2. М–Я. 1999.
7. Gudjons H. Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga : Zvaigzne ABC. 394 lpp.
8. Gudrīte A. Sociālo prasmju apguve 5-6 gadu vecumā. Diplomdarbs. *Pirmsskolas izglītība*, Nr. 1. Lpp. 8–9.
9. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga : Zvaigzne ABC. 248 lpp.
10. Romenkova V. Pasaules tēls bērnu valodā (koncepts „savs”–„svešs”). *Sabiedrība, integrācija, izglītība*. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli 2013. gada 24–25. Maijs. Lpp. 369–380.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗА ПРИНЦИПАМИ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

Ситнік А.В.

здобувачка вищої освіти

Маріупольського державного університету

Задорожна-Княгницька Л.В.

докторка педагогічних наук, професорка,

завідувачка кафедри педагогіки та освіти

Маріупольського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9876-5797>

Освітній процес у Новій українській школі ґрунтується на партнерстві, що є складовою гуманістичної педагогіки та творчого підходу до розвитку особистості.

У сучасних умовах реформування освіти виділяють такі принципи реалізації педагогіки партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [1, с. 14].

Важливу роль в освітньому процесі відіграє діалогічність. Діалог з учителем – основа морального вибору і самовизначення майбутньої особистості. Головним детермінантом у межах педагогічної взаємодії є особистість педагога, його позиція, що виступає показником професійної компетентності, здатності до духовного розвитку і відкритого контакту з учнями. Довірлива атмосфера розглядається сьогодні як передумова відкритого, змістовного педагогічного спілкування.

Процес становлення партнерської професійної позиції педагога ґрунтується на гуманістичній парадигмі освіти. Поняття «гуманізм» означає любов до людей, комунікативність соціуму, повагу до особистості. Головною цінністю освіти в межах гуманістичної парадигми є людина, особистість, тому освітній процес розуміється як створення умов для саморозвитку конкретної особистості. Успішна реалізація гуманістичного принципу виховання вимагає визнання пріоритетних цінностей особистості педагога та учнів, зміни позиції викладача, який повинен завжди бути «попередучня», а не «надучнем», дотримуватися особистісно орієнтованого підходу в навчанні і вихованні [2, с. 276].

Не менш важливим у процесі реалізації педагогіки партнерства є врахування її психологічної основи, яку становлять суб'єкт-суб'єктні стосунки – співпраця як мінімум двох суб'єктів (учителі-батьки, учителі-учні, учителі-управлінці, батьки-управлінці, батьки-учні, управлінці-учні). Цей тип взаємин для освітнього процесу є оптимальним, бо дає можливість учневі діяти самостійно, однак інші учасники освітнього процесу діють разом. Тому завдання педагогів, батьків та керівників полягає у створенні атмосфери, яка б сприяла розвитку можливостей учнів, задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні та соціальні потреби [3, с. 52].

У педагогіці партнерства категорія «співпраця» виступає як педагогічна цінність, що формується в освітній системі, і водночас є фактором, що об'єднує учасників навчально-виховного процесу і ставить кожного в суб'єктну позицію. Така позиція є орієнтиром щодо формування професійної компетентності, доброзичливих, партнерських міжособистісних стосунків, заснованих на взаєморозумінні, любові, совісті, повазі, турботі та підтримці в різних видах спільної діяльності [2, с. 276].

Насьогодні спостерігається оновлення системи взаємостосунків між учнем і вчителем. Взаємовідносини будуються на взаємодовірі, підтримці, прийманні, активній співпраці з учнями, що позитивно впливає на шкільне освітнє середовище. На цих засадах відбувається удосконалення методичного

інструментарію, зокрема застосування методів навчання, заснованих на співпраці, активній участі дитини в навчанні, зокрема:

- інтерактивних технологій;
- організації дослідної роботи;
- стимулювання самоосвітньої діяльності учнів;
- використання методу проєктів;
- діалогічних методів;
- стимулювання висловлювання власних думок;
- створення проблемних ситуацій;
- впровадження методів самооцінки і взаємоперевірки.

Шкільне середовище має бути розвивальним, мотивуючим і для учителя, і для учня, мати новітнє інформаційно-комунікаційне оснащення. Таке освітнє середовище сприятиме професійній активності педагога, підвищуватиме ефективність педагогічної діяльності й уможливлуватиме індивідуальний підхід до навчання. З огляду на такі можливості шкільного середовища слід змінити підходи до системи оцінювання результатів навчання, яка має перетворитися за засіб щоденного коректування процесу навчання, оцінювання навиків вищого порядку (креативність, критичне мислення, пошук рішень, здатність до співпраці та взаємної відповідальності, здатність до застосування отриманої інформації тощо) [4, с. 120].

У своїй діяльності вчителю потрібно звернути увагу на шкільне освітнє середовище як простір дитинства, який будується на засадах прийняття, рівності, діалогізму, співрозвитку. Педагогу потрібно переосмислити свою роль в освітньому процесі, оновити професійне мислення, зосередити свою увагу на самоосвіті, систематичному аналізі власної педагогічної діяльності, відстеженні результативності своєї роботи через систему моніторингу [4, с. 121].

Для сприяння самореалізації школярів треба розуміти, що неповторною унікальністю є кожен учень. Базовим принципом побудови освітнього середовища школи є пріоритет вільного розвитку дитини, головна мета якого полягає в розумінні кожної особистості та виявленні до неї поваги [3, с. 52].

Запорукою успішної навчальної та виховної роботи у школі є співпраця вчителя з батьками, адже родина впливала і продовжує чинити значний вплив на процес розвитку особистості учня, а отже, зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу – це важливе й відповідальне завдання вчителя та навчального закладу загалом [5, с. 280].

Ефективність взаємодії сім'ї і школи багато в чому залежить від уміння вчителя працювати з батьками, знаходити з ними спільну мову. Зацікавленість педагога в долі учня, його доброзичливий тон, прагнення побачити в батьках партнерів допомагають знайти з ними спільну мову. Спільна турбота про розвиток, виховання, навчання дитини, її самопочуття, стан душі й тіла – основна умова взаємодії з сім'єю.

Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, більш охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю [5, с. 282].

Таким чином, співпраця вчителя, батьків та учнів, партнерство на уроці, спільний процес пізнання і відкриттів, постійне створення ситуації успіху – ось складові самореалізації учня в освітньому середовищі. Треба прагнути, щоб дитина не тільки володіла сумою знань зі шкільних предметів, але й усім досвідом демократичних відносин у суспільстві, навичками управління собою, своїм життям у колективі, вміти брати відповідальність за свою діяльність. Для цього вектор діяльності педагога слід спрямовувати на виховання готовності кожного учня до вирішення задач визначення свого місця в житті, успішного розвитку і реалізації своїх нахилів та інтересів.

Література

1. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.10.2020).
2. Шевчук Г.Й. Партнерська педагогіка в Україні : становлення та розвиток. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.*

Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 71. С. 276.

2. Федірчик Т., Дідух В. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2019. № 21. С. 50–54.

3. Забавляєва Т.А., Пюрко В.Є. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Мелітополь, 2018. С. 119–121.

4. Резніченко І. Педагогічне партнерство сім'ї і школи в умовах НУШ. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2018. Вип. 59. С. 280–282.

ЗНАЧЕННЯ КОМАНДНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

Сімоненко О.Б.

*практичний психолог Костянтинівського дошкільного навчального закладу
№ 31 «Мир», Донецька область*

Пріоритетним напрямком державної політики на протязі багатьох років, визначається забезпечення права дитини на освіту. Першочерговим кроком реалізації цього напрямку виступає вільний доступ дітей з особливими потребами до закладів освіти. Питання освіти дітей з особливими потребами в Україні регулюється законодавством про інвалідів, нормативними документами в цій сфері та міжнародними угодами з питань прав інвалідів [2, с. 14].

Як показує досвід, у роботі з особливими дітьми, позитивні результати в оволодінні навичками та успішній соціалізації, надає командний підхід з боку фахівців. Наказ Міністерство освіти і науки України від 08.06.2018 р., «Про затвердження примірного положення команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної

середньої та дошкільної освіти» актуалізує та визначає принципи комплексної роботи фахівців та родини [4. с. 2].

Мета дослідження: актуалізувати значення командної взаємодії спеціалістів у роботі з дітьми, які вимагають особливих освітніх потреб.

Для забезпечення якості освітнього та виховного процесу дітям з особливими освітніми потребами (надалі з ООП), утворюється команда психолого-педагогічного супроводу (далі - КС), яка здійснює психолого-педагогічну підтримку дітей у закладі освіти та допомагає соціалізувати у суспільстві.

Основні положення команди супроводу представлені на малюнку 1.

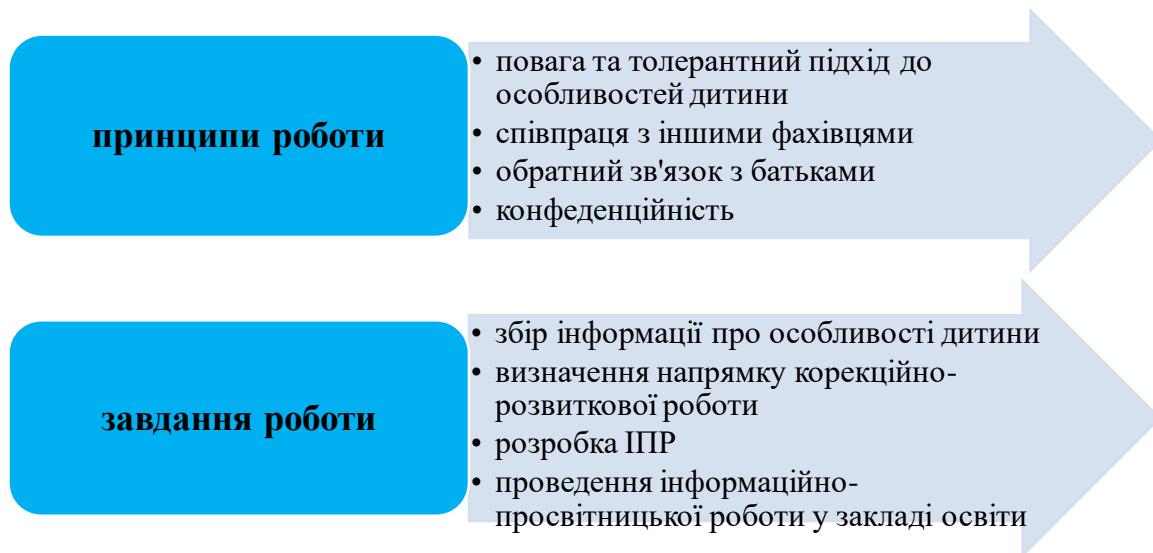

Рис. 1. Принципи та завдання команди супроводу

У закладі дошкільної освіти до складу команди супроводу входять постійні та залучені фахівці. До постійних фахівців відносяться: директор або завідувач закладу, вихователь-методист, вихователі, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-логопед, вчитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП), вчитель-реабілітолог та батьки або законні представники (далі - батьки) дитини з ООП тощо. Відповідно, до залучених фахівців відносять: медичний працівник закладу освіти, лікар, асистент дитини, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо .

Досліджуючи моделі взаємодії команди фахівців у закладах дошкільної освіти визначено, що працюючи з дитиною, педагоги зустрічаються з проблемами, що зумовлені недостатнім рівнем знань у галузі спеціальної педагогіки, психології та медицини. Для вирішення зазначеного питання необхідно долучити до спільної роботи фахівців системи спеціальної освіти, закладів медико-соціальної реабілітації, діяльність яких направлена на надання знань, засвоєння навичок для результативної роботи з «особливими» дітьми. Разом із тим, така співпраця фахівців має бути зосереджена на удосконаленні організаційно-дидактичних умов функціонування закладу, які ґрунтуються на основі інклюзивних підходів [3, с. 8].

Початковим етапом роботи команди супроводу визначається – діагностичний етап, який встановлює ступінь початкового стану дитини (до початку корекційно-розвивальних заходів) та надає можливість відстежити динаміку стану у часі. Так, склад команди супроводу – вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, вчитель-реабілітолог, визначають зону найближчого розвитку дитини. Надалі, встановлюється пріоритетний напрямок у розвитку дитини з психофізичними порушеннями. Застосовуючи можливості інклюзивного середовища, надається змога реалізовувати план корекційної психолого-педагогічної програми, обговорити його з батьками дитини.

За результатами діагностичного етапу створюється та реалізується індивідуальна програма розвитку. Індивідуальна програма розвитку – це документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини. Вона розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання [1, с. 2].

Важливе значення в організації навчально-виховного процесу та ефективності навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного простору приділяється асистенту вихователя. Функції асистента

вихователя реалізуються в адаптації навчально-виховного процесу в групі, встановленні взаємозв'язку з вузькими спеціалістами та батьками дитини тощо.

Працівники психологічної служби організують психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, що сприяє прилаштуванню освітнього середовища до потреб дитини з урахуванням її особливостей.

У процес командної взаємодії також долучена робота учителя-логопеда. Враховуючи значну кількість дітей з порушеннями мовлення, цей спеціаліст включено у майже кожен команду супроводу дітей з ООП. Він здійснює діагностичну, корекційну та навчальну функції.

Ефективність командного підходу залежить від дотримання концептуальних елементів спільної роботи:

- визначення реальних цілей у корекційно-розвивальній роботі. Зазначена складова визначає необхідність ставити досяжну мету при складанні загальної програми розвитку дитини, враховуючи його зону найближчого розвитку та природні здібності.

- розподіл обов'язків. На цьому етапі актуалізована необхідність дотримання професійних функцій та обов'язків кожного учасника супроводу.

- відповідальність – особистісна характеристика фахівця, яка визначає свідоме ставлення до вимог оточуючої професійної середовища.

- обмін критичними міркуваннями та досвідом. Це невід'ємна складова психолого-педагогічного супроводу, що направляє командну роботу у спільне русло. При дотриманні цієї вимоги, кожен фахівець чи батько має можливість визначити позитивні зміни у стані дитини та відмітити ефективні засоби корекції при індивідуальній/груповій взаємодії з даною дитиною.

- ефективне використання своїх ресурсів – значна умова самозбереження для фахівця. Застосовуючи цей принцип, спеціаліст має змогу збагатити свою теоретико-практичну базу, раціонально поділитися досвідом та зберегти свій творчий потенціал.

Особливої уваги у процесі соціальної інтеграції дитини з ООП приділяється родині. Характер сімейних відносин, її соціальна активність

визначає у майбутньому рівень корекційного та реабілітаційного потенціалу. Ступінь готовності до навчання у загальноосвітньому середовищі та успішність соціальної адаптації дитини, також залежить від відношення батьків до готовності співпрацювати зі фахівцями команди супроводу. Таким чином, сумісно складені заходи команди супроводу включаючи батьків, забезпечують успішність впровадження дитини в соціум та підготовлюють її до професійного становлення.

Загально координаційна робота команди представлена адміністрацією закладу, зокрема, директором та методистом, які контролюють реалізацію всіх етапів психолого-педагогічного супроводу [5, с. 23].

Командний підхід у роботі з дітьми категорії ООП, дає змогу комплексно визначити можливості та потреби дитини, планувати ефективну, подальшу роботу. Також, спонукає педагогів підвищувати свою професійну компетентність, усвідомити власну роль у досягненні спільних цілей та обмінюватися інформацією. У той же час, застосування диференційної моделі у освітньо-виховному процесі, підвищує якість корекційно-розвивальної роботи та надає можливість дитині повноцінно розвивати компенсаторні функції.

Якісне застосування фахівцями команди супроводу принципів взаємодії, дозволяє результативно виконувати методологічні засади корекційно-розвивальної роботи. Ці досягнення відобразатимуться позитивною динамікою стану дитини та успішною соціалізацією у колективі, сім'ї, суспільстві.

Література

1. Закон України «Про освіту». URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 15.10.2020).
2. Данілавичуте Є.А. Закономірності виникнення, сутність та місце інклюзії у єдиній системі освіти в Україні. *Інклюзивна освіта – освіта для всіх* /Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. 2013. №1 (65). С. 2–8.
3. Клименюк Н.В. Інклюзія людей з особливими потребами до суспільного життя : історичний аспект. 2009. С. 148–153. URL : [http:// www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua) . (дата звернення: 15.10.2020).

4. Наказ Міністерство освіти і науки України від 08.06.2018 р. «Про затвердження примірного положення команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL : <https://mon.gov.ua/>. (дата звернення: 15.10.2020).
5. Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання /Інструктивно-методичний лист МОН, молоді та спорту № 1/9-384 від 18.05.2012 р. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/. (дата звернення: 15.10.2020).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЦІННОСТЕЙ МУЗИЧНО ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Соловей Я.Г.

*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології обдарованості
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6125-116X>*

Психологічне дослідження проблеми професійного становлення та ціннісних позицій обдарованої особистості розглядається як особлива форма активності людини у пошуках смислу життя та усвідомлення цінностей, що є для неї особисто значимими. Підхід до вивчення проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій розкрито у наукових працях К. Альбуханової-Славської, С. Анісімова, З. Карпенко, В. Крижко, Д. Леонтєва, О. Леонтєва, О. Музики, В. Ядова та інших.

Базовим підґрунтям системи цінностей є насамперед духовні цінності. К. Альбуханова-Славська вважає, що найважливішою справою життя кожної людини є визначення, вибір і реалізація цінностей. Причому йдеться про цінності найвищого рівня – духовні. У дослідженні В. Крижко підкреслює, що духовні цінності не просто задовольняють потреби людини, а й духовно творять або відроджують особистість з усіма притаманними їй потребами та інтересами. На його думку, духовні цінності – конструктивні орієнтири людської свідомості, які являють собою джерело мотивації й ідеали Добра,

Краси, Істини для прогресивного розвитку особистості та визначають норми поведінки.

До природи духовних цінностей також звертається С. Анісімов. Вчений стверджує, що люди народжуються двічі: спочатку фізично, а потім духовно, коли у процесі навчання і виховання ними засвоюються духовні цінності, створені людством, і формуються духовні якості особистості.

З. Карпенко підходить до проблеми цінностей у контексті тлумачення сутності аксіогенезу особистості. Найвищими духовними цінностями, на її думку, є добро, краса і благо. Осягнення цих цінностей відбувається в процесі розвитку особистості як інтегрального суб'єкта духовно-психічної активності, що реалізується на п'яти рівнях функціонування: 1) відносно суб'єкта (біологічний індивід); 2) моносуб'єкта (су'єкт конкретної діяльності); 3) полісуб'єкта (особистість); 4) метасуб'єкта (індивідуальність); 5) абсолютного суб'єкта (універсальність). Саме на рівні абсолютного суб'єкта проявляється найвищий ступінь духовного розвитку людини [3].

О. Музика виокремлює моральні та діяльнісні цінності обдарованої особистості, розглядає їх як результат інтеграції внаслідок рефлексії діяльнісних, емоційних та соціальних компонентів задоволення потреб [2].

Музичне виховання та розвиток особистості розпочинається з формування культури особистості під впливом сімейного оточення, навколишнього середовища та соціальних умов. Музичне середовище впливає на виховання естетичних смаків підростаючого покоління. Внаслідок чого, необхідно звернути увагу на формування духовності людини, як одному із пріоритетних завдань у процесі навчання. Серед видів мистецтв, особливе місце посідає музика, бо вона пробуджує світ людських почуттів та емоційну енергію. Музичне мистецтво стає способом духовного освоєння людиною світу, спрямованого на формування і розвиток її здібностей творчо перевтілювати світ і себе за законами краси. Основною рушійною силою творчості є прагнення особистості до самоактуалізації.

У психології існує декілька підходів до визначення музичної обдарованості. Згідно з Б. Тепловим, музична обдарованість – вищий та ідеалізований прояв музичних здібностей. Інакше розуміючи, блискучий музичний слух, феноменальна пам'ять, пластичний та скоординований руховий «апарат», неймовірна здатність до навчання і титанічна працездатність є показником музичної обдарованості [5]. Згідно концепції Дж. Рензулі, обдарованість є сполученням трьох характеристик: мотивації, орієнтованої на завдання, «видатних» здібностей і креативності. Важливість мотивації у розвитку обдарованості підкреслює і В. Юркевич. Вона підкреслює, що будь-яка обдарованість не може існувати без помітної, яскраво вираженої, стійкої системи інтересів. Обдарованість завжди розвивається на основі певної, улюбленої діяльності.

Згідно з висловом Д. Кірнарської, «Виявляються і тестуються, здібності, обдарованість і талант лише в тих умовах і на тому матеріалі, що максимально наближені до їх специфіки» [4]. Так проводиться діагностування когнітивного, операціонального та мотиваційного компонентів музично-естетичних смаків.

Музика як один із видів мистецтва надає величезні можливості для розвитку творчої особистості, формування її світогляду та моральних якостей. Також музика є засобом пізнання навколишнього світу та засобом формування та становлення особистості. Музика сприяє вираженню і передачі емоцій, почуттів, думок і настрою людей, вона є особливим засобом спілкування, допомагає формуванню світогляду особистості, самовираженню та самопізнанню.

В емпіричному дослідженні І. Аршава, Е. Носенко, В. Кутепова-Бредун проведене порівняння особистісних характеристик музикантів-професіоналів та музикантів-аматорів. Дані показали, що у професійних музикантів у порівнянні із не музикантами та музикантами-аматорами виявлені значущо вищі рівні саморегуляції, здібності цінувати красу та досконалість. Музиканти-аматори характеризувались більш високими рівнями розсудливості, лідерства, готовності до взаємодії з оточуючими та чесності [1].

Дослідники встановили, що музиканти-професіонали у порівнянні із музикантами-аматорами – незалежні, здатні протистояти соціальному тиску у своїх думках та діях та регулювати свою поведінку. Вони мають почуття безперервності саморозвитку, самовдосконалення, осмисленості життя та почуття реалізації свого потенціалу.

І. Аршава, Е. Носенко, В. Кутепова-Бредун доводять, що професіонали відрізняються від аматорів за рівнем емоційної сенситивності, про що свідчать статистично значущі розбіжності між групами професіоналів та аматорів за показниками: нейротизму як диспозиційної риси особистості і схильності до переживання тривоги, яка, проте, залишається на грані психічної норми. Характерною ознакою особистості професіонала є також, за отриманими даними, їх схильність до переживання астенічних станів. Їм притаманна автономність, схильність до ризику, що свідчить про певну ізольованість від соціального оточення. Дослідження підтвердило притаманність професіоналам високого рівня креативності [1].

Отже, дослідники визначають більш емоційну вразливість музикантів-професіоналів у порівнянні з аматорами і більш високий рівень їх музичної обдарованості, що надає підстави припустити, що музична діяльність виконує для професіоналів не лише роль засобу самореалізації, але й психотерапевтичну функцію. Це підтверджує усвідомлений вибір музично-обдарованими індивідами професійної діяльності у сфері музичної творчості не тільки як засобу самореалізації [1].

Розвиток ціннісно-сислової сфери особистості обдарованих музикантів відбувається у взаємодії з основними психологічними новоутвореннями, що актуалізуються в період юності, а саме готовність особистості до самовизначення, почуття відповідальності за власне майбутнє, розвиток самоосвіти та самопізнання, тобто вирішення питання ідентичності в професійній сфері, у сфері сімейних відносин і в особистісному розвитку.

Одним із важливих принципів музичного саморозвитку є регулярне спілкування з різними сферами музики і перш за все з академічними її жанрами

– симфоніями, операми, квартетами, сонатами і т. ін. Постійне звернення до конкретних жанрів і окремих творів розвиває смак, здатність критичнооцінювати твори мистецтва. Відомо, що враження від мистецтва може з'являтися лише у випадку глибоко розвинених естетичних потреб та інтересів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел та власне емпіричне дослідження дозволили визначити, що для музично обдарованої особистості цінною є саме музична діяльність яка сприяє вираженню і передачі емоцій, почуттів та думок є засобом спілкування, пізнання навколишнього світу та становлення особистості. Цінності та ціннісні орієнтації розглядаються, як духовні потреби музично обдарованої особистості, коли деякі цінності «інтеріоризовані» (перевтілені у внутрішній стан особистості) та виступають як бажання, інтереси.

Література

1. Аршава І.Ф., Носенко Е.Л. Кутєпова-Бредун В.Ю. Особистісні характеристики музикантів-професіоналів та музикантів-аматорів. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України* / [гол. ред. С.Д. Максименко] Київ-Житомир: ЖДУ ім. І. Франка. 2015. № 11. С. 20-29.
2. Здібність, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута. 2006. С. 320.
3. Карпенко З.С. Ціннісні виміри індивідуальної свідомості. *Методологічні і теоретичні проблеми психології: Хрестоматія* / [Упоряд.: З.С. Карпенко, І.М. Гоян]. Івано-Франківськ : Плай. 2000. С. 128.
4. Кирнарская Д.К. Музыкально-языковая способность как компонент музыкальной одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. №2. С.47-57.
5. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. *Избранные труды в 2-х т.* Т.1. Москва: Педагогика. 1985. С. 42-222.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИВЛАСНЕННЯ ДИТИНОЮ ТЕРМІНАЛЬНИХ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Соловйова Л.І.

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3584-9779>

Дошкільний вік є сенситивним періодом закладання основ особистості, розвитку усіх її структур, наповнення та збагачення внутрішніх рушійних сил особистості. У віці 6-7 років дитина набуває можливостей визначитися у власних потребах, інтересах, провідних мотивах, приймати соціально значущі цінності. У процесі усвідомлення і прийняття дитиною цінностей вибудовується їх індивідуальна ієрархія, у якій відображаються, в першу чергу, індивідуальні потреби та інтереси, цінності значущих для дошкільника дорослих. Привласнені дитиною цінності спрямовуватимуть її на пріоритетні життєві цілі та дієві засоби їх реалізації.

Визначальними для нашого дослідження є положення про те, що: цінність – це щось, що має для дитини значимість, відповідає її актуальним потребам, інтересам, смислам, сприяє реалізації намічених цілей; термінальні цінності – це стратегічні цілі життя людини, цінності-блага, які відповідають її потребам, кінцева мета будь-якої діяльності, взята в ідеальному вигляді; інструментальні цінності – особистісні якості, засоби досягнення термінальних цінностей; прийняття цінностей визначається рівнем розвитку особистісних новоутворень старшого дошкільника, їх впливу на гармонізацію структури цінностей у єдності емоційних, когнітивних та регулятивних компонентів; регулятивна дія цінностей найбільш повно проявляється в самостійній, творчій діяльності дитини.

Важливим для нас було вивчити особливості привласнення дитиною старшого дошкільного віку термінальних та інструментальних цінностей.

Для досягнення цілей експерименту застосовано «Експрес-діагностику сфери ціннісних орієнтацій дошкільника» [4] та спостереження «Діагностика рівнів прояву діяльнісного структурного компонента ціннісних орієнтацій старших дошкільників» [1]. В експрес-діагностиці визначався рівень обізнаності і значимості для дитини термінальних та інструментальних цінностей. У бесіді використовувалися картинки із зображенням ситуацій взаємодії дитини з іншими людьми, природою, технікою, мистецтвом, тотожних проявам термінальних цінностей: „сім'я”, „щастя”, „здоров'я”, „дружба”, „краса природи”, „краса мистецтва”, „краса техніки”, „зовнішня краса людини”, „гроші”; та інструментальних цінностей: „співпереживання”, „самостійність”, „творчість”, „допитливість”, „цілеспрямованість”, „впевненість”, „сміливість”, „наполегливість”. У першій серії експерименту в процесі бесіди з дитиною за картинками «про важливе у житті» з'ясовували її уявлення про усі означені поняття. Дитину просили вибрати певну картинку, наприклад, про сім'ю, та пояснити, що означає це слово. В результаті бесіди визначався рівень обізнаності дитини у змісті кожної цінності. У другій серії експерименту дитині пропонували відібрати вісім самих головних для неї картинок і послідовно їх викласти. В результаті оцінювання малюком важливості ціннісних характеристик і побудови їх ієрархії отримували рейтинг значущих для нього на той час цінностей.

Під час спостереження самостійної творчої діяльності дитини (сюжетно-рольової гри, малювання, конструювання, ліплення) фіксувалися факти дієвості привласнених нею цінностей, коли останні виявлялися, орієнтували та скеровували дії дитини протягом діяльності. Поведінка дитини аналізувалася за показниками, що свідчили про здатність старшого дошкільника ініціювати дії, умотивовані цінністю; послідовно їх реалізувати та долати труднощі на шляху здійснення цих дій. Визначалося три ступеня прояву кожного показника з відповідним оцінюванням у балах від 1 до 3.

Після обробки отриманих даних дослідження було визначено ступінь привласнення кожної з термінальних та інструментальних цінностей групи

дітей старшого дошкільного віку в якості знаної, значущої та дієвої цінності. Серед найвідоміших дітям були термінальні цінності «гроші», «здоров'я», «сім'я», «дружба», «краса природи» та інструментальна цінність «сміливість». Середнє значення бальних оцінок, отриманих дітьми під час аналізу відповідних картинок дорівнювало 2,5-2,2 балам з 3-х максимально можливих. Найменшу обізнаність діти показали, розповідаючи про термінальні цінності: «красу техніки» і «красу мистецтва» та інструментальні цінності: «допитливість», «творчість», «цілеспрямованість», «наполегливість». Середнє значення бальних оцінок, отриманих дітьми під час аналізу відповідних картинок варіювалось від 1,8 до 1,5 балів. Така ситуація віддзеркалює, на наш погляд, зміст інформаційного поля соціуму, у якому перебувають сучасні дошкільники, та опосередковано демонструє певне соціальне замовлення до складових найбільш бажаних життєвих цілей людини (термінальних цінностей) та засобів їх досягнення (інструментальних цінностей).

Рейтинг цінностей за ознакою важливості, емоційної наповненості для старших дошкільників об'єктів, явищ чи якостей, що утворився в результаті дитячих виборів був такий: «сім'я», «здоров'я», «творчість», «дружба», «гроші», «краса природи», «краса техніки», «щастя», «самотійність», «сміливість», «зовнішня краса людини», «впевненість», «співпереживання», «допитливість», «наполегливість», «краса мистецтва», «цілеспрямованість». На час проведення дослідження найбільш значущими для дітей виявилися й найбільш знані ними термінальні цінності, а також «творчість» – життєво важлива потреба та винятковий інструмент розвитку суб'єктної активності дошкільника.

За рівнем прояву здатності дитини керуватися прийнятою цінністю у діяльності, від найвищого до найнижчого, термінальні та інструментальні цінності розмістилися у такій послідовності: «щастя», «сім'я», «цілеспрямованість», «творчість», «впевненість», «самотійність», «зовнішня краса людини», «краса природи», «наполегливість», «сміливість», «краса техніки», «здоров'я», «дружба», «допитливість», «співпереживання», «краса

мистецтва», «гроші». Середнє значення бальних оцінок за ступенем впливу даних цінностей на дитячу діяльність знаходилося в межах від 2,6 до 1,2 балів. Найбільш дієвими визначилися термінальні: «щастя», «сім'я», «зовнішня краса людини» та інструментальні цінності: «цілеспрямованість», «творчість», «впевненість», «самостійність». Саме вони вказують на важливі цілі, які відповідали життєвим потребам старших дошкільників та були регламентуючими орієнтирами й інструментами їх задоволення. Найменшу роль у регуляції дій дошкільників відігравали такі цінності-цілі: «дружба», «краса мистецтва», «гроші» та цінності-засоби: «допитливість», «співпереживання».

Інструментальні цінності виступають засобами досягнення термінальних цінностей, що підкреслює їх особливий характер та значення у процесі становлення поля цінностей, оскільки вони забезпечують активність дитини в різних видах діяльності. Визначення невисокого рівня прояву «наполегливості», «сміливості», «допитливості», «співпереживання», недостатня увага з боку дорослих щодо підтримки та формування інструментальних цінностей як способів реалізації цільової спрямованості життєдіяльності є вкрай шкідливими, оскільки руйнують потенціал особистісної активності дитини.

Характеристика цінностей, притаманних дітям старшого дошкільного віку має включати інформацію про сформованість когнітивного, емоційного і діяльнісного структурних компонентів, що, в свою чергу, і визначатиме цілісність їх структури на даному етапі розвитку ціннісної сфери людини. В ході дослідження було з'ясовано, що структура термінальних і інструментальних цінностей старших дошкільників є доволі неоднорідною. Найбільш гармонійною вона є у цінності «сім'я». Найменше – у «цілеспрямованості». Спостерігалася відчутна різниця між високими показниками дієвості цієї цінності-засобу та низьким рівнем обізнаності та значущості її для дітей. Виявився загальний низький рівень розвитку усіх трьох структурних компонентів таких цінностей: «краса мистецтва», «допитливість»,

«співпереживання». Визначився також суттєвий розрив між достатнім рівнем дії когнітивного, емоційного та низьким рівнем прояву діяльнісного компонента цінностей «здоров'я» і «дружба». Загалом, незбалансованість розвитку емоційного, когнітивного і діяльнісного структурних компонентів цінностей-цілей і цінностей-засобів є особливістю їх привласнення у старшому дошкільному віці.

Література

1. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, Л.І. Соловйова [та ін.] ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
2. Соловйова Л.І. Термінальні та інструментальні цінності дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. Харків : КЦ ФОП Іванової М.А., 2020. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 16. С. 162–178.
2. Соловйова Л.І. Регулятивні механізми ціннісних орієнтацій дошкільників у різних специфічно дитячих видах діяльності в закладах дошкільної освіти / Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: моногр. / [Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, О.Ю. Хартман, Л.І. Соловйова, О.І. Федорчук, Л.Д. Токарева]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. С. 88–100.
3. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ : Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБИМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Тимофєєва І.Б.

*кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5935-9291>*

Дядечко А.К.

*здобувачка вищої освіти
Маріупольського державного університету*

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Провідним засобом виконання цієї мети є компетентнісний підхід до навчання та формування змісту освіти на основі виділених у навчальних програмах 11 ключових компетентностей.

Зміст кожної освітньої галузі відображено в змістових лініях, які окреслюють її внутрішню структуру та систематизують конкретні очікувані результати. Поняття «інтегровані або наскрізні змістові лінії» запроваджено в документах Нової української школи для вираження окремих ключових компетентностей. Інтегровані змістові лінії є засобом інтеграції ключових і предметних компетентностей, навчальних предметів і предметних циклів. Наскрізні змістові лінії, як і ключові компетентності, є спільними для всіх навчальних предметів. Запровадження інтегрованих змістових ліній означає зміщення акцентів на більш прикладні аспекти і не передбачає якихось радикальних змін в організації та змісті навчального процесу [1, с. 35].

Так, в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» громадянські та соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення

спільної мети, активність у житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя.

Громадянська компетентність – це сукупність здібностей, що дозволяють індивіду активно, відповідально й ефективно реалізовувати комплекс громадянських прав і обов'язків у демократичному суспільстві. Громадянська компетентність не може бути сформована без опори на громадянські цінності і не може реалізовуватися поза системою ціннісних орієнтирів. Вона передбачає наявність певної життєвої позиції і внутрішньої готовності до її реалізації і може в повній мірі проявитися тільки в реальній життєвій ситуації [2, с. 34].

Наприклад, у 1-ому класі на шостому навчальному тижні для вивчення теми «Батьківщина» можна запропонувати таке різноманітне видів діяльності, де наявна громадянська компетентність:

1) *Освітня подорож «Наша Україна»*. Вчитель добирає світлини мальовничих куточків, «чудес» нашої країни тощо. Учні можуть принести власні фото з мандрівок. Усі разом роздивляються фотографії, діти розповідають про свої враження, дорослий доповнює розповіді, уточнює інформацію.

2) *Освітня подорож «Віночок українських пісень»*. Педагог добирає народні пісні з різних регіонів України та фото місцевостей, де вони народилися. Учні слухають твори, роздивляються світлини, підспівують, придумують відповідні рухи.

3) *Бесіда-дослідження «Українські небилиці»*. Учитель з учнями читає небилиці. Вони разом з'ясовують, що в них «небиличного». Діти малюють ілюстрації, інсценізують, показують рухами. Вигадують власні небилиці.

4) *Образотворча діяльність «Сьогодні петриківського розпису»*. Педагог нагадує учням основні елементи петриківського розпису. Діти

створюють аплікації або малюнки, розмірковують, які сучасні речі можна ними оздобити.

5) *Творча діяльність «Мультки з продовженням»*. Учні переглядають мультфільми про козаків, придумують їх продовження.

б) *Діалог-фантазія «Казкові герої серед нас»*. Діти пригадують українські народні казки, уявляють, як діяли б їх персонажі, якби вони опинилися у нашому часі.

Учитель повинен влаштувати віртуальну подорож Україною для учнів, показати багатство та неповторність рідної країни, духовні цінності нашого народу [3].

Наведемо приклади навчальної діяльності та очікувані результати навчання відповідно до громадянської компетентності:

– *Обговорення бланку «паспорта» України (День народження / День Незалежності, герб, прапор, гімн)* із використанням заготовлених ілюстративних матеріалів (учень / учениця висловлює свої думки і почуття з приводу побаченого / почутого; вступає у діалог, підтримує й ініціює діалог на теми, які викликають зацікавлення; уживає відповідну до ситуації спілкування (тематика тижня) лексику; представляє загальні відомості про Україну; розпізнає державні символи України, шанобливо ставиться до них).

– *Оформлення власного куточка в класі «Моя група підтримки»* з вивішуванням фотографій членів сім'ї. Обмін враженнями «Хто зображений на фотографії» (учень / учениця створює колаж із фотографій своєї родини; малює олівцями, фарбами, фломастерами; розповідає про членів родини, чиї фотографії прикрашають клас).

– *Дослідження слів «батьки» і «батьківщина»*. Запитання до учнів про те, чому батьки і Батьківщина – схожі слова? Обговорення. Пояснення вчителя, пошук аналогічних, наперед підготовлених словотвірних пар (учень / учениця досліджує споріднені слова; творить споріднені слова) [4, с. 12].

Виходячи з цього, чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у

незнайомій ситуації (включають вправи з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості).

Широко мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навичок самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення до людей та природи.

В основу навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Діяльнісний підхід – є цілеспрямованою системою, націленою на результат, який може бути досягнутий тільки у тому випадку, коли буде зворотній зв'язок. Тому у навчанні даного курсу перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідям, спостереженням в природі, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності з охорони природи.

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об'єктів вивчення належить практико-орієнтованим проектам, які передбачають дослідження культурної спадщини українського народу, вивчення природи рідного краю, екологічних проблем, формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи [5].

Отже, ми пропонуємо такий проект: «Почесні громадяни Маріуполя», в основу якого покладені спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками (див. табл.1).

Таблиця 1

Діяльність учасників проекту «Почесні громадяни Маріуполя»

Види діяльності кожного учасника проекту		
<i>Учитель має:</i>	<i>Батьки мають:</i>	<i>Учень / учениця мають:</i>
- запропонувати кожному учню одного почесного громадянина Маріуполя;	- підготувати разом з дітьми матеріал: біографія, фотографії, відеоролики про	- на уроці розповісти про подвиги почесного громадянина Маріуполя; - разом з класом створити

- сформулювати запитання; - надати матеріал; - підготувати проектор, ватман, олівці, клей.	почесного громадянина Маріуполя.	плакат з фотографіями почесних громадян.
--	----------------------------------	--

Очікуваними результатами цього проекту є: учень / учениця розповідає про почесних громадян Маріуполя; об'єднується з іншими дітьми та створює колаж з їхніми фотографіями; сприймає усну інформацію; взаємодіє з учителем, батьками та іншими учнями.

Завдяки цьому проекту формується громадянська компетентність, бо головними для цієї компетентності є: здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, усвідомлювати себе громадянином України, цінувати культуру рідного краю та освоєння учнями способів та прийомів дослідницької й творчої діяльності.

Література

1. Полонська Т.К. Інтегровані змістові лінії та ключові компетентності в навчанні іноземних мов учнів гімназії : кореляція чи дублювання. *Perspective directions of science and practice* : VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Афіни, 2-3 берез. 2020 р. Афіни, 2020 р. С. 35.
2. Гільберг Т.Г., Тарнавська С.С., Павич Н.М. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 256 с.
3. Навчально-методичні матеріали до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» : Тиждень 6. Батьківщина. URL: <https://svitdovkola.org/1/6> (дата звернення: 14.10. 2020).
4. Модельна навчальна програма для 1-го класу та навчально-методичні матеріали / за ред. Р.Б. Шияна. Київ, 2017. С. 12.
5. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році : Лист Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci> (дата звернення: 14.10. 2020).

РОЛЬ ДОРΟΣЛИХ У СТАНОВЛЕННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тищук Л.І.

кандидат психологічних наук,

завідувач Житомирського центру розвитку дитини № 53 «АБВГДЕЙКА»

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-0985>

Заклад дошкільної освіти – це місце, де діти здобувають перші знання, уявлення про соціум, моделі поведінки в ньому, про дружбу, любов та взагалі про навколишній світ. Тож цілком логічно, що його середовище та спрямовані виховні впливи при цьому мають величезне значення. З огляду на це, виховання у найширшому його сенсі має бути основним стрижнем, навколо якого дорослі вибудовують розвиток особистості [1, с. 4]. У цьому зв'язку зберігає актуальність і проблема цінностей, оскільки саме система цінностей є центром і показником духовного розвитку особистості. Трактують процес становлення ціннісних орієнтацій як процесу, що сам створює умови для свого наступного розвитку і служить у деякому роді причиною власного руху, підкреслює позицію щодо ціннісних орієнтацій як системоутворюючого психологічного надбання, який виявляє свою регулюючу дію в системі життєдіяльності дитини [3, с. 4]. Моральні цінності являють собою найвищий рівень у структурі особистості і є вирішальним фактором, що регулює її поведінку. Моральні цінності об'єднуються у понятті «добро», ґрунтуються на обов'язковому утвердженні цінності людини, ідеї служіння людині (М. Бердяєв). Визначальною характеристикою моральних цінностей є те, що вони забезпечують єдність суспільства і виявляються у поведінці, спрямованій на іншу людину. Вони передбачають відмову від егоцентричної орієнтації життя, що виявляється не лише в цілях, а й засобах їх досягнення. Оскільки моральні цінності, як вищі цінності, є похідними від нижчих (базових) цінностей, для свого становлення вони потребують формування ціннісного фундаменту, до якого належать цінності життя, здоров'я, безпеки, свідомості, цілеспрямованої діяльності, етичної сили, свободи волі. [4, с. 11].

Моделі ціннісних орієнтацій закладаються у дитинстві й в дорослому віці серйозно вже не змінюються. Саме тому в дослідженнях ціннісних орієнтацій непересічну роль відіграє визначення змісту психолого-педагогічного супроводу становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку. Дослідження ціннісних орієнтацій наших вихованців показало, що близько 90% дітей 6-го року життя визначили важливими для себе такі поняття, як «родина», «здоров'я», «дружба», «гроші». Характерними є визначення цих понять дошкільниками: «Родина – це коли всі рідні дружать і люблять один одного (коли багато родичів, коли всі влітку збираються у бабусі і допомагають копати картоплю, всі живуть разом – тато, я, мама і допомагають)». «Здоров'я – це коли в тебе нічого не болить (коли тобі весело і на обличчі, і в середині тіла, хочеться багато зробити всього, тато любить маму, у людини є мама, тато, друзі, гроші)». «Дружба – коли з тим, з ким граєшся, ніколи не сваришся (коли люди мирно живуть і не буде війни, розуміють і допомагають)». Такі результати дослідження підтверджують привласнення ціннісних орієнтирів дитини дошкільного віку, засвоєння яких відбувається, перш за все, в сім'ї та перевіряється в подальшому у взаємодії з однолітками [3, с. 142]. Певні утруднення для дітей складають визначення наступних абстрактних понять: «щастя», «краса природи», «краса техніки», «краса мистецтва», «сміливість», «зовнішня краса людини», «самостійність». Частина дітей через брак знань та досвіду плутають поняття, а пояснення змісту на елементарному рівні вже не таке чітке, як у першій групі. Частину таких абстрактних ціннісних понять, як «співпереживання», «допитливість», «творчість», «цілеспрямованість», «впевненість», «наполегливість», «щастя», «сміливість», «самостійність», діти не розуміють і не можуть визначити їх зміст хоча дорослі оперують ними в процесі організації дитячої діяльності. Тому для цілеспрямованого формування цих ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, як системоутворюючого психологічного надбання, важливо сформувати у педагогів усвідомлену потребу в створенні умов для застосовувати дітьми на практиці знань, моральних норм, способів діяльності в доступних, цікавих для них справах та

спілкуванні. Більше уваги приділяти вмінню дітей узагальнювати поняття, здійснювати класифікацію, виділяти суттєві ознаки, робити прості умовиводи, встановлювати причинно – наслідкові зв'язки. Систематично у щоденній діяльності вводити в активний словник дітей такі характеристики – поняття ціннісних орієнтацій, як «співпереживання», «самостійність», «допитливість», «творчість», «цілеспрямованість», «впевненість», «рішучість», «наполегливість» тощо. Проводячи з дітьми бесіди виховного змісту, знайомлячи дітей з творами мистецтва і літератури морального напрямку, доступно пояснювати зміст зазначених понять, вчити дітей не лише розуміти їх зміст, а й використовувати їх у спілкуванні, у діяльності, у повсякденному житті [5, с. 114].

Вочевидь, кожен дорослий, дотичний до спілкування з дітьми, має пам'ятати, що він повсякчас виховує і навчає дітей своєю поведінкою, стилем взаємовідносин з іншими людьми. Є прикладом у проявах таких особистісних якостей, як «увага», «терпіння», «толерантність», «повага», «співчуття», «доброта», «справедливість» і «чуйність».

Уявлення про ті чи інші моральні цінності формуються у дітей дошкільного віку не абстрактно, а у формі чітко представлених моральних характеристик, які він опановує в індивідуально доцільній послідовності. Тому важливо, щоб педагог помічав у взаємовідносинах дітей найменші вияви співчуття та готовності допомогти ровеснику. Підтримував і заохочував їх, як приклад для наслідування іншими дітьми. Терпляче і послідовно вибудовував довірливі відносини у спілкуванні й навчав усвідомлювати свою роль в ньому. При аналізі конфліктних ситуацій, звертав увагу на виховання у дітей уміння дотримуватися обіцянок, товариськості, справедливості, змоги опиратися таким негативним почуттям, як егоїзм, заздрощі та ревності. Стимулював спроможність помічати стан однолітка, його образу, засмучення або нудьгу і прагнення втішити. При цьому оберігав свободу і суверенність особистості, виявляв дружелюбність, довіру і повагу до маленької людини, уникаючи вчинків, які матимуть натяк на неправду і насильство. Знання вікових

особливостей і використання педагогом різних методів впливу на вихованців – запорука його виховного успіху. У роботі з дітьми не можна недостатньо вмотивовано використовувати ті чи інші методи й ситуації. Найбільший вплив на формування особистісної зрілості дошкільника мають методи педагогічного стимулювання морального вибору дитини. Він спонукає дитину робити моральний вибір у певній проблемній ситуації. Методи домірного заохочення й засудження також мають право на життя, якщо вони корисні для становлення ціннісних орієнтацій особистості дитини. Однак такий позитивний психологічний рух можливий, якщо вихованець розуміє мотивацію осудження чи заохочення, тобто дорослий допомагає йому усвідомити корисність для себе такої дії вихователя, не ображається на нього. Реалізуючи виховні методи, педагог має розуміти, що вони в операційно-процесуальному плані мають ґрунтуватися на почутті поваги до особистостей дітей, зацікавленості їхніми думками та справами [1, с. 5].

Необхідно також коригувати педагогічні канони щодо вирішення професійних завдань з позицій гуманізму, задоволення потреб, властивих дошкільному дитинству, використання його сенситивних періодів для становлення ціннісних орієнтацій дошкільнят. Сприяють цьому такі теми педагогічних рад, тренінгів, практикумів-семінарів, як «Роль дорослих у формуванні особистісних цінностей дітей дошкільного віку», «Комфортний мікроклімат дитячого колективу як система загальнолюдських взаємовідносин», «Значення позитивних емоцій і зацікавленості для формування прагнення дотримуватися моральних норм і правил», «Культура спілкування дорослих і дітей – базис дитячої активності та зворотного зв'язку». Вищезначені заходи генерують педагогічні методи з урахуванням типологічних особливостей вищої нервової діяльності особистості дитини, її фізичного й духовно-морального розвитку, здібностей та інтересів.

Як показав наш досвід, специфіка формування ціннісних орієнтацій особистості на етапі дошкільного дитинства потребує об'єднання зусиль педагогів та батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища.

Тому зусилля педагогічного колективу було спрямовано на підвищення психолого-педагогічної культури батьків, узгодження загальних підходів до стимулювання їх активної участі в створенні сприятливої психологічної атмосфери навколо проблеми становлення ціннісних орієнтацій дитини. Ефективними засобами стимулювання батьківської активності, вивіреними на практиці, виявилися такі спільні проекти: «Азбука ввічливості», «Тато, мама, я - наша дружна сім'я», «В гостях у Кльопа і Кнопа», «Засоби запобігання і розв'язання конфліктів», «Як підтримувати та розуміти своїх «мімоз», «живчиків» і «черепашок?», «Формування загальнолюдських цінностей в сім'ї» тощо. Злагода педагогів, батьків і дітей на спільних заходах дали потужний поштовх до виховання поваги до особистості дитини та взаємодовіри. Про ефективність взаємодії дорослих свідчать висловлювання батьків в анкетах: «за період перебування в ЦРД донька стала більш впевнена в собі, самостійна, уважна, вихована, вільно спілкується з ровесниками і дорослими», «навчився товаришувати, поважати думку інших».

Література

1. Бех Іван. Як формувати особистісну зрілість дошкільника. *Вихователь-методист*. 2020. № 10. С. 4–5.
2. Піроженко Т.О., Ладивір С.О., Карасьова К.В., Соловйова Л.І. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. Київ : ГНОЗІС. 2011. Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 7. С. 142–150.
3. Федорова М.А. Сутнісні характеристики поняття «моральні цінності особистості» у гуманітарних науках. /Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики ; заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 11.
4. Тищук Л.І. Виховання Людини – головна мета дошкільного закладу і родини. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ : «Срібна Хвиля», 2015. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 11. С. 234–242.

5. Тищук Л.І. Психолого-педагогічні передумови становлення ціннісних орієнтацій дитини в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психолог:* зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. Київ : «Срібна Хвиля», 2014. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 10. С. 114–123.

СТРАТЕГІЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН З ДИТИНОЮ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРИВЛАСНЕННІ НЕЮ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ

Токарєва Л.Д.

*молодший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8162-6544>*

Дошкільний вік – найважливіший етап у розвитку дитини, період її інтенсивного психічного розвитку, період прищеплення загальнолюдських цінностей, формування перших взаємин та найсприятливіший час для формування ціннісного ставлення до навколишнього світу. Саме від батьків діти пізнають перші життєві істини, наслідують зразки поведінки, навчаються оцінювати різні події, набувають досвіду взаємин з іншими людьми, усотують культуру та манери спілкування з рідними. Дитина засвоює, привласнює саме той стиль взаємин, спілкування, устрою, побуту, який є домінуючим у колі сім'ї. Таким чином, виходячи в широкий світ, у дитини повинні бути сформовані чіткі моральні орієнтири, той «моральний компас», який допоможе їй керуватися у всіх життєвих ситуаціях. Дійсно, так багато цінних речей, якими повинні озброїти свою дитину батьки, надати їм ціннісного значення, ціннісних орієнтирів, виступаючи посередником, транслятором між дитиною і суспільством. Знайомлячи і залучаючи до культури свого народу, своєї країни, передаючи їй моральні норми і традиції.

І як важливо набути певних ціннісних орієнтирів дитині дошкільнику, вчасно знайти себе і своє місце в будь – якому колективі, навчитися правильно грати, налагоджувати стосунки, взаємодіяти з усіма. І завдячуючи саме

алгоритму сімейних стосунків, усотуючи ті взаємини, свідком яких вона є, дитина і в подальшому застосовуватиме, спочатку, у взаєминах з однолітками, а згодом, приклад сімейних взаємин забере у своє доросле життя.

Метою дослідної роботи було: вивчення батьківських взаємин з дитиною старшого дошкільного віку у привласненні нею термінальних і інструментальних цінностей в умовах сім'ї.

Яку ж стратегію батьківських взаємин з дитиною можуть обрати, підтримати батьки у привласненні нею ціннісних орієнтирів, щоб гідно підготувати свою дитину до різних життєвих подій в подальшому своєму житті. З метою допомоги батькам у вирішенні проблеми привласнення цінностей дітьми дошкільниками, зважаючи на те, що дитина старшого дошкільного віку перебуває в стані підготовки до навчання в школі, дорослим варто взяти до уваги важливість набуття дитиною цінностей і ціннісних орієнтирів, які допоможуть не механічно засвоювати необхідну систему уявлень і моральних понять, а ще й розуміти, наприклад, чому даний вчинок чи дія оцінюються як позитивні, а інші – як негативні. Для цього потрібно, щоб моральні уявлення стали основою поведінки дитини, і вони повинні знайти опору у її власному досвіді. І тут стратегічна лінія виховання повинна базуватись не в тому, щоб нав'язати дитині ці ціннісні орієнтири, моральні формули у готовому вигляді, а в тому, щоб організувати її поведінку відповідно до моральних норм. Правильно наладити взаємини та взаємодію між дорослими і дітьми.

Аналізуючи досліджувані нами термінальні і інструментальні цінності зрозуміли, що ці цінності є не тільки важливими для ефективної життєдіяльності сім'ї, але й те, що вони складають її підґрунтя та виконують функцію регуляторів поведінки, охоплюючи усі сторони життя дитини дошкільника. І саме, завдячуючи привласненню ціннісних орієнтирів дитина навчається регулювати свою поведінку, відповідно із засвоєними цінностями. Відзначили, що система ціннісних орієнтацій виступає регулятором активності дитини у різних специфічних дитячих видах діяльності і дозволяє старшому дошкільнику ініціювати вияв власних інтересів в різних видах діяльності,

самостійно та наполегливо досягати нових значимих цілей, керуючись засвоєними цінностями. Саме під час привласнення ціннісних орієнтирів дитина навчається регулювати свою поведінку відповідно до засвоєних цінностей.

Досліджуючи, яке місце займають визначені експериментом ціннісні орієнтири і як сім'я транслює і регулює ці термінальні і інструментальні цінності у своєї дитини, звернули увагу, що саме на цих цінностях будуються взаємини, відносини та почуття батьків і дітей. Виявили, що передача батьками своїм дітям цих сімейних цінностей частіше за все передається через найкращі традиції і звичаї своєї сім'ї і свого народу, що і є, тим самим, вихованням базових цінностей. З'ясували, що під час привласнення ціннісних орієнтирів дитина навчається регулювати свою поведінку відповідно до засвоєних цінностей. В цьому контексті важливо зазначити, що знання дітьми норм і правил, ще не забезпечують правильний вибір дошкільником тієї чи іншої позитивної поведінки, знаючи правила, вони не завжди застосовують їх. Дитина може знати, що не можна битися, забирати у товариша іграшки, ображати його тощо, але не завжди поводиться так, як це потрібно і не завжди обирає правильну стратегію поведінки. Досліджувані нами термінальні і інструментальні цінності і представили нам «поле цінностей» сучасного дошкільника [1]. «Поле цінностей» дає можливість дорослому вчасно з'ясувати, побачити рівень сформованості у дитини ціннісних орієнтирів та оцінити рівень регулятивної дії ціннісних орієнтацій у поведінці і спілкуванні з дорослими та однолітками. Аналіз «поля цінностей» дітей старшого дошкільного віку показав, що діти цього віку вже мають і володіють деякими уявленнями про загальнолюдські цінності, про сімейні цінності, про етичні категорії тощо. Але в своїх спостереженнях ми побачили, що батькам, заклопотаним фінансовим забезпеченням сім'ї, часто бракує часу для більш детального спостереження за своєю дитиною, приділення їй потрібної уваги для більш глибокого її розуміння.

Аналізуючи питання поставлені батькам про те, як часто вони з дітьми у сім'ї обговорюють, пояснюють, розмірковують про означені нами термінальні і інструментальні цінності. Відповіді нас щиро порадували. В своїх відповідях дорослі показали себе на висоті. Вони досить активно «завжди» і «часто» обговорюють і пояснюють визначені цінності зі старшими дошкільниками. Самими обміркованими термінальними цінностями, з позначкою «завжди» батьки означили такі цінності: «сім'я» і «щастя» – по 50%, «здоров'я» – 38,8%, «дружба» – 33,33%, «краса природи», «зовнішня краса», «гроші» по 16,67%, «творчість» 11,11%. і «краса мистецтва» та «краса техніки» по 5,56%. Серед інструментальних цінностей дорослі виділили – «сміливість» – 27,78%, «співпереживання», «самотійність», «допитливість» – по 22,22%, «впевненість», «наполегливість» – по 16,67%, «цілеспрямованість» – 11,11%. Непогані результати для батьків і є можливість, є «простір» над чим працювати.

Процес засвоєння термінальних та інструментальних цінностей у старшому дошкільному віці відбувається поетапно у єдності прояву їх когнітивного, емоційного, діяльнісного структурних компонентів. В нашому дослідженні було важливо дізнатись, як ці визначені термінальні і інструментальні цінності діти демонструють в різних видах діяльності і як часто. Як керується ними у своїй поведінці і спілкуванні з дорослими та однолітками. Якщо взяти демонстрацію термінальних цінностей з позначкою «завжди» «сім'я» – 38,89%. «щастя» – 16,67%. «дружба» – 22,22%. «краса техніки» – 33,33%. «співпереживання» – 16,67%. «допитливість» – 33,33%.

Таким чином можна сказати, що різниця між знаними цінностями і дієвими існує і чимала. Тобто діти знають ці правила, вимоги, але ще не звикли ними користуватись і діяти з урахуванням цих орієнтирів у житті і в побуті. Порівняльна характеристика обговорень і пояснень термінальних і інструментальних цінностей та демонстрація дітьми цих цінностей в різних видах діяльності представлена в статті [2].

Експериментальний матеріал доводить, що тільки при правильному формуванні ціннісних орієнтирів у старшого дошкільника з'являються вищі

соціальні почуття – співчуття, співпереживання, любов не тільки до близьких, але і до більш широкого кола людей. І проявляється така цінність у різних дітей дошкільного віку по - різному. Це пов'язано з індивідуальними особливостями вищої нервової діяльності дитини і характером виховання в сім'ї. Якщо батьки будуть цілеспрямовано формувати ціннісні почуття чуйності, людяності, співчутливості по відношенню до всього живого: до тварин, до рослин тощо, то вони згодом будуть перенесені і на ровесників і на близьких людей.

Вчасно, сформовані на ранніх етапах становлення особистості дитини етичні цінності, етичні почуття і відчуття, що складають основу ціннісних орієнтацій, в майбутньому позначиться на більш глибоких ціннісних почуттях дружби, любові, співчуття тощо. Ще раз наголосимо, що саме від ціннісних орієнтацій дорослих буде залежати, якими очима бачитиме світ їх дитина. Тому специфіка становлення особистості на етапі дошкільного дитинства потребує від батьків створення соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери в процесі становлення ціннісних орієнтацій дитини.

В даному питанні дорослим можуть допомогти сучасні виховні технології, психолого – педагогічний супровід особистості дитини на всіх її етапах розвитку. А супровід, це завжди взаємодія і співпраця дорослих з дитиною, яка спрямовує її на самопізнання, пошук шляхів розуміння внутрішнього світу та системи міжособистісних стосунків. Вступаючи в життя, дитина, повинна засвоїти чимало правил. Це закони гуманного ставлення до людей, норми поведінки та моралі. Дитина дошкільник повинна вміти розрізняти стани дорослих, розуміти їх, співчувати і допомагати їм. Формуючи моральну свідомість дошкільника важливо спрямовувати дорослих на: практичне залучення дитини до ціннісного виконання конкретних правил поведінки; показ і пояснення; приклад поведінки; оволодіння моральними нормами у спільній діяльності; вправляння у моральній поведінці; створення ситуації морального вибору; схвалення моральних учинків дитини; заохочення дитини до моральних вчинків; важливість уваги до її особистості.

Література

1. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.
2. Токарева Л.Д. Привласнення термінальних і інструментальних цінностей як процес становлення особистості дитини дошкільника в умовах сім'ї. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С.Д. Максименко]. Харків : КЦ ФОП Іванової М.А., 2020. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 15. С. 176–196.

ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У СТВОРЕННІ ПРОСТОРУ ЦІННОСТЕЙ

Трубачова В.Я.

здобувачка вищої освіти Маріупольського державного університету

Хаджинова І.В.

асистентка кафедри педагогіки та освіти

Маріупольського державного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4059-4822>

Система цінностей є однією із форм самоусвідомлення, самовираження внутрішніх розумових, моральних, естетичних уявлень людини, що визначають тип її поведінки, мислення та вчинків та займає центральне місце у процесі успішної самореалізації особистості.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього

рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [3].

Саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси.

Важливим для формування простору цінностей та гармонійного розвитку учнів є створення партнерських взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу, які повинні бути спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода) [4, с. 1, 4].

В основі взаємовідносин учасників освітнього процесу перебуває саме людина з її переживаннями, очікуваннями, вадами та помилками. Але, поняття «людиноцентризм» не означає, що всі бажання особи підлягають негайному задоволенню з боку інших. Тому педагоги чи батьки, маючи життєвий досвід, оцінюючи кожного разу бажання дитини, приймаючи часом її вікову незрілість, мають визначити, чи є це бажання дійсно вищим інтересом дитини [4, с. 36].

Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на принципах гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її метою є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму і офіціозу.

Головним завданням педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Реалізовується це у спільній діяльності учителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів.

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, педагогам необхідно не лише використовувати в своїй роботі стандартні методи організації освітнього

процесу, а й більшою мірою виявляти ініціативу і спрямовувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності.

В педагогіці партнерства для досягнення спільної мети можна використовувати цікаві й захопливі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо [1, с. 17–18].

Пріоритетного значення в розбудові нової школи набуває завдання створення простору цінностей тобто формування у учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни.

У здійсненні освітнього процесу мають ураховуватися такі організаційні орієнтири як: виховання не зводиться до окремих виховних занять; до створення виховного середовища залучається весь колектив школи; учитель є взірцем людини вихованої, своїм прикладом він надихає і зацікавлює дитину; при плануванні діяльності враховуються індивідуальні нахили і здібності кожної дитини, створюються належні умови для їх реалізації; співробітництво з позашкільними закладами освіти; активне залучення до співпраці психологів і соціальних педагогів; налагодження постійного діалогу з батьківською спільнотою [1, с. 19].

Взаємодія батьків, дітей та педагогів у створенні простору цінностей можлива при застосуванні різних аспектів партнерства в навчанні, зокрема індивідуальні і колективні, або формальні і неформальні методики та інструменти.

В арсеналі формальних практик лежить індивідуальний план для кожного учня і бесіди, спрямовані на розвиток, зустрічі з батьками, їхню участь у наглядних радах та інформування за допомогою різноманітних цифрових інструментів. Неформальні підходи передбачають діалог, «клімат, що запрошує», довірливі стосунки (на індивідуальному рівні) та навчальні цикли з батьками, виконання батьками ролі партнера в навчанні і навіть батьківські вечірки та зустрічі у кав'ярні.

Педагогіка партнерства – це інноваційний педагогічний метод, покликаний формувати здатність людей брати участь у діалозі, підтримувати цілісність власної особистості тощо.

Для того, щоб компетентнісний підхід, як ядро НУШ, не лише повноцінно впроваджувався, але й відзначався якісною підготовкою дітей до викликів сучасного світу необхідно, щоб дії батьків і вчителів у цьому напрямі були синхронними. Взаємодія батьків, учня, педагога і керівника школи – незамінна для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій та втілення їх в індивідуальних навчальних планах кожного учня.

Людська особистість – це результат взаємодії, а педагогіка партнерства – це підхід, що спрямований на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання.

Взаємодія батьків, дітей та педагогів у створенні простору цінностей важлива і незамінна з огляду на те, що вона: по-перше, сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу. По-друге, партнерство задовольняє потребу в значимості і приналежності та зменшує рівень стресу, що, зрештою, допомагає інтелекту працювати ефективніше. По-третє, такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності і ролі активного громадянина у відкритому світі [5].

Навчання на основі цінностей стає дедалі актуальнішим, адже в умовах обмеженості в часі, безмежності в інформаційному просторі та приналежності до віртуального світу соцмереж часом між учнем та вчителем (а інколи – і між

учителем та керівництвом) виникає глибока прірва. Вона не сприяє формуванню єдиної команди на шляху досягнення освітніх цілей. Школа є мікросвітом, зменшеною моделлю суспільства, своєрідною екосистемою, в якій постійно здійснюються взаємодії, і яка себе або саморегулює, або ні.

Навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує рівень академічних досягнень та розвиває навички спілкування та взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Звичайно ж, позитивну навчальну атмосферу формують насамперед дорослі, адже саме вчителі в школі та батьки вдома є носіями цінностей, які діти переймають як належне. Саме вироблення спільних цінностей у школі загалом дозволяє створити те середовище, в якому діти та дорослі показуватимуть максимальні результати.

Література

1. Бібік Н.М. Нова Українська школа: порадник для вчителя: навч.-метод. посіб. Київ : «Літера ЛТД», 2018. 160 с.
2. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87. 44 с. URL : <http://dano.dp.ua/>. (дата звернення: 02.03.2020).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. Дата оновлення: 24.06.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення: 14.10.2020).
4. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. Дата оновлення: 26.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>. (дата звернення 15.10.2020).
5. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. Стаття від 20 Червня 2019. Матеріал представлений ГО «Смарт освіта» в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!». URL : <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>. (дата звернення: 14.10.2020).

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА В УМОВАХ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Федорчук О.І.

*науковий співробітник лабораторії психології дошкільника
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8942-7008>*

Ефективність сімейної школи привласнення дитиною соціально значущих цінностей великою мірою забезпечується гармонійними виховними принципами батьків та повною взаємодією між ними. За твердженням І.Д. Бега нормативна ціннісна регуляція утворюється у спеціально організованому спілкуванні з дорослими і первісно відсутнє в інших ситуаціях [1]. При цьому регулюючу роль здатне виконувати лише альтруїстичне виховання. Оцінка альтруїстичної дії дитини в родинному колі викликає почуття гордості та особливої причетності до близької авторитетної людини, що в майбутньому стане перехідною ланкою до вироблення ціннісної регуляції, шляхом до утворення моральних звичок особистості, зокрема важливим початком зародження відповідальності дитини за свої дії.

Прийняття, переживання та нове осмислення старшим дошкільником значимих цінностей відбувається в процесі позаситуативного спілкування з дорослим: цінності починають відігравати регулятивну роль в поведінці. Так шляхом суб'єктної активності відбувається процес збагачення власним досвідом та реалізації цих цінностей.

Провідною у цьому складному процесі є емоційна складова. Взаємодія емоцій та комунікації сприяє пізнанню дитиною реалій навколишнього світу, формуванню до нього певного емоційного ставлення, емоційного ставлення до себе та до інших суб'єктів. В процесі взаємодії з близьким дорослим у дитини формуються інструментальні емоції, набуваючи предметних та соціальних властивостей. Як відмічав Л.Виготський, спочатку в період дошкільного дитинства вищі психічні функції (довільні) виникають як спільна діяльність

дитини з дорослим і управління психікою дитини реалізується через посередництво дорослого, у спілкуванні дитини з дорослим як соціальна функція. І лише поступово такі функції стають внутрішнім надбанням дитини. Крок за кроком старший дошкільник привласнює соціально значимі способи взаємодії і довільно їх використовує у спілкуванні з однолітками. Актуалізація потреби розмірковувати, оперуючи образами пам'яті, сприяє виробленню здатності дитини діяти у внутрішньому плані. Новим змістом наповнюється Я-образ дитини, її самоставлення, що є важливим компонентом вміння жити серед людей. Ці процеси є нерівномірними, суто індивідуальними, вимагають дбайливого психолого-педагогічного супроводу і мають бути в зоні батьківської відповідальності.

У кожної дитини свій шлях сходження до привласнення цінностей, який позначається чинниками, що створюють індивідуальність. Наслідування близькому дорослому та доступність самої життєвої ситуації для осмислення дитиною тут виступає додатковими чинниками. Л.С. Виготський розглядав наслідування як основне «джерело виникнення всіх специфічно людських властивостей свідомості», як будь-яку діяльність, що виконується дитиною не самостійно, а в співпраці з дорослим або ж іншою дитиною. У своїй культурно-історичній теорії вчений зазначав, що розвиток особистості це процес виникнення принципово нових психологічних якісних новоутворень, що можливе лише в результаті активної взаємодії дитини з духовно-культурним середовищем, іншими людьми та власної цілеспрямованої активної діяльності. Для дитини таким носієм та зберігачем загальнолюдських цінностей є сім'я.

Отримані в рамках дослідження специфіки становлення ціннісних орієнтацій старших дошкільників в умовах сім'ї результати експериментально підтверджують, що в свідомості батьків поступово формується усвідомлена необхідність ставлення до дитини як суб'єкта виховного впливу і рівноправного партнера внутрісімейних стосунків. В ході дослідження не лише фіксувались особливості процесу, а й ціленаправлено моделювались і

відтворювались в реальних умовах різні форми взаємодії близького дорослого з дитиною в процесі сімейного виховання.

Дитина є об'єктом впливів дорослих і навколишнього світу, гостро сприймаючи будь які обмеження власних можливостей та найменші зовнішні перешкоди на шляху до своєї мети, що стає причиною виникнення конфліктних ситуацій. Прояв несприйняття дитиною позиції дорослого виражається в різних формах: від пасивного «прийняття» до спроби відстояти своє та емоційного протесту. Так вибудовується суб'єктність дитини, що є важливим чинником її розвитку. Тому є важливим, аби виховні зусилля дорослих були спрямовані на розуміння дитини і активну допомогу їй у створенні власного світу. Результативною і переможною для обох сторін стане взаємодія у форматі співробітництва.

Результати спостережень показують, що сучасні батьки у взаєминах з дитиною обмежуються констатацією-оцінкою ситуації у форматі «добре», «гарно», «правильно» чи «погано». На прояви дитиною самостійної активності чи прагнення свободи дій дорослі здебільшого реагують простим повторенням своєї позиції-оцінки, заспокоюючи сплеск активності силою свого «авторитету», якому дитина має коритись. В той час, як завданням дорослого є вміння щиро радіти маленьким досягненням дитини, створення сприятливої атмосфери для самовиявлення, мотивувати дитину до висловлювання власної думки, вчити вмінню а також бажанню чути та намагатись осмислити думку іншого. Зі зростаючою самостійністю старшого дошкільника потреба тісного, емоційно насиченого батьківською любов'ю спілкування з дорослими збільшується в рази, потребуючи від батьків розширення змістовного наповнення спілкування.

У своїх виховних мотиваціях дорослі часто фактично нехтують як емоційною, так і загалом особистісною сферою, коли формальний, не пережитий досвід не забезпечує емоційного комфорту, уваги до особистості. Це є причиною недостатньої соціальної зрілості більшості старших дошкільників

[2]. В цьому полягає причина частих проявів тривожності, сплесків агресії, що у майбутньому може мати свої сумні наслідки.

62,9% від загального числа опитаних відносяться до числа сімей з переважаючим негативним типом взаємин. Дорослі показали відсутність емпатії в процесі взаємодії з дитиною, здатності розуміти і адекватно виражати власні почуття, відсутність усвідомленої і адекватної власної поведінки у ситуаціях щоденного спілкування. У батьків цих родин не сформоване ставлення до дитини як до суб'єкта стосунків, як до особистості, яка знаходиться у процесі розвитку і має свої потреби та інтереси. Це говорить про відсутність довіри до дитини. Батьківсько-дитяча комунікація не входить в коло соціально-значимого, що негативно впливає на процес соціалізації дитини.

Результати опитування показали, що у 8 з 10 сімей, які виховують дітей дошкільного віку, допускають комунікацію з позиції примусу та сили, застосовуючи різні форми фізичних покарань, підштовхуючи тим самим дитину до конфліктів з оточуючими. Відверте анонімне анкетування підтвердило, що більшість батьків вважає за норму тримати дитину в дисциплінарних рамках подібним методом виховання, тоді, як на заспокійливі розмови з дитиною у них просто не вистачає терпіння та бажання. Достатньо не просто переконати дорослих, що це по відношенню до дитини – насильство. І лише вчасно відрефлексоване дорослими осмислене ставлення до покарань у власному дитинстві, усвідомлення діапазону впливу покарань на дитячу психіку допоможе комплексно підійти до вирішення широкого поля проблем дитини для реалізації її особистісного потенціалу [3, с. 324].

37,1% від загального числа опитаних це сім'ї з переважаючим гармонійним типом взаємин, де батьки, в тій чи іншій мірі, проявляють інтерес до процесу вибудовування стосунків з дитиною, без жорсткого нав'язування власної соціальної поведінки, стаючи рівноправним співучасником спільної з дитиною діяльності. Спостереження показали, що в таких родинах панує взаємна прихильність, любов та взаєморозуміння між членами родини, емоційно насичені взаємини. В процесі індивідуальних бесід з батьками

виявилось, що лише 15% батьків усвідомлено виявили позитивні установки на відповідальне батьківство: розуміють всю смислову наповненість батьківської відповідальності, яким має бути відповідальний батько (мати), що потрібно змінити чи покращити конкретно у батьківсько-дитячих стосунках їхньої родини.

Прояви батьківської любові є для дитини своєрідним емоційним фільтром, через який вона дивиться на себе і на оточуючий світ. Емоційна забарвленість соціальної ситуації розвитку, а це: максимум тепла, лагідність та повага до дитини, свобода діяльності, пізнавальної активності та суб'єкт-суб'єктні взаємини дитини та близького дорослого є найпершою умовою для оптимального засвоєння соціально значимих ціннісних орієнтацій. Культура спілкування в сім'ї це показник її психологічного клімату, що є одним із ключових факторів формування у дитини навиків регулювати свої дії, вчинки, навик самоорганізації у процесі провідної діяльності, вміння жити в соціальному оточенні.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. Видання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія /Богущ А.М., Варяниця Л.О., Гавриш Н.В. [та ін.]; за заг. ред. Гавриш Н.В.; наук. ред. А. Богущ. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Федорчук О.І. Батьківська безвідповідальність як чинник деструктивної поведінки дошкільника. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Харків: КЦ ФОП Іванової М.А., 2018. Том. IV: Психологія розвитку дошкільника. Вип. 14. С. 318–331.

ВЗАЄМОДІЯ БАТЬКІВ ТА ПЕДАГОГІВ – НЕОБХІДНА УМОВА ДЛЯ ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Філіппова С.А.

*вихователь закладу дошкільної освіти № 18 «Зірочка»
м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області*

«Дошкільне дитинство» – унікальний період у житті людини, коли формується здоров'я, здійснюється розвиток особистості.

Найпершими і незамінними вихователями в житті кожної людини є батьки. Саме вони несуть відповідальність за своїх дітей, за організацію життя родини. Батьківська мудрість є духовним надбанням дітей. Сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові та вимогливості батька й матері, самі стають величезною виховною силою.

Сім'я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання своїх дітей. На етапі раннього родинного виховання батьки як перші педагоги покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне зацікавлене ставлення до навколишнього світу.

На сучасному етапі в основу спільної діяльності родини й дошкільного закладу закладені наступні принципи: батьки й педагоги є партнерами у вихованні й навчанні дітей. Ідея взаємозв'язку суспільного й сімейного виховання, а також взаємної відповідальності педагогів, батьків й суспільства знайшла своє відображення в Законах «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Положенні про дошкільний навчальний заклад». Відповідно до Закону «Про освіту» і Типового положення про дошкільний навчальний заклад одним з основних завдань, що стоїть перед дитячим садком, є «взаємодія з родиною для забезпечення повноцінного розвитку дитини».

Процеси демократизації в системі освіти, її варіативність, інноваційні програми обумовили необхідність пошуку рішення проблем взаємодії закладу

дошкільної освіти з родиною, створення умов для підвищення педагогічної культури батьків.

Питання про роботу з батьками – це велике й важливе питання. Тут треба піклуватися про рівень знань самих батьків, про допомогу їм у справі самоосвіти, озброєння їх відомим педагогічним мінімумом, залучення їх до роботи дитячого садка.

Гармонійна взаємодія їх із сім'єю є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття і реалізації її потенціалу [2, с. 51].

Сухомлинський В.А. вважав, що педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для педагогів, і для батьків. Успішна виховна робота зовсім немислима без системи педагогічної освіти, підвищення педагогічної культури батьків, що є важливою частиною загальної культури. Відповідальне ставлення до батьківських обов'язків, бажання якнайкраще виховати своїх дітей – невід'ємна складова частина педагогічної культури батьків [5, с. 270]. Відповідно до цього робота з батьками будується на принципах співробітництва. Батьки стають активними учасниками процесу виховання дітей. «...Треба зробити так, щоб дитячий садок не підміняв батьків, не відривав їх від дітей, а з'єднував їх один з одним, давав можливість для їх ...спілкування й взаємодії».

Робота з батьками – це складна й важлива частина діяльності педагога, що включає підвищення рівня педагогічних знань, умінь і навичок батьків; допомога педагогів батькам у сімейному вихованні для створення необхідних умов правильного виховання дітей; взаємодія вихователів і батьків у процесі розвитку дітей.

Зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії різних соціальних інститутів (дитячий садок, родина, суспільство) забезпечують сприятливі умови життя й виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості [4, с. 447].

Дитячий садок має шанс доповнювати виховну діяльність сім'ї, підтримувати і мотивувати розвиток дитини, зміцнювати вже існуючі в дітей здібності, а також брати участь у розвитку в дитини нових можливостей і

нахилів. Це є основні напрями роботи закладу дошкільної освіти, які без тісної співпраці з батьками дитини не зможуть бути реалізовані. Існує необхідність встановлення між вихователями і батьками спільної системи виховання дитини. Дуже часто зацікавлення батьків діяльністю дитсадка є на слабкому рівні.

Шукаючи пропозиції співпраці з батьками, ми усвідомлюємо, що повинна бути вона цікава і особлива, а передусім відповідати потребам зі сторони дітей і сім'ї. Стороною, яка ініціює і розвиває цю співпрацю повинен бути заклад дошкільної освіти [4, с. 102]. Добре організована співпраця з батьками приносить користь кожному освітньому осередку. Участь батьків у діяльності закладу дозволяє їм зрозуміти принципи його функціонування, проблеми і специфіку роботи. Діяльність закладу дошкільної освіти має на меті отримання довіри батьків, надання їм шансу участі в щоденному житті закладу і створенні умов для партнерської співпраці у всіх подіях, – оскільки сім'я і дитсадок це середовища, які безпосередньо впливають на дитину.

Контакти з батьками будуть ефективнішими якщо будуть базуватися на: довір'ї, відкритості, щирості, суб'єктному сприйманні, готовності до змін. Більше того, вихователь повинен дотримуватися певних правил, а саме:

- під час розмов уникати коментарів і оцінок,
- передавати свої почуття згідно з відчуттями співрозмовника,
- не давати поспішних порад,
- чітко і переконливо передавати власні погляди і аргументувати свою точку зору, заспокоювати потреби батьків[3, с. 48].

Педагог закладу дошкільної освіти – не тільки вихователь дітей, але й партнер батьків по їхньому вихованню.

Результат виховання може бути успішним тільки за умови, якщо педагоги й батьки стануть рівноправними партнерами, тому що вони виховують тих самих дітей. В основу цього союзу повинна бути покладена єдність прагнень, поглядів на виховний процес, вироблені спільно загальні цілі й виховні завдання, а також шляхи досягнення намічених результатів.

Як педагоги, так і батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими й щасливими. Батьки готові підтримати задачі педагогів, спрямовані на задоволення й розвиток інтересів, потреб дітей. Педагоги й батьки повинні разом шукати найбільш ефективні способи рішення цієї проблеми, визначати зміст і форми педагогічної освіти в цьому зв'язку. Союз, взаєморозуміння педагогів і батьків, їхня взаємна довіра можливі лише в тому випадку, якщо педагог виключає в роботі з батьками дидактизм, не повчає, а радить, міркує разом з ними, домовляється про спільні дії, тактовно підводить їх до розуміння необхідності педагогічних знань. Вся атмосфера взаємодії, спілкування педагога з батьками повинна свідчити про те, що педагог має потребу в батьках, в об'єднанні зусиль, що батьки – його союзники. Не всі батьки відгукуються на прагнення педагога до співробітництва з ними, виявляють цікавість до об'єднання зусиль по вихованню й навчанню своєї дитини. Вихователю необхідне терпіння й цілеспрямований пошук шляхів рішення цієї проблеми. Варто починати роботу й взаємодію з тими, хто бажає брати участь у житті групи, підтримує педагогів, навіть якщо таких батьків буде мало. Поступово, тактовно вихователь утягує й інших батьків у співробітництво, опираючись на батьків, з огляду на інтереси кожної дитини та її родини. [3, с. 72].

Для формування співробітництва між дорослими й дітьми важливо представляти колектив як єдине ціле, як більшу згуртовану родину, життя якої цікаве, якщо організовано спільну діяльність педагогів, батьків, дітей.

Важливо налаштувати до себе батьків, завоювати їхню довіру, розбудити бажання поділитися з педагогом своїми думками, сумнівами. Все це допоможе краще зрозуміти дитину, знайти оптимальні способи рішення проблем виховання конкретної особистості в дошкільній установі й вдома.

Одне з головних завдань педагогів – створити умови для розвитку нормальних відносин у родині, а це може бути досягнуто тільки при діяльності батьків і дітей, що може бути реалізована в різних формах.

Співробітництво педагогів і батьків дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже,

допомогти в розумінні її індивідуальних особливостей, розвитку здатностей дитини, у подоланні її негативних учинків і проявів у поведінці, формуванні цінних життєвих орієнтації.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. Київ : Наукова думка, 1991. 111 с.
2. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління. *Педагогічна скарбниця Донеччини*. 2003. № 2. С. 51–52.
3. Кравченко Т.В., Трубавіна І.М. Допомога батькам у вихованні дітей: метод. рек. Київ : ДЦССМ, 2004. 99 с.
4. Нестайко І.М. Співпраця сім'ї з дошкільним навальним закладом – запорука всебічного розвитку дітей /Збірник наукових праць. Вип. 12.2012. С. 494–499.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 376 с.
6. Устинова Н.В. Взаємодія школи та сім'ї у вихованні дітей і молоді в сучасних умовах реформування освіти в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2015. Вип. 40 (93) С. 444–451.

РАССКАЗЫ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ГУМАНИТАРНО ОРИЕНТИРОВАННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Фрейберга И.

*доктор педагогики, доцент кафедры дошкольного образования
Рижской академии педагогики и управления образованием
г. Рига, Латвия*

Сущность образования – это внедрение человека в культурные процессы эпохи и унаследование и забота об опыте предыдущих поколений, таким образом, обеспечивая основу бытия человека в мире. В мире намечаются два концептуальных подхода к преодолению кризиса образования: научно-технократический и гуманитарный. Самым важным компонентом гуманитарно-ориентированного образования является рефлексия. Результатом рефлексии является приобретение личностного смысла о себе и процессах объективной

реальности, которые выражаются как система отношений индивидуума, регулируют его поведение, жизнедеятельность и направляют развитие его личности. Освоение литературы у ребенка происходит через личностный смысл. Одной из форм, влияющих на формирование личностного смысла ребенка относительно литературного текста, является «диалоговое чтение». Интерактивный процесс восприятия литературного текста открывает разные перспективы мнений и различные интерпретации текста и есть причина для трансформации существующего личностного смысла.

Исследование проведено в рамках программы социального фонда Европы „Development of Doctoral studies in Liepāja University” (agreement No. 2009/0127/1DP/1.1.2.1.2./09/IPIA/VIAA/018) и в рамках Государственной исследовательской программы Латвии «Letonica».

Эпоха постмодернизма и глобализации, для которой характерно стремительное развитие технологий и информационный взрыв, неустойчивость ценностей и массовая культура, уже во второй половине прошлого века в мире обозначила кризис в образовании. Современные мыслители (Read, Leach, Heidegger, Абраменкова) считают, что именно кризис в образовании углубил кризис во всей современной цивилизации. Для современного образования характерна односторонность – акцент ставится на интеллектуализм, технические знания, которые не соответствуют целостности человеческой сущности, а именно, единству ума и чувств. В мире намечаются два концептуальных подхода к преодолению кризиса образования: научно-технократический и гуманитарный. Научно-технократический подход акцентирует необходимость в качественно ином интеллекте, типе мышления – мыслить профессионально и прагматично – с рациональным умением оперировать информацией, владеть информационными технологиями. Однако, односторонняя ориентация на развитие интеллектуального и технического мышления, освоение профессиональных умений ограничивает потенциальные возможности образования и гармоничное развитие личности и отдаляется от гуманизации образования и личности. Сущность образования – это

направление внедрение человека в культурные процессы эпохи, унаследование и забота об опыте предыдущих поколений, обеспечивая таким образом основу бытия человека в мире. Цель образования направлена на гармоничное развитие индивидуума, раскрытие ценностей, развитие творческих способностей и индивидуальности, а в процессе образования происходит вхождение в культуру, социализация и гуманизация. Самым важным компонентом гуманитарно ориентированного образования является рефлексия. Она придает усвояемому материалу ценность и значение именно в содержании, необходимом и приемлемом индивидууму, а также способствует его самоидентификации, в процессе понимания и осознания своего «я», выяснения и выделения ситуации бытия в целом. Результатом рефлексии является приобретение личностного смысла о себе и процессах объективной реальности, которые выражаются как система отношений индивидуума, и регулируют его поведение, жизнедеятельность и направляет развитие его личности. Любая информация, полученная из окружающего мира, обретает влияние на индивидуум и развитие его личности только тогда, когда она усвоена на уровне личностного смысла. В таком учебном и воспитательном или образовательном процессе, где ребёнок этого уровня не достигает, изменения в его внутреннем мире не происходят.

Как одна из возможностей, которые уже в дошкольном возрасте способствуют освоению общечеловеческих ценностей и формирование на них основанных отношений и действию, является познание различных видов искусства. Русские психологи А.Н. Леонтьев, Д.А. Леонтьев указывают на искусство как на воплоителя и передатчика смысла в диалоге автора и реципиента. Реципиент смысл, включенный в произведение искусства, перерабатывает через призму своего личностного смысла, получая возможность увидеть новый аспект реальности, изменяя свой личностный смысл.

Художественная литература как вид искусства, как часть культуры несет в себе образ мира определенной социокультуры и принадлежащего к нему автора, его личностный смысл. Освоение литературы у ребенка происходит

через личностный смысл. Мы считаем, что литература осуществляет функции ценностной ориентации и эстетического развития только в таком случае, если ребёнок приобрел личностный смысл относительно выраженного в тексте содержания. По нашему мнению, в дошкольном возрасте это является самым существенным условием для освоения литературы, и, при осуществлении этого, станет возможным эстетическое восприятие произведения искусства, формирование эстетических отношений и эстетических потребностей.

Одной из форм, влияющих на формирование личностного смысла ребенка относительно литературного текста, является «диалоговое чтение» (dialogic reading). Это интерактивный процесс, где взрослый читает или рассказывает литературное произведение небольшой группе детей. Сутью интерактивного чтения является рефлексия рассказа, сказки и др., которая продвигается от индивидуальной рефлексии к рефлексии в группе, таким образом, в нее включено прослушивание и дискурс. Диалог между ребенком и взрослым, ребенком и ребенком – это один из принципов подхода гуманной педагогики и культурно-исторического подхода в переработке и осмыслению информации. На значение диалога взрослого и ребенка и его центральное место в освоении литературы указывали Дикинсон и Смит, Вейсик и Бонд, Крейн-Торенсон и Дэйл. Немецкий профессор Д. Шульц, анализируя освоение ценностей в процессе учёбы, считает, что рефлексии о ценностях нужна интерактивная концепция учёбы, где дети сами активно строят свой учебный процесс, обретают истинное соучастие в принятии решений. Рефлексия в группе или дискурс позволяет каждому ребенку не только выразить свое мнение, интерпретируя текст, но и поощряет изменить его, и это возможно, соприкасаясь с мирами смыслов других сверстников, вовлеченных в дискурс. Групповая рефлексия всегда открывает разные перспективы мнений и различные интерпретации текста, таким образом, способствуя возникновению расширенного значения текста у участников, вовлеченных в дискурс. Выражение мнения еще не меняет существующий личностный смысл, но каждое отдельное мнение может вызвать в слушателях новые ассоциации, и,

рефлексируя мнения других, сравнивая их со своим собственным, вслушиваясь в вопросы взрослого и в ища ответы на них, решая проблемные ситуации, которые предлагает литературный текст, возможно обретение личностного смысла каждого ребенка, который вовлечен в групповую дискуссию, о вопросах, процессах и явлениях, связанных с литературным текстом. Интерактивный процесс восприятия литературного текста перекликается с подходом конструктивизма в педагогике, который является походом, ориентированным на обучаемого, и акцентирует актуализацию предыдущего опыта субъекта, для обеспечения построения нового, имеющего смысл опыта, а также активной деятельности субъекта и социального взаимодействия в процессы учёбы. Социальный конструктивизм выдвигает несколько степеней в построении имеющего смысл опыта – *реконструкцию, деконструкцию и построение нового*. Воспринимая литературный текст и затем перерабатывая его в групповой рефлексии, осуществляются похожие степени: реконструкция имеющегося опыта происходит, слушая текст, деконструкция осуществляется при углублении в индивидуальные переживания, вызванные текстом, при обмене мнениями в дискуссии – ознакомление с мнениями других, сравнение со своей позицией и оценка – причина для трансформации существующего смысла, а построение нового, импульс для которого дается в дискуссии, продолжается в различных действиях ребенка после дискуссии – в художественной деятельности, играх и пр., когда в свободной и разнообразной деятельности происходит обогащение и выкристаллизация смысла.

Основываясь на вышеупомянутых теоретических заключениях, мы создали модель освоения литературы в старшем дошкольном возрасте. Она состоит из нескольких взаимосвязанных степеней: *степени реконструкции* – восприятие литературного произведения в процессе слушания (актуализация имеющегося опыта, его обогащение, связывая слушание с наблюдениями в окружающей среде); *степени деконструкции* – рефлексия в группе – конфронтация своего опыта с опытом других участников дискуссии; *степени построения нового* – приобретение личностного смысла, трансформация в

действие (в конструктивные и художественные действия, драматизацию, сочинение историй и др.). Целью работы является выяснение продуктивности упомянутой модели в формировании личностного смысла.

Для выяснения продуктивности модели в приобретении личностного смысла, мы провели эмпирическое исследование: на 1-ом этапе – познание опыта детей об определенной теме до реализации модели; во 2-ом этапе – исследование продуктивности модели; на 3-ем этапе – выяснение личностного смысла по определенной теме в результате реализации модели. В выяснении личностного смысла мы использовали нарративный подход – анализ содержания сочиненных детьми историй, основываясь на исследовании Д. Ж. Кландини, Ф. М. Коннели о применении нарративных методов, в том числе акцентируя рассказы субъекта как материал для исследования его опыта, а также и на основании теории интерпретации, разработанной французским философом П. Рикёром и на подходе Л. Нигрена и Б. Блома к анализу рефлексивных рассказов. Анализ рассказа дает представление о том, как человек ощущает мир, и он рекомендуется в педагогических исследованиях как метод качественного исследования. Критериями контент – анализа являются отображенные в языке отношения к другим, к природе и вещественной среде, которые выражаются в имеющих смысл вербальных единицах. Анализ рассказов основывается на теории интерпретации П. Рикёра (интерпретация как диалектика между разъяснением и пониманием) и в целом его можно характеризовать следующим образом:

1) первоначальное познание текстов в целом (по терминологии Рикёра, режим первоначального разгадывания смысла текстов) и их категоризация, основываясь на видах рассказов, с целью отбора тех текстов, которые наглядно выражают личный смысл ребенка и влияние художественной литературы на него;

2) структурный анализ (истолкование) каждого текста с целью раскрыть имеющие смысл единицы, которые свидетельствуют о сформировавшемся личностном смысле, а также о влиянии художественной литературы на него –

это делалось для того, чтобы максимально избежать субъективной интерпретации текстов, таким образом, обеспечивая для исследования более высокий характер объективности;

3) исчерпывающая интерпретация текстов в целом, объединяя первоначальную совокупность с имеющими смысл единицами, полученными в ходе анализа;

4) оценка результатов анализа всех текстов в целом, в соответствии с целью исследования.

Следует отметить, что целью не является анализ индивидуальных штрихов личностного смысла каждого ребенка, сравнение со сформировавшимся личностным смыслом других детей и суждение о факторах, влияющих на них, а исследование влияния художественной литературы на обогащение личностного смысла вообще.

В статье отображены результаты, полученные в реализации модели «Что такое – дружба?». Были отобраны литературные произведения различных жанров, отображающие сущность дружбы в различных аспектах, и модель, как описано выше, была реализована в старшем дошкольном возрасте. В исследование было включено 25 детей в возрасте 5-6 лет. Далее в статье проанализированы фиксированные в 3-ем этапе рассказы детей о дружбе, друзьях и дружеских отношениях.

Чтобы получить представление о тексте как о едином целом, все сочинённые тексты были распределены по видам рассказов, используя простые коды: «*интерпретирующий*» – ребёнок дает свое толкование, выражает отношение, таким образом, раскрывая и свой личностный смысл; «*сюжетный*» – рассказ можно приравнять к сказке, так как в нем есть образы и события, они раскрывают интерпретацию ребенка, его личностный смысл. Далее структурно анализировался каждый «интерпретирующий» и «сюжетный» рассказ. В ходе анализа были выделены имеющие смысл единицы – одно слово, несколько слов, части предложения или целые предложения, которые непосредственно раскрывают сформировавшийся личностный смысл. Используя для анализа

рассказов подход Л. Нигрена и Б. Блома, который акцентирует использование имеющих смысл единиц в формировании матрицы, таким образом, более подробно и объективно раскрывая семантику текста, чем первоначальное чтение, каждую имеющую смысл единицу мы обозначили кодом. В результате была сформирована матрица, которая подробно раскрывает и характеризует как возникшее индивидуальное личное представление каждого ребенка о дружбе, так и общее представление о всех рассказах детей группы. Общая картина, созданная первоначальным прочтением рассказа, в объединении с систематическим кодированием структурного анализа формирует основу для интерпретации рассказа ребёнка и интерпретации всех рассказов в целом.

В качестве имеющих смысл единиц можно упомянуть упоминание присущих другу свойств, перечисление осуществленных действий и характеристику дружбы, которая включает и оценку, выражение отношения ребенка. Следует отметить, что в рассказах детей наблюдается яркая тенденция характеризовать себя как хорошего друга, когда рассказ рассказывается в первом лице или характеризуется желаемый друг, который поможет ему выбраться из неприятностей, будет смелым и защитит в случае необходимости, пригласит в гости, угостит конфетами и поделится своими игрушками и т.д. Также следует отметить, что приобретенное в освоении литературы понимание о значении дружбы отображается в желании ребенка быть другом. Например, в сказке Лаймы (6 лет): *«Жила-была лошадка, у которой не было ни одного друга. Она пошла по свету искать своих друзей. Подошла к старой избушке, из которой вышла старушка. Спросила, а нельзя ли здесь найти какого-нибудь друга? Та ответила: «У меня есть только кролики, других найти нельзя.» Лошадка сказала, что хочет получить в друзья того самого кролика. Старушка ответила, что она может получить друга только с одним условием: «Не приходи часто и не дерись с ним.» Лошадка сказала, что согласна.»*

В свою очередь, короткая сказка Руты в нескольких предложениях раскрывает так необходимую ребёнку эмоциональную оценку дружбы: *«Тигр*

шёл искать друзей. Тигр нашел друзей. Затем опять не дружил. Ушёл грустным. Опять искал новых друзей. Тигр сел на дерево и разговаривал со своими друзьями. Стал всё время дружить. Потом они играли.»

Язык сочинённых детьми рассказов прост и лаконичен, однако наблюдается тенденция использовать выражения, слова и фразы, которые встречаются в литературных текстах, когда ребенок старается выделить личностный смысл образа или события.

В степени реконструкции разработанной модели художественной литературы значение имеет соответствие литературного текста интересам, опыту ребенка, потребностям в ярких впечатлениях и возможности через литературные образы пережить свою компетенцию, осуществить тенденцию самоактуализации. Соответствующие упомянутому литературные произведения способствуют их эмоциональному восприятию, актуализируют существующий личностный смысл.

В степени деконструкции, когда личностный смысл сталкивается с миром смыслов других вовлеченных в дискуссию сверстников, появляется возможность ослабить те барьеры, которые оберегают существующий личностный смысл индивидуума, в результате чего и начинается трансформация личностного смысла, которая успешно продолжается в других действиях, в которых пережитое перерабатывается и осмысливается (например, в рисовании, драматизации с помощью игрушек и пр.).

Полученный в процессе освоения литературного текста личностный смысл выражается в рассказе ребенка когда он:

- выделяет самые значительные свойства и действия образов;
- включает в рассказ отдельные эпизоды из литературного произведения или повторяет в рассказе фразы литературного произведения или отдельные предложения, таким образом, раскрывая их значение для себя;
- высказывает свою оценку поступков персонажей рассказа или дает свои объяснения (в интерпретации раскрывается личностный смысл);

- интегрирует в рассказе образы и события из различных литературных произведений, создавая новый сюжет или синтезируя в одном образе свойства нескольких образов, таким образом, обогащая образ, что перекликается с мыслью, что смысл имеет то, что можно рассказать, так как рассказ в «смысловых образах», символах и взаимосвязях информации соединяет самые различные процессы, реальны ли эти события или выдуманы.

Массовая культура с помощью массовых средств информации уже с детства формирует потребительское сознание, гасит раскрытие творческого потенциала и дезориентирует ребенка в мире ценностей – тормозит формирование духовно богатого внутреннего мира и развитие личности. Картина мира современного ребенка, отмечает русский психолог В. Абраменкова, как совокупность значений, отношений, мотивов и знаний об окружающем мире, формируется в условиях «информационного бума» - под сильным влиянием массовых средств информации, где доминируют визуальные образы теле-, видео и компьютерных экранов и весьма деформированная система ценностей, которую предлагает широкий, не для детей предназначенный ассортимент информационных передач, фильмов, сериалов и телевизионных шоу.

Формирования морального сознания, считает Т. Рид, нельзя добиться с помощью средств массовой информации. Поэтому, по нашему мнению, активный, лично значимый процесс освоения литературы, который в дошкольном возрасте обогащает социальное взаимодействие со сверстниками и со взрослым – это возможность обогатить духовный мир ребенка, способствовать формированию юного читателя и освоить богатый родной язык.

РУБІКОН ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДИТИНИ В СИТУАЦІЇ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНСТИТУЦІЇ РОЗВИТКУ

Хартман О.Ю.

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії психології дошкільника

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3380-4836>

Актуальність проблематики пошуку шляхів привласнення дітьми цінностей в умовах початкової школи обумовлено потребою формування стійкої системи ціннісних орієнтацій у дітей під час зміни соціальної ситуації розвитку (перехід від дошкільної до початкової освіти).

Аналізуючи науковий доробок вітчизняної психологічної та педагогічної школи, можна визначити спільні теоретико-методологічні позиції, а саме:

- найбільш інтенсивного стану формування ціннісних орієнтацій набувають в період старшого дошкільного – молодшого шкільного віку. В цей період закладаються основи світоглядних уявлень та ставлень (до себе, до інших, до справи, до світу);

- в більшості досліджень вчені та практики визнають значущість регулюючої функції ціннісних орієнтацій в процесі становлення особистості. Проте, поза увагою залишаються конкретні рекомендації, яких варто дотримуватись дорослим під час побудови взаємодії з дітьми; чіткі рекомендації для педагогів, психологів, батьків, як діяти чи як бути під час тих чи інших проявів поведінки дитини, які суперечать визнаним загальноприйнятим постулатам ціннісного ставлення (тобто цінностей в дії). Переважна більшість досліджень зупиняється на з'ясуванні умов чи передумов, факторів, чинників становлення ціннісних орієнтацій у молодших школярів;

- вчені єдині у розумінні думки про те, що цінності певної людини (особистості) виникають лише шляхом переорієнтації (примірювання) загальнолюдських цінностей («вічні цінності») до суспільних (національні цінності) і до особистих (суб'єктивні цінності).

Цінності формують сенс життя людини, ціннісні орієнтації визначають якість духовних вимірів життя.

Схарактеризуємо деякі позиції, які на нашу думку, зумовлюють ціннісне ставлення дорослих (педагогів та батьків) до дитини.

По-перше, моральна свідомість – чітке усвідомлення батьками необхідності дотримання певних суспільних вимог, їх максимальний збіг з моральними нормами та принципами, що розділяє особистість.

По-друге, ціннісні орієнтації особистості – спрямованість особистості на перевагу духовних або матеріальних цінностей під час складання життєвих планів та побудови взаємин з оточуючими (сумління, потреба в піклуванні за дітьми, уявлення про те, як має бути (суспільну норму) та ін.), виступає джерелом мотивів діяльності людини.

По-третє, ставлення батьків до дітей – емоційно-чуттєві, оцінні прояви батьків стосовно своїх дітей, які мають суттєвий вплив на процес виховання та розвитку дошкільника.

По-четверте, взаємодія з дитиною – особливі стосунки батьків та дітей, які характеризують ступінь усвідомлення батьками всієї міри особистої відповідальності перед собою, дитиною та суспільством за якість забезпечення повноцінного гармонійного розвитку дитини.

По-п'яте, усвідомлення впливу власних дій на розвиток дитини – чітке розуміння батьками, що їх дії, які, навіть, якщо не несуть прямого виховного чи розвивального впливу, так чи інакше залишають свій відбиток в процесі становлення дитячої психіки.

Проте, не зважаючи на важливість вказаних позицій, структура освітніх інституцій (дошкільна-початкова освіта) не враховує в повній мірі під час організації навчально-виховного процесу вікові особливості розвитку дитини у період дитинства. В шість років (на сьомому році життя) дитина може розпочати навчання в школі. Але саме в цей час (на сьомому році життя) розгортається чергова вікова криза – період переходу на якісно новий рівень розвитку, де саме має сформуватись психологічна зрілість і де у дитини

виникає внутрішня позиція школяра. Психологічним результатом зазначених процесів є усталення найважливіших надбань особистісного розвитку дошкільника, пов'язаних із духовними аспектами його життя, які вказують на актуальну потребу збалансування зусиль дорослих у забезпеченні особистісних новоутворень, якими є: виникнення першого схематичного абрису дитячого світогляду; виникнення внутрішнього плану свідомості; виникнення перших етичних інстанцій; формування довільності поведінки; підпорядкування мотивів. Неперевершена значущість кожного з вказаних психологічних надбань в становленні особистості вносить свою індивідуальну характеристику щодо використання дитиною цінностей, які регулюють її життя.

В цей ключовий для розвитку та навчання рік життя укріплюються необхідні для успішного опанування навчальної діяльності здатності, вміння, навички, психічні процеси. І саме це потребує узгодження зусиль дорослих, що спрямовані на забезпечення наступності в дошкільній та початковій освіті.

Процес усвідомлення та привласнення ціннісних орієнтацій, що започатковується в період дошкільного дитинства, має виражене продовження в молодшому шкільному віці та набуває усвідомленого виразу в діяльності зростаючої особистості через прояви емоційно-ціннісного ставлення, вибір, вчинок та пов'язаний з формуванням низки структурних компонентів особистості («Хочу», «Можу», «Буду»).

Уявлення про цінності знаходяться в постійному русі, крім зовнішніх факторів, на їх значущість впливають і внутрішні – ставлення людини, її оцінка затребуваності привласнення тієї чи іншої цінності в сучасному суспільстві.

Процес становлення ціннісних орієнтацій потребує комплексного підходу, а привласнення цінності є результатом сукупного впливу діяльності власне дитини, взаємодії з соціальним оточенням, приклад дорослого – батьків / вихователя / вчителя.

До психолого-педагогічних умов для розвитку та проявів системи (поля) цінностей дитини 6-7 років життя в умовах початкової школи належать наступні:

- рівень професійно-моральної культури вчителя;
- мотиви діяльності педагогів (дорослих);
- рівень освіти та освіченість;
- досвід діяльності у постійно змінюваних умовах;
- оновлення змісту, технологій, засобів, методик освіти дітей;
- прийняття дорослими (батьки / вчителі) унікальності дитини, повага до її індивідуальності, права на власну думку.

Рубіконом ціннісних орієнтацій дитини в ситуації зміни соціальної інституції розвитку стає нова внутрішня позиція дитини – психологічна зрілість та самоусвідомлення себе школярем. А результатом дії ціннісних орієнтацій – культура та гідність особистості.

Література

1. Хартман О.Ю. Акцент привласнення дітьми цінностей в період переходу від дошкільної та початкової освіти. *Батьки, діти, педагоги у створенні простору цінностей* : м-ли обл. наук.-практ. конф., 30 січня 2019 р. / відп. ред. Т.О. Піроженко. Обухів. 2019. С. 30–31.

ЦІННІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ПЕДАГОГІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Чубенко А.О.

*студентка навчальної групи Б-ПС-042
факультету соціально-психологічної освіти та управління Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ*

Дошкільне дитинство – унікальний період у житті людини, коли формується здоров'я, здійснюється розвиток особистості. У той же час це період, у плинні якого дитина перебуває в повній залежності від навколишніх дорослих – батьків, педагогів.

Відповідно до Закону «Про освіту» і Типовим положенням про дошкільний навчальний заклад одним з основних завдань, що стоять перед дитячим садом, є «взаємодія з родиною для забезпечення повноцінного

розвитку дитини». Тому необхідно мати активний курс на створення єдиного простору розвитку дитини, як у ЗДО, так й у родині.

Педагог у ЗДО повинен працювати таким чином, щоб батько могли: перебороти авторитаризм і побачити світ з позиції дитини; досягти розуміння того, що не можна дитину порівнювати з іншими дітьми; довідатися сильні й слабкі сторони розвитку дитини й урахувувати їх; бути емоційною підтримкою дитині.

За тисячолітню історію людства зложилися дві галузі виховання підростаючого покоління: сімейне й суспільне. Здавна ведеться суперечка, що важливіше в становленні особистості: родина або суспільне виховання? Одні великі педагоги схилилися на користь родини, інші віддавали пальму першості суспільним закладам.

Тим часом, сучасна наука має у своєму розпорядженні численні дані, що свідчать про те, що без шкоди для розвитку особистості дитини неможливо відмовитися від сімейного виховання, оскільки його сила й дієвість непорівнянні ні з яким, навіть дуже кваліфікованим вихованням у дитячому саду або школі.

Для забезпечення сприятливих умов життя й виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості необхідні зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії дитячого саду й родини.

Ідея взаємозв'язку суспільного й сімейного виховання знайшла своє відбиття в ряді нормативно-правових документів, у тому числі в «Концепції дошкільного виховання», «Положенні про дошкільний навчальний заклад», Законі «Про освіту» та ін.

Так, у законі «Про освіту» записано, що «батьки є першими педагогами. Вони зобов'язані закласти основи фізичного, морального й інтелектуального розвитку особистості дитини в ранньому віці». Відповідно до цього міняється й позиція дошкільного закладу в роботі з родиною. Кожний заклад дошкільної освіти не тільки виховує дитину, але й консультує батьків з питань виховання дітей.

З перших днів свого життя дитина починає поступово всотувати в себе навички вживання у світ і виживання у ньому, опанувати соціальний досвід (соціалізується). Макрокосм цього світу на перших порах зведений до середовища сім'ї, яка передусім несе відповідальність за виховання дитини. Глибинний зміст, масштаб і сила цієї відповідальності обумовлені соціальним статусом сім'ї.

З часом дитина розширює сферу своєї взаємодії зі світом, на неї спрямовують свої впливи різноманітні соціальні інститути, які доповнюють, урізноманітнюють виховні зусилля сім'ї. На етапі дошкільного дитинства провідним соціальним інститутом, покликаним забезпечити різнобічний розвиток дитини, є система дошкільних закладів. Гармонійна взаємодія їх із сім'єю є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття і реалізації її потенціалу, виходу на нові орбіти соціальної реальності. І все-таки найвища відповідальність за виховання дітей у цій взаємодії належить сім'ї.

В усі часи і серед різних народів родинне виховання було і є незмінною цінністю, головною духовною основою життя нації, могутнім соціальним феноменом, який найтісніше об'єднує людей, неперевершеним чинником самовиявлення людини в усіх її іпостасях: немовля, дитина, підліток, юнак (дівчина), чоловік (жінка), син (дочка), дідусь, бабуся, онук та ін.

Сім'я – мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю.

Перші контакти між родинами й ЗДО:

- запрошення батьків з дітьми або без них відвідати установу до початку заняття;
- відвідування співробітниками родин вдома;
- подання батькам письмової інформації про установу;
- зустріч для з'ясування умов відвідування дитиною установи;
- складання договору.

Подальший взаємозв'язок батьків і персоналу реалізується в процесі:

- щоденних безпосередніх контактів, коли батьки приводять і забирають дітей;
- неформальних бесід про дітей або запланованих зустрічей з батьками, щоб обговорити успіхи, не зависимо від конкретних проблем;
- ознайомлення батьків з письмовим матеріалом про їхніх дітей;
- рекомендацій відвідати лікаря й т.п.;
- відвідувань батьків для того, щоб вони могли бачити, як займається їхня дитина, або знайомити з роботою установи.

Батькам пропонується надавати допомогу ЗДО як організаторів або спонсорів; вони можуть допомогти в розробці ігротеки, зборі матеріалів для дитячих потреб і т.д.

ЗДО надає допомогу батькам у конкретних проблемах по догляду за дитиною, методах його виховання; у накопиченні інформації із сімейного виховання й практичних порадах; у пошуках виходу із кризових ситуацій.

Важливо й залучення батьків до участі не тільки в виховній, але й у фінансовій діяльності ЗДО.

Багато перерахованих аспектів участі батьків потребують від персоналу напружених міркувань, а можливо, і переоцінки своєї професійної ролі: переорієнтація на роботу з батьками може виявитися складною для працівників, чиє мислення й планування діяльності раніше були повністю зосереджені на дітях.

Формування співробітництва дітей, батьків і педагогів залежить насамперед від того, як складається взаємодія дорослих у цьому процесі. Результат виховання може бути успішним тільки за умови, якщо педагоги й батьки стануть рівноправними партнерами, тому що вони виховують тих самих дітей. В основу цього союзу повинна бути покладена єдність прагнень, поглядів на виховний процес, вироблені спільно загальні цілі й виховні завдання, а також шляхи досягнення намічених результатів.

Як педагоги, так і батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими й щасливими. Батьки готові підтримати задачі педагогів, спрямовані на

задоволення й розвиток інтересів, потреб дітей. Батьки – дорослі люди, які мають великий життєвий досвід, знання, що вміють аналізувати ситуації, тому в рішенні ряду проблем педагог може одержати їх потрібну й корисну раду.

Співробітництво педагогів і батьків дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в розумінні її індивідуальних особливостей, розвитку здатностей дитини, у подоланні її негативних учинків і проявів у поведінці, формуванні цінних життєвих орієнтацій.

У той же час переважна частина батьків – не професійні вихователі. Вони не мають спеціальних знань у сфері виховання й освіти дітей, нерідко зазнають труднощів у встановленні контактів з дітьми. Педагоги й батьки повинні разом шукати найбільш ефективні способи рішення цієї проблеми, визначати зміст і форми педагогічної освіти в цьому зв'язку.

Визначальна роль у встановленні такої взаємодії належить педагогам ЗДО. Союз, взаєморозуміння педагогів і батьків, їхня взаємна довіра можливі лише в тому випадку, якщо педагог виключає в роботі з батьками дидактизм, не повчає, а радить, міркує разом з ними, домовляється про спільні дії, тактовно підводить їх до розуміння необхідності педагогічних знань. Вся атмосфера взаємодії, спілкування педагога з батьками повинне свідчити про те, що педагог має потребу в батьках, в об'єднанні зусиль, що батьки – його союзники й він не може обійтись без їхньої ради й допомоги.

Не всі батьки відгукуються на прагнення педагога до співробітництва з ними, виявляють цікавість до об'єднання зусиль по вихованню й навчанню своєї дитини. Вихователю необхідне терпіння й цілеспрямований пошук шляхів рішення цієї проблеми. Варто починати роботу й взаємодію з тими, хто бажає брати участь у житті групи, підтримує педагогів, навіть якщо таких батьків буде мало.

Таким чином, робота батьків і педагогів в умовах дошкільної установи носить яскраво виражений специфічний характер співробітництва, тому що

змінилися й зміст, і форми взаємин між батьками й робітниками дошкільної установи.

Література

1. Батьківські збори / Т.В. Виноградова. Харків : Вид. група «Основа», 2006. С. 237.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). Київ : Радуга, 1994. С. 62.
3. Дворук О.І. Процес виховання очима дитини /О.І. Дворук; Відп. ред. Г.В. Луценко //Педагогіка та конкретні методики. Черкаси : «Родзинка», 2006. С. 109.
4. Докукина Е.М. Взаимодействие школы и семьи в формировании нравственных основ поведения младших школьников. Київ.: Інститут педагогіки АПН України 1993. 152 с.
5. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Харків : Видавництво «Точка», 2007. 192 с.

Частина II

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ДИТИНИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕХНОЛОГІЇ «РАДІСТЬ РОЗВИТКУ»)

Бабич С.Є.

вчитель початкових класів, практичний психолог I-ї категорії
Загальноосвітньої школи I-III ступенів м. Житомира

Для суспільства як складної організованої системи життєво важливо закріпити певні типи соціальних взаємодій, зробити їх узгодженими, доцільними, щоб вони відбувалися за певними правилами - були обов'язковими для соціальних спільнот, соціальних організацій та соціальних груп.

Специфіка становлення особистості на етапі дитинства потребує збереження простору дитячої субкультури, врахування психолого-педагогічних передумов розвитку духовних орієнтирів в життєдіяльності дитини, об'єднання зусиль педагогів і батьків у створенні соціокультурного розвивального середовища та адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми становлення базових комунікативних, пізнавальних, образотворчих здібностей, що формуються в дитинстві.

В умовах активного пошуку ефективних методик, технологій, які б забезпечували ефективність, якість і результативність освітнього процесу, на перший план виступає випереджувальний розвиток дитини, формування творчої особистості, яка проектує і організовує своє життя, а дорослий стає партнером і помічником дитини в її саморозвитку. Саме тому наша школа долучилась до експерименту з впровадження авторської технології психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дитиною «Радість розвитку» Т.О. Піроженко.

Головна ідея цієї Програми полягає у забезпеченні балансу між ігровою та навчальною діяльністю дітей в умовах роботи загальноосвітньої школи. Вона передбачає взаємодію з дітьми за чотирма напрямками: психологія комунікації

(взаємодії); іноземна мова (англійська); театралізована діяльність (сюжетно-рольова гра) та основи хореографії (фізичне розвантаження). Означені напрями функціонують спільно, утворюючи єдиний тематичний інформаційний простір для дітей.

Теми та питання, які пропонуються дітям для опрацювання, - достатньо широкі. Це надає можливість інтегрувати здобуті на уроках знання у втілення їхніх спільних творчих задумів. Так, наприклад, на підсумковому занятті першокласників за темою «Мої друзі-однолітки», учасниками якого стали всі присутні, чітко простежувались міжпредметні зв'язки таких навчальних дисциплін, як «Навчання грамоти», «Англійська мова», «Музичне мистецтво», «Трудове навчання», «Фізична культура», «Образотворче мистецтво», «Основи здоров'я» тощо. Отже, можна зробити висновки, що психолого-педагогічне проектування – це проект, у якому поєднані бажання і прагнення учнів та визначені програмою завдання педагога з метою спільної діяльності дітей і дорослого (від бажання – до творчого рівня реалізації задуму).

Психолого-педагогічне проектування складається з *шести етапів*: мотиваційного, інформаційного, репродуктивного, узагальнюючого, творчого, рефлексивно-оцінювального. Цей поділ є досить умовним, а назва етапу вказує на педагогічні завдання, які є домінуючими в той чи інший період дитячої діяльності.

Звичайно, кожен етап виконує певні навчальні, виховні, розвиваючі завдання і має свої особливості.

I. Мотиваційний етап

Мета: викликати у дітей бажання створити спільний проект (задум); визначити завдання, зміст та форми діяльності, спрямовані на його реалізацію.

Завдання педагога на цьому етапі: мотивація для формування прагнення, бажання учнів, розвиток їх внутрішньої активності; виявлення наявного рівня знань, умінь, навичок; порівняння їх з програмовими завданнями проекту; конкретизація педагогічних завдань на період реалізації проекту, з урахуванням особливостей групи.

Основні компоненти мотиваційного етапу:

- реалізація проекту починається під час будь-якого виду діяльності;
- використання ігрового прийому з метою створення мотивації (листівка; цікавий факт з телебачення, літератури; бандероль, посилка; запрошення; сюрприз у шафі, під подушкою; таємничий гість та ін.);
- визначення разом з дітьми назви та форми творчого етапу;
- створення «древа цілей» (наочне зображення предмета чи образу за даною темою зі вставками, на яких записуються всі пропозиції щодо підготовки та реалізації проекту);
- заохочення бажання і прагнення дітей дізнатись щось нове, схвальна підтримка й оцінка вдалих ініціативних спроб;
- пошук однодумців-дорослих (батьків, педагогів), які допоможуть реалізувати спільний задум дітей;
- вправлення у вмінні домовлятися, знаходити спільне рішення, терпляче вислуховувати один одного, не залишати без уваги жодної дитячої пропозиції;
- діагностування наявних знань, умінь, навичок дітей.

Тривалість мотиваційного етапу, як правило, 1-3 занять.

II. Інформаційний етап

Мета: сформувати систему знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації спільного проекту та проявів творчості й фантазії.

Завдання педагога: формувати вміння дітей вчитися, здобувати знання самостійно, відшукувати інформацію; поповнити, розширити, поглибити знання учнів та сформувати вміння і навички, необхідні для реалізації проекту.

Основні компоненти інформаційного етапу:

- використання форм, методів та прийомів роботи, які сприяють збагаченню вражень та активізації пізнавальної діяльності дітей: тематичні прогулянки, екскурсії, зустрічі з фахівцями, перегляд відеофільмів, прослуховування аудіо записів, проблемні ситуації, питання і пошук шляхів їх

вирішення; пошуково-дослідницька робота, розвиваючі ігри, доручення на завтра, зумисна помилка педагога, зміна статусу педагога на роль дитини;

- заохочення дітей до самостійного пошуку й обміну інформацією, отриманою за межами школи: з енциклопедій, спеціальної літератури, теле- та радіопередач;

- залучення батьків до пошуку необхідної інформації (домашні усні завдання) та збагачення ігрового середовища;

- поповнення предметно-ігрового середовища матеріалами з теми проекту;

- введення нових ігор та їх варіантів з ускладненнями, які логічно «вписуються» у зміст проекту.

Триває інформаційний етап 3-4 заняття.

III. Репродуктивний етап

Мета: сприяти практичному застосуванню набутих на інформаційному етапі знань, умінь та навичок.

Завдання педагога: допомогти кожному учню випробувати свої можливості, порівнявши їх з бажаннями; викликати в дітей відчуття впевненості в своїх силах, приймаючи будь-які результати дитячої діяльності; відстежити динаміку розвитку кожної дитини.

Основні компоненти репродуктивного етапу:

- створення умов для послідовного перенесення отриманих знань, умінь та навичок у повсякденне життя учнів, в їх самостійну навчально-ігрову діяльність;
- формування комунікативних навичок під час використання різних завдань, які можна виконати, працюючи в парах, трійках, підгрупою;
- розширення ігрових можливостей дітей, вводячи нові сюжетні лінії, правила, атрибути, ігрові персонажі; створення спеціальних педагогічних ситуацій, які спонукають учнів до прояву самостійності, вправляють у дотриманні правил поведінки;

- заохочення дітей, особливо невпевнених у собі, за допомогою різних варіантів мовленнєвих висловлювань.

Тривалість репродуктивного етапу 4-5 занять.

IV. Узагальнюючий етап

Мета: узагальнити та систематизувати знання, вміння та навички, набуті дітьми протягом попередніх етапів.

Завдання педагога: з'ясувати, чи відбулися зміни в розвитку кожного учня.

Основні компоненти узагальнюючого етапу:

- створення атмосфери доброзичливості та емоційної насиченості колективних заходів: вправління у розподілі обов'язків між собою, узгодження своїх дій з планами і бажаннями товаришів по групі в процесі спільної діяльності, спрямованої на виконання колективних робіт;
- створення умов для творчого розвитку дітей шляхом зміни та ускладнення завдань, створення ситуацій, які спонукають до активного думання, міркування над фактами, дослідницького підходу до речей, предметів, фактів, явищ, використання понять, суджень, висновків;
- аналіз готовності групи до творчого етапу.

Тривалість узагальнюючого етапу 1-2 заняття.

V. Творчий етап

Мета: реалізувати спільний творчий задум, до якого готувалися на попередніх етапах, наповнити процес його втілення спалахом позитивних емоцій.

Завдання педагога: створити сприятливу атмосферу для розвитку творчого потенціалу дітей; заохочувати оригінальність ідей дітей, батьків та інших педагогів

Основні компоненти творчого етапу:

- проведення заходу, який був задуманий на мотиваційному етапі (свято, виставка, розвага, змагання, сюжетно-рольова гра тощо);

- використання творчих завдань під час спостережень, індивідуальної роботи, ігрової, художньої, трудової, фізичної та інших видів дитячої діяльності, які стимулюють креативність (здатність дитини до творчого рішення);

- спільна творча діяльність дітей з батьками, організація виставок, презентація дітьми робіт, виготовлених разом з членами родини, підтримка батьківської творчості в очах дітей;

- активізація позитивних емоцій під час спільних творчих справ.

Тривалість творчого етапу 2 заняття.

VI. Рефлексивно-оцінювальний етап

Мета: проаналізувати рівень організації проекту, що було корисним та цікавим, усвідомити досвід, набутий на попередніх етапах.

Завдання педагога на цьому етапі: навчитися робити детальну психологічну характеристику розвитку учнів; усвідомлено ставитися до набутого досвіду і самоаналізу, відібрати для подальшої роботи ті педагогічні методи і прийоми, які забезпечили високі результати.

Основні компоненти рефлексивно-оцінювального етапу:

- оцінювання своєї діяльності і власних зусиль на попередніх етапах проекту, здійснивши «подорож у часі» в зворотному напрямі;

- порівняння досягнень у різних видах діяльності кожної дитини лише по відношенню до її власних попередніх результатів, усвідомлення педагогом динаміки поведінкових і особистісних змін у розвитку кожного вихованця;

- вправлення у вмінні виражати вдячність тим, хто допоміг реалізувати спільний задум, радість за власні успіхи та успіхи дітей класу;

- підтримання найменших ініціатив, ідей щодо нового проекту, того, чим би хотіли займатися діти, що їх цікавить (саме на цьому етапі з'являються пропозиції щодо нових проектів).

Тривалість рефлексивно-оцінювального етапу -1 заняття.

Наступну тему проекту варто розпочинати лише за умови, що діти вичерпали всі можливі, творчі ресурси з минулої теми, і більше немає ідей.

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Варава О.І.

*вихователь-методист закладу дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого
типу «Зірочка» м. Обухів Київської області*

*«Дитина, яка відчуває серцем іншу людину, стає доброзичливою.
Дуже важливо і те, що вона стає сприятлива до доброзичливості дорослого:
відчуває її, платить добром за добро – важливість цієї обставини у виховній
роботі неможливо переоцінити»*

В. Сухомлинський

Кожна виховна система базується на цінностях, які визначають напрям виховного процесу: на інтереси суспільства, держави чи на особистість (індивідуально-особистісний розвиток); на взаємини між учасниками процесу (авторитарні чи гуманістичні); на зміст виховного процесу (знаннєвий чи розвивальний). Справжнім творцем культури й життя народу є духовна й високоморальна особистість. І тому виховання духовності, формування ціннісних орієнтацій у підростаючого покоління все більш стає пріоритетним напрямом виховної діяльності багатьох сімей та педагогів.

За концепцією дошкільного виховання та Базового компонента дошкільної освіти, сучасний заклад дошкільної освіти має стати «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну й соціальну компетентність дитини, можливість адаптації до унормованого існування серед людей, сформувати ціннісне ставлення до світу, навчити особистісного існування, озброїти елементарною наукою і мистецтвом життя.

Одне з найважливіших і водночас найскладніших завдань вихователя полягає у тому, щоб представити маленьку людину самій собі, допомогти розвитку у ній внутрішнього бачення «себебачення». Повага до особистості вихованця незалежно від його віку, визнання складності його внутрішнього світу і необхідності відповідального ставлення до долі дитини – переконлива характеристика гуманістичної спрямованості педагогічної системи Василя Сухомлинського. Сучасна актуалізація спадщини педагога пояснюється об'єктивним зростанням інтересу у суспільства до етичних проблем й потребою нового обґрунтування моральних цінностей та ідеалів людини третього тисячоліття.

Гуманістична система ставить в «епіцентр виховання» особистість дитини як найвищу цінність життя. Як справжній гуманіст Василь Олександрович розумів і постійно відстоював значущість гармонійності в розвитку особистості. Визначального значення педагог надає спрямованості навчально-виховної роботи на формування у дітей високих моральних якостей. Центральний стрижень, без якого немислима гармонійна, всебічно розвинена особа, на переконання педагога, – це людяність в людині. Саме до цього стрижня прив'язує він все, що отримується дитиною в житті. «Пізнання світу починається для малих дітей з пізнання людини» [2, с. 354].

Співробітництво дітей і дорослих, довіра дітям, виховання без покарань, творча праця і моральна свобода, можливість вибору вчинку, лінії поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за свій вибір та інше – важливі гуманістичні принципи, на яких побудована педагогічна система В.О. Сухомлинського. Виховання Людини видатний учений визначає як найуниверсальнішу, найскладнішу і найблагороднішу працю, де органічно поєднується інтимне й громадянське, творячи гармонійну якість – людське щастя.

Моральні цінності за Сухомлинським: бути сьогодні кращим, ніж учора, берегти радість і щастя, установлювати взаємини дружби, поваги. Звернення до серця і розуму дитини, а не намагання повчати, вказувати їй, розпоряджатися

нею, є найкращим психологічно довершеним інструментом, котрий завжди спрацьовує, викликає відгук дитячої душі. В одному з таких звернень педагог наголошує: «Умій відчутти поряд із собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ – радість, горе, біду, нещастя. Думай і відчувай, як твої вчинки можуть відбитися на душевному стані іншої людини» [2, с. 148].

У структурі гуманістичних цінностей учений виокремлює кілька рівнів: перший – життя, Всесвіт, Земля, природа; другий – людина, людство, народ, сім'я, колектив; третій – людяність, благородство, доброта, честь, гідність. Всі названі рівні поєднуються у виховному процесі завдяки професійній майстерності педагогів.

Основна увага педагогів повинна надаватись моральному вихованню особистості дитини з пріоритетом загально - людських цінностей, де провідна роль належить сім'ї. Недопустиме лише формальне засвоєння моральних правил. Істинно моральній поведінці може навчити лише саме життя, тобто конкретний життєвий досвід дитини. Обґрунтовуючи практичну необхідність гуманних взаємин між вихователем та дитиною, між самими дітьми і взагалі всіма учасниками виховного процесу, педагог переконливо показав, що найцінніше у дитини – її індивідуальність, неповторність внутрішнього світу, своєрідність здібностей, потенційних можливостей.

Педагогічний колектив нашого закладу дошкільної освіти взяв за мету вивчення і впровадження в роботу з дітьми педагогічної і літературної спадщини Василя Сухомлинського. Вихователі вчать дітей самостійно робити відкриття, пізнавати та любити рідну природу, відчувати гордість за рідну країну, бережно ставитися до життя тварин, птахів, комах; розуміти, що все живе навколо нас потребує нашої допомоги: «Добрі почуття своїм корінням сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються у процесі, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу» [2, с. 211]. Практика нашої роботи підтверджує, що філософські твори В.О. Сухомлинського спонукають дітей до роздумів, до аналізу вчинків героїв,

до відповідних висновків, викликають бажання наслідувати їх або, навпаки, чинити по іншому.

В.О. Сухомлинський говорить про психологічні умови розвитку відповідальності, насамперед про емоційні переживання. Ласка, радість духовного спілкування з рідними, сердечність, близькість із матір'ю і батьком є джерелом повинності: «Свідомість обов'язку і вихованість дитини виявляються в тому, як вона бере до серця найтонші відтінки почуттів своїх рідних, як вона реагує на їхнє духовне життя» [2, с. 96].

Невід'ємна складова взаємодії педагогів з дітьми – опрацювання літературних творів, щоб комплексно формувати моральні цінності дошкільника. Будь-який його твір, незважаючи на складність, глибинність порушених у ньому проблем, читається легко, як художньо довершена проза чи навіть поезія. Аналіз творів В.О. Сухомлинського актуалізував для нас безліч питань: «Чи зможуть діти зрозуміти твори? Чи зможуть проаналізувати твір і дати свої судження? Як допомогти дитині сприймати певний твір?». Проводячи роботу педагога розв'язували «філософські проблеми» творів на доступному дітям рівні. Твори Василя Сухомлинського спонукають дорослих і дітей до вироблення відповідних висновків, стимулюють бажання дітей наслідувати вчинки героїв або навпаки, вчиняти по-іншому.

Опрацювання та використання педагогами творів В.О. Сухомлинського сприяє цілісному і різнобічному розвитку дітей, допомагає знайти спільну мову з батьками, навчає правильно сприймати дійсність, є безцінним досвідом для саморозвитку дитини, для осмислення морально-етичних цінностей.

***Рекомендовані твори В. Сухомлинського
у становленні загальнолюдських цінностей
(за навчальним посібником «Компас»)***

Моральні цінності	Назва твору
Сім'я – одиниця суспільна, соціальна, психологічна та педагогічна. Являє собою малу групу, утворену на основі взаємної поваги, любові та бажання піклуватися. Має низку параметрів, які її характеризують: склад (повна,	Сиві волосинки. Чому мама так хвалить. Моя мама найгарніша. Бабуся відпочиває. Три пиріжки.

<p>неповна, бездітна, багатодітна); відносини (повага, розуміння, підтримка, ігнорування). Єдність і міцність сім'ї забезпечується власною підтримкою, взаєморозумінням, емоційною прихильністю. Нормою існування дорослої людини є приналежність до сім'ї.</p>	<p>Святковий обід. Намісто з чотирма променями. Мамин кавун.</p>
<p>Щастя – це спосіб прийняття дійсності, який визначається ставленням людини до того, що відбувається з нею і навкруги. Це відчуття повноти і задоволеності життям. Щасливою може бути лише людина, яка хоче бути такою і докладає до цього зусиль.</p>	<p>Тетяна усміхається. Казка про Гуску. Материнські очі. Яблука в осінньому саду. Що таке щастя. Братик народився. Щастя і праця. Які ж ви щасливі. Найщасливіший листочок. Для чого людина живе на світі. Найщасливіша людина.</p>
<p>Здоров'я – це не просто відсутність хвороби. Це такий стан, при якому людина відчуває повноту життєвих сил, внутрішню енергію, коли вона хоче і може зробити багато чого корисного</p>	<p>Прийшли провідати хвору. Татусеві очі. Хлопчик і хвора мама. Як Сергійко навчився жаліти. Дівчинка та Синичка. Глуха дівчинка.</p>
<p>Дружба – особливі стосунки між людьми, які виникають на основі спорідненості їх поглядів, спільної діяльності чи інтересів. Характеризуються теплотою, емпатією, прагненням підтримати і допомогти. Дружба надає можливість людині відчувати власну затребуваність, важливість для інших. Дружба перевіряється часом та життєвими ситуаціями (випробуваннями).</p>	<p>Як Зайчик грівся проти Місяця. Зайчик і горобина. Мед у кишені. Від верби до тополі. Хлопчик із хворим серцем. По гриби. Квітка дружби. Як Білочка врятувала Ящірку. Як Білочка Дятла врятувала. Як Джміль нагодував Бджолу. Суниці для Наталі.</p>
<p>Співпереживання – співчутливе ставлення до інших (людей, тварин, природи), готовність їм допомогти. Співпереживання – уподібнення емоційного стану суб'єкта до стану іншого суб'єкта. Можуть існувати в індивідуальній свідомості суб'єкта та характеризують відповідний рівень міжособистісних відносин. В основі співпереживання лежить емоційна ідентифікація, коли індивід ставить себе на місце іншого.</p>	<p>Гаряча квітка. Сонце і Сонечко. Хлопчик і Синичка. Ялиночка для горобчиків. Чому хвилювався В'юн. Хуртовина. Яблунька оживає. Дідусь та Андрійко. Радість у дитячих очах. Байдужість.</p>
<p>Краса природи – унікальність і неповторність флори і фауни, милування (спостереження), якими викликають почуття естетичного задоволення. Багатство Світу живої і неживої природи, прикрашає життя людини. Природа створює (забезпечує) умови для існування</p>	<p>Краплина роси. Скільки ж ранків я проспав. Райдуга в бурульці. Як дзвенять сніжинки. Джміль та Лілова Кितिця. Шматочок моря.</p>

<p>людства. Почуття та розуміння краси природи є фактором становлення екологічної свідомості. Людині слід прагнути до гармонійної взаємодії з природою. Слід пам'ятати, що ВЗАЄМОдія не може бути ОДНОсторонньою.</p>	<p>Скоро зайде сонце Уранці на пасіці. Біля ставка. Пурпурова квітка. Адже сонечко єдине. Відлітають лебеді. Конвалія в саду. А що там за лісом. Усе в лісі співає.</p>
<p>Краса мистецтва –одна з форм суспільної свідомості, специфіка якої полягає у пізнанні і відображенні дійсності в конкретно-чуттєвих образах. Є особливим видом людської діяльності. Краса мистецтва формує естетичний смак, дозволяє більш повно і глибше зрозуміти сутність одвічних цінностей – добра, зла, справедливості, краси, гармонії.</p>	<p>Чотири аркуші золотого паперу. Усе в лісі співає. Скрипка і місячний промінь. Синій олівець. Співоча пір'їнка. Пісню не вбити. Краса, Натхнення, Радість. Сонячний день узимку. Хліб, праця і пічня. Опудало й пісня.</p>
<p>Любов – це високий ступінь емоційного, позитивного ставлення, що виділяє його об'єкт серед інших і переміщує його в центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта: любов до Батьківщини, до матері, до дітей. Почуття любові є глибоко інтимним та супроводжується ситуативно виникаючими і змінними емоціями ніжності, захоплення, ревності, що переживаються в залежності від індивідуально-психологічних рис(Сучасний тлумачний психологічний словник).</p>	<p>Нехай будуть і соловей, і Жук. Покинуте кошеня. Як Їжачиха приголубила своїх дітей. Любов і жорстокість. Лист батькові. Найласкавіші руки. Хай я буду ваша, бабусю.</p>
<p>Допитливість – це активнее пізнавальне ставлення людини до дійсності, якість особистості, що спрямовує її пізнавальні потреби на всіх етапах життя і в різних видах діяльності: у грі, навчанні, праці. Є джерелом активності, прагненням до повного, глибокого і різнобічного відображення навколишньої дійсності. Є рушійною силою розумової діяльності і водночас – інтелектуальним почуттям, пов'язаним із вирішенням теоретичних і практичних завдань, набуттям знань і застосуванням їх на практиці. Важливо не просто давати готову відповідь дитині, а залучати її до роздумів, порівнянь, спостереження, проведення досліду, експерименту.</p>	<p>Чому опадає листя з дерев? Про що ж тепер щебечуть ластівки. Чому дзвенить лід на ставку? Як дізналися мурашки, що буде дощ? Що краще? Орач і Кріт. А що там за лісом? Причина, явище, наслідок. Навіщо кажуть «Спасибі». Здивувався і розгубився.</p>
<p>Сміливість – риса характеру, яка дозволяє людині здійснювати вчинки у високому розумінні цього слова. Сміливість ототожнюється із хоробрістю, відвагою, гідністю, здатністю говорити правду. Сміливі люди почуваються більш впевненими у собі та незалежними (вільними) від упереджень та загальної суспільної думки.</p>	<p>Мужне Гусеня, Яструб і Пуголовок. Як Миколка став хоробрим. Літня гроза. Як урятувалася Ластівка. Боязкий Ляоня. Петрик. Собака й кошеня. Як Ніна гусака злякалася.</p>

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти України /наук.кер. А.М. Богуш; кол.авт. : Богуш А.М., Беленька Г.В, Богінч О.Л., та ін. Київ, 2012. 26 с.
2. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навч. посіб. /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 56; іл.
3. Педагогічні виміри В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монограф. Київ : Видавничий дім «Слово», 2008. 272 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 2. Київ : Рад. Шк., 1976. 654 с.
5. Я розповім вам казку... Філософія для дітей /Василь Сухомлинський; уклад. Сухомлинська О.В. Харків : «ШКОЛА», 2016. 576 с.

ФОРМУВАННЯ ДІЄВОГО ПОЧУТТЯ ЛЮБОВІ ДО МАТЕРІ У ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Губченко Г.М.

*вихователь-методист закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 133
Дарницького району м. Києва*

Мануха М.О.

*вихователь закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 133
Дарницького району м. Києва*

Особистість матері відіграє значну роль в житті кожної людини. Найперші моральні почуття – любові, ніжності, прихильності дитина отримує від матері. Материнська любов – джерело і гарант благополуччя людини, підтримка фізичного і душевного здоров'я, життєво необхідна потреба маленької людини.

Відношення дитини і мами – це особливі почуття, які суттєво відрізняються від інших емоційних зв'язків. Материнська любов є сильним фактором виховання, яка допомагає дитині робити свої перші відкриття у світі, формувати своє ставлення до оточуючих людей та подій. Дитина безмежно любить свою матір, за її любов, турботу, тривогу, за те, що вона її Мама. Але

через особливості розвитку дошкільника, такі як: пластичність нервової системи, відсутність життєвого досвіду, вразливість, емоційність, наочно-образне мислення, нестійкість уваги, мимовільний характер пам'яті, почуття любові до матері є неусвідомленим, недієвим, ситуативним; спалахуючи час від часу, спонукає дитину обіймати маму, цілувати, говорити ніжні слова. Але це не може бути постійним джерелом вчинків дитини, вона ще не здатна на тривалі почуття та піклування про інших, тому їй необхідно, спираючись на дитячу любов до членів сім'ї, вчити дитину піклуватися про них, допомагати їм, поважати їх. Слів «мамочка», «я тебе дуже люблю», які дитина часто говорить, ще не достатньо. Дитина повинна зрозуміти, що правдивість цих слів доводиться у повсякденному житті – треба вчити дитину виявляти почуття усмішкою, обіймами, поцілунком, словами, діями і вчинками.

Для формування дієвого почуття любові до матері можемо рекомендувати педагогам наступне:

1. Спрямувати роботу за двома напрямками: робота з дітьми та робота з батьками.

2. Організовувати різноманітну індивідуальну і колективну діяльність дітей щодо формування дієвого почуття любові до матері на заняттях з різних розділів програми і в повсякденному житті – під час бесід: морально-етичних, за змістом художніх творів, сюжетних картин, ігор: дидактичних, сюжетно-рольових, ігор-театралізацій, спостережень, читання і вивчення творів з художньої літератури, організації трудової діяльності.

3. Освітньо-виховну роботу з дітьми щодо формування дієвого почуття любові до матері організовувати так, щоб одночасно впливати на *почуття, свідомість і поведінку* дітей, враховуючи вікові та індивідуальні особливості розвитку дошкільників і дотримуючись принципів морального виховання: гуманно-особистісного, послідовності і систематичності, вимогливості до дитини в поєднанні з повагою до її особистості, свідомого і активного ставлення, диференційовано-індивідуального підходу та єдності вимог до дитини в сім'ї і дитячому садку.

4. Система роботи з виховання дієвого почуття любові до матері має бути цілісною, послідовною і систематичною, тільки в такому випадку вона зможе принести позитивні результати.

5. Залучати батьків до процесу виховання дієвого почуття любові до матері – розширювати знання батьків про значення і важливість виховання почуття любові до матері, організовувати спільну діяльність батьків і дітей, як в дитячому садку, так і вдома, заохочувати до участі у підготовці до свят та самих святах, виставках тощо.

Щоб сформувати у дітей дієве почуття любові до матері пропонуємо наступний зміст роботи з дітьми:

- вчити дітей спостерігати за своїми мамами: їх зовнішнім виглядом (які у мами риси обличчя, волосся, статура, руки та ін.), виразом обличчя в різних ситуаціях (дізнаватися, що засмучує маму, а, що, навпаки, – радує), за маминою поведінкою (що і як робить мама);

- розширювати знання дітей про маму – заохочувати дітей дізнаватися мамині вподобання та бажання щодо поведінки дитини, допомоги з боку дитини, подарунків, дозвілля мами, мами з дитиною та усією сім'єю;

- нагадувати дітям про те, що мамі треба допомагати у домашніх справах не тільки після прохання мами, а й з власної ініціативи, допомагати мамі, щоб вона змогла відпочити, адже у мами багато справ не тільки вдома, а й на роботі;

- нагадувати дітям про те, що мамі буде приємно відчувати турботу дитини, чути ласкаві й добрі слова про почуття до неї, відчувати обійми, ніжні доторкання, розширювати знання дітей про те, як саме треба це робити, як треба поводити себе, коли мама приходить стомлена або хворіє, збагачувати дітей знаннями і вправляти дітей у відповідних діях, вчинках (наприклад: застеляти ліжко, доглядати за квітами, домашніми тваринами, миття посуду тощо);

- розширювати знання дітей про мамину професію, атрибути праці, значення, користь для дитини та для інших;

- розширювати знання про взаємовідносини між людьми;

-вчити дітей складати зв'язні розповіді про маму на основі їх спостережень, створювати різноманітні речі своїми руками для мами, вивчати твори художньої літератури про маму і для мами, розвиваючи при цьому усі психічні процеси.

Педагоги можуть спланувати такі заняття: «Професії дорослих», «Праця мами вдома», «А якби мами не було вдома», «Як я допомагаю мамі», «Наші родинні свята», «Моя мама», «Моя сім'я», «Професії наших мам», «Як ми поважаємо старших», «Подарунок моїй матері», «Як ми святкували мамин день», «Зростає родинне деревце», читання оповідань О. Донченка «Голубий гвинтик», В. Сухомлинського «Найласкавіші руки», «Десять робітників», «Іменини», «Мати щаслива, коли діти сплять», «Сиві волосинки», «Куди робота ховається», Компанієць Л. «Працьовита в нас сім'я», виготовлення подарунків до свят та поробок; малювання на тему: «Моя сім'я», «Моя мама», вивчення пісень про маму під час свят, спільних таночків з мамою, сім'єю; під час індивідуальної роботи: розповідь про маму, розповіді з власного досвіду на теми: «Який я вдома», «Моя поведінка», бесіди за картинками «Мама гуляє з дитиною», «Сім'я працює», «Сімейний відпочинок», «Мама з дітьми», «Мама з донькою готують», «Веселе свято», бесіди на теми: «Подарунок до Дня матері», «Народна мудрість про маму», «Поясни прислів'я», вивчення віршів про маму, вивчення коліскових, розв'язання логічних задач, моральних ситуацій, різноманітні дидактичні та сюжетно-рольові ігри тощо.

Завдання педагога під час такої роботи – допомогти дитині навчитися виявляти любов, адже, від природи кожна дитина любить свою маму.

Робота з батьками теж дуже важлива у цьому напрямку, тому що тільки у єдності з сім'єю виховання дошкільника принесе позитивні, високі результати. Багато хто з батьків, мам, не вважають за необхідне вчити дитину виявляти свою любов та почуття, вважаючи, що дитина сама цьому навчиться. Але ж і дорослі не завжди знають, як це зробити. Тому просвітницька робота серед батьків може включати наступне: проведення бесід, консультацій, підготовка різноманітних інформаційних матеріалів, залучення до підготовки та участі у

святах, до спільної діяльності (тут важливо пояснити батькам, що виконання спільного завдання з дитиною не стільки важливе для дошкільного закладу, скільки час проведений з дитиною, спільне виготовлення якогось продукту, розподіл обов'язків під час виконання роботи, обмін думками та відчуттями, а також, те відчуття гордості та задоволення, яке отримає дитина від презентації результату іншим – друзям, виховательці), флешмоби, фотоколажі, відео, виставки тощо.

Рекомендації батькам:

- проводьте спільний час з дитиною – і під час домашніх справ, і дозвілля, обговорюйте що і навіщо ви робите;

- вчіть дітей підкріплювати свої почуття діями: мамі треба допомагати, залучайте дитину для посильних для її віку спільних справ. Наприклад, молодші діти можуть розставляти тарілки до обіду, складати свої іграшки, старші – допомагати готувати, складати речі тощо. Важливо пояснювати дитині, що і навіщо ви робите, давати схвальну оцінку дій дитини, дякувати дитині за допомогу;

- вчіть дітей виявляти свою любов і турботу: мамі буде приємно відчувати турботу дитини, чути ласкаві й добрі слова про почуття до неї, відчувати обійми, ніжні доторкання. Вчіть дитину це робити і особистим прикладом!

- розширюйте знання дітей про маму – її зовнішність, вподобання; професію, користь її праці, обов'язки, права. Розкажіть дитині про ваше дитинство, друзів, як пройшов ваш день, що ви робили і для чого; запитуйте думку дитини про те чи інше явище, певні речі (наприклад, чи смачно приготували обід, чи пасує мамі сукня тощо);

- заохочуйте дітей до позитивної поведінки не тільки у звичайних ситуаціях, а і в нестандартних (наприклад, коли мама хворіє, стомлена), створюйте самі різні виховні ситуації. Не забувайте про особистий приклад та ставлення;

- важливо, щоб усі члени сім'ї діяли узгоджено та мали однакову мету.

Виховання дієвого почуття любові до матері є важливим завданням морального виховання. Адже, на основі почуття любові до матері у дітей формується чуйність, відповідальність, доброзичливість, любов до близьких, до людства, до природи, до Батьківщини.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Гриджук Н.О.

практичний психолог, вчитель історії

*комунального закладу «Інгульське навчально-виховне об'єднання
«Загальноосвітня школа I – III ступенів «Устинівської районної ради
Кіровоградської області»*

На сьогодні сім'я відіграє визначальну роль не лише у формуванні особистості дитини, а й суспільства в цілому. Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає ефективність всього освітнього процесу. У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» підкреслюється: «В основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності і єдності поколінь. Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це – основа, передумова підвищення активності навчання та виховання» [2].

Діти здобувають освіту, виховуються і навчаються не лише в школі. Їх розвиток продовжується і поза стінами школи і насамперед – у сім'ї. Сім'я – один із головних виховних інститутів, значення якого у формуванні особистості дитини важко переоцінити. Лише в сім'ї, під керівництвом та з допомогою батьків дитина пізнає навколишній світ у всіх його складностях і багатогранних проявах, тут проходить її громадське становлення, формується світогляд та естетичні смаки. [3, с. 41].

Взаємовідносини школи і сім'ї мають довготривалу історію. Як будь-яка історія починається з перших кроків, а будь-яка будівля – з фундаменту, так і становлення людської особистості бере початок у сім'ї. Значення батьків в розвитку особистості дитини переоцінити неможливо, адже батьки складають перше оточення дитини, в якому вона здобуває важливий життєвий досвід, знання про себе і пізнає навколишній світ; тут проходить її громадянське становлення, формується світогляд.

На рубежі XIX і XX століть вперше виникає ідея взаємодії школи та сім'ї у процесі виховання дитини. Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку та виховання школяра. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Януш Корчак, А. Макаренко В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші дослідники.

В. Сухомлинський стверджував: «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами, якого живиться повноводна річка нашої держави. На моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи» [1, с.6].

Із сім'ї протоптується стежка до школи, а вже тоді на життєву дорогу ведуть дітей два розуми, два досвіди, здобуті у сім'ї та школі» [5, с.4]. Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з дітьми є співробітництво школи і сім'ї, спрямоване на формування високого рівня педагогічної культури батьків. Особливості взаємин школи із сім'ями учнів регламентуються державними документами. Так, в Законі України «Про освіту» визначені основні права і обов'язки батьків щодо виховання дітей, зокрема, відзначено, що на батьків покладено однакову відповідальність за виховання і розвиток дитини.

Значну роль у вихованні і навчанні школярів варто відвести спільним діям навчального закладу і сім'ї, ефективність яких залежить від особливостей організації роботи з батьками в сучасній школі. Проте, іноді в шкільному та

сімейному вихованні немає узгодженості. Це ускладнює процес формування свідомості та поведінки дітей. Тісна співдружність школи та сім'ї допомагає забезпечити єдність вимог і виховних впливів.

Як свідчить досвід, тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до навчально-виховної роботи.

Школа і сім'я, батьки і вчителі, батьківський комітет і адміністрація школи – єдине ціле. Їхня діяльність спрямована на дитину, її навчання, виховання, розвиток, становлення.

Головними завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї з питань вирішення проблем навчання, виховання і розвитку дітей можна виділити наступні: інтеграція зусиль сім'ї і педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини; забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивацію батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей; підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, ролі батька у родині; створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків; презентації успішного досвіду сімейного виховання; підвищення рівня профінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді, організації змістовного сімейного дозвілля; залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання; надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям [5, с. 20–21].

Партнерські відносини між вчителями та батьками повинні бути міцними та різнобічними, особливо для молодших школярів. Адже саме в цей період

динамічно формується не тільки інтелектуальна основа особистості, але й її моральні якості.

Для детального аналізу проблеми, щодо розгляду взаємодії школи та сім'ї, ми обрали Інгульську загальноосвітню школу I – III ступенів Устинівської РДА Кіровоградської області.

Інгульська загальноосвітня школа I-III ступенів заснована в 1983 році. У школі працює 9 навчальних кабінети для учнів 1-11 класів, оснащено кабінети практичного психолога, педагога-організатора, спортивний зал, актову залу, кабінет ІКТ, бібліотека. Працює група продовженого дня, учні школи мають можливість знаходитись у школі повний день. Працює 7 шкільних гуртків та 3 позашкільних («Спортивний», «Хореографія», «Джура») Педагогічний колектив школи створює умови для естетичного, патріотичного, екологічного та морального розвитку особистості на уроках та в позаурочний час.

Діяльність батьків та педагогів в інтересах дитини є успішною лише в тому випадку, коли вони стануть союзниками. Для нас важливо встановити партнерські відносини з сім'єю кожного учня, створити атмосферу взаємопідтримки та спільності інтересів. За нашими спостереженнями, зазвичай, батьки проявляють активну діяльність на першому та другому році навчання дитини в школі, та до кінця четвертого класу їх активність поступово згасає. Вони вважають дитину вже самостійною, яка не потребує батьківської уваги та підтримки. Тому першочерговим завданням нашої школи є необхідність активізації батьківської участі у навчально-виховному процесі, знаходження різних шляхів прояву інтересу батьків до шкільного життя своїх дітей.

Батьки, безперечно, хочуть знати інформацію про свою дитину, і вона повинна бути абсолютно достовірною, проте не повинна зводитись до скарг та негативної оцінки.

Від участі батьків у справах школи виграє дитина, тому в школі практикуємо такі форми роботи з батьками: батьківські збори, рольові ігри; батьківські посиденьки; дні родини; зустрічі за «круглим столом»; спільні

екскурсії; семінари; відкриті уроки; демонстрація фільмів на педагогічну тематику; консультаційні пункти «Виникло питання» та ін.

Завдячуючи тісній співпраці з батьками, в школі створено позитивний мікроклімат, встановлені довірливі стосунки між учнями та вчителями. Знизилась кількість звернень батьків до адміністрації із скаргами. Активізувалась їх участь в усіх шкільних та позашкільних заходах, частково покращилась матеріально-технічна база школи.

Сучасній школі необхідно підсилити виховну функцію навчально-виховного процесу. Виховання через навчання – це той резерв, яким ми сьогодні маємо користуватися, поєднувати наукову теорію з практикою.

Успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Так само як і діти, батьки повинні жити своєю школою, регулярно відвідувати батьківські збори, обмінюватися своїми думками і спостереженнями з класоводами. Особливо це стосується батьків невстигаючих учнів. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку школярів. Тому що не тільки навчальний заклад допомагає сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі. Саме такі завдання і намагаються реалізувати у Інгульській ЗШ I – III ст.

Отже, співпраця родини і школи має ґрунтуватися на взаємоповазі, рівноправному партнерстві. Педагогічний колектив та колектив батьків має бути єдиним живим організмом, об'єднаним спільною метою, гуманними стосунками та високою відповідальністю.

Література

1. Виноградова Т.В. Батьківські збори. Харків : Вид. група «Основа», 2006. с. 237.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Київ : Радуга, 1994. с. 62.
3. Дворук О.І. Процес виховання очима дитини; відп. ред. Г.В. Луценко /Педагогіка та конкретні методики. Черкаси : «Родзинка», 2006. С. 109.

4. Докукина Е.М. Взаимодействие школы и семьи в формировании нравственных основ поведения младших школьников. Київ : Інститут педагогіки АПН України 1993. 152с.

5. Оржеховська В.М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі. Харків : Видавництво «Точка», 2007. 192 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «КОМПАС У СВІТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДОШКІЛЬНИКА»

Кареліна О.Г.

вихователь – методист

*Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 190»
Криворізької міської ради*

Сьогодні освітяни в усьому світі зорієнтовані на те, щоб виростити компетентну особистість. Наше завдання, як педагогів – формувати ціннісне ставлення до оточуючих людей і до самого себе. Збереження найвищих цінностей та їх переоцінка. Саме тому, колектив педагогів ставить за мету своєї роботи з дітьми – створити умови для мотивації кожного вихованця стати людиною, яким притаманні загальнолюдські цінності, спрямувати на самореалізацію.

Роботу над проблемним питанням було розпочато з детального вивчення науково-педагогічної та методичної літератури, періодичних та інтернет видань. Нашу увагу привернув навчальний посібник «Компас у світі ціннісних орієнтацій...» [1], орієнтований на дітей старшого дошкільного віку і спрямований на вирішення актуального завдання дошкільної освіти – становлення ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. Із авторами посібника, колективом лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України було підписано угоду про творчу співпрацю та визначено її зміст.

Діяльність творчої групи закладу дошкільної освіти було спрямовано на

впровадження у навчально-виховний процес з дітьми навчального посібника «Компас у світі ціннісних орієнтацій» та дослідження проблеми партнерської взаємодії дорослого та дитини. Зважаючи на складність і тривалість процесу формування цінностей вирішено розпочинати роботу з дітьми середнього дошкільного віку.

Для досягнення поставлених цілей педагоги створили клуб для дітей та дорослих «Я у Світі», основними завданнями якого є:

- спрямувати роботу на розвиток психічних процесів (мислення, пам'яті, уяви), емоцій та комунікації;
- розвивати вміння регулювати власну поведінку на основі становлення регулюючої функції ціннісних орієнтацій;
- формувати здатність дитини проявляти особистісну активність через спів, слухання музики, хореографічні рухи, танці, інсценізацію, як на репродуктивному, так і на творчому рівнях.

Робота в клубі ведеться в двох напрямках:

- педагоги – діти;
- педагоги – діти – батьки.

Педагогами надаються рекомендації батькам щодо формування системи цінностей у дошкільників. У нашому закладі працює батьківський клуб «МАМАЗАЛ», в рамках якого проводяться заняття, з використанням різних форм роботи, щодо формування ціннісних орієнтацій у сім'ї.

Для більш цікавої та змістовної роботи з дітьми, педагогами виготовлені лепбуки, Календар цінностей (з різноманітними дидактичними іграми).

З метою поглибленого упровадження навчального посібника «Компас...», в рамках роботи клубу, музичний керівник Михайлова Тетяна Олександрівна, розробила власну систему роботи, щодо організації музичного супроводу роботи клубу. Творчою групою закладу був розроблений музично-педагогічний проект «Формування у дошкільників ціннісних орієнтацій через музично-естетичну діяльність», створений авторський музичний матеріал та аудіо посібник, інтерактивні ігри з використанням ІЕТ «Весела музика», «Вгадай

мелодію», «Музичні всезнайки» та альбом дитячих вражень «Малюємо яскраве життя».

Творчий досвід роботи педагогічного колективу був представлений на Десятій міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2019» у номінації «Формування інформаційно-цифрової компетентності як важливої складової розвитку інноваційної особистості» та відзначений золотою медаллю.

Узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду – одна зі складових підвищення професіоналізму педагогів. Формою поширення такого досвіду є професійні об'єднання педагогів. На базі Закладу дошкільної освіти № 190 міста Кривий Ріг створена та активно працює опорна школа для дошкільних працівників міста, де педагоги закладу, поширюючи свій досвід, надають рекомендації по використанню посібника «Компас...», діляться власними напрацюваннями з питання формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку.

Література

5. Компас у світі ціннісних орієнтацій /Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 56 с.; іл.
6. Піроженко Т. Проблема вивчення ціннісних орієнтацій дошкільників: пошук та результати дослідження. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 37. С. 130–137.
7. Прийняття дитиною цінностей : посіб. / Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, С.О. Ладивір та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК «ДЛЯ ТВОРЧОСТІ ДИТИНИ ВІРШІ, ПІСНІ, КАРТИНИ» – УНІКАЛЬНА ФОРМА ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Нагній А.В.

завідувач

*Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 190»
Криворізької міської ради*

Проблема розвитку пізнавальної активності дошкільників – одна з найактуальніших у дитячій педагогіці та психології, оскільки взаємодія людини з навколишнім світом можлива завдяки її активності та діяльності, а ще й тому, що активність є неодмінною передумовою формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Формування пізнавальних інтересів, природно пов'язують із процесом навчання, коли головний зміст життя дитини полягає в поступовому переході з одного ступеня знання на інший, з одного рівня оволодіння пізнавальними і практичними вміннями до іншого, більш високого.

Унікальною формою організації роботи з розвитку пізнавальної активності в нашому закладі є діяльність створеного педагогами для дітей та батьків клубу «ГРАМОТІЙ». Його мета – впровадження в освітній процес методичного посібника «Для творчості дитини вірші, пісні, картини. Азбука в картинках Александра Бенуа» авторів Т.О. Піроженко, А.С. Шевчук.

Педагоги і батьки однакові у тому, що твори мистецтва містять такий творчий потенціал, щоб на рівні підсвідомості та свідомості осягати з дитиною закони творення у кольорах, словах, музиці, співах, комбінувати відоме, вигадувати нове, створювати щось своє.

Назва і зміст посібника «Для творчості дитини вірші, пісні, картини» привертають увагу до того, що дорослі й діти для розвитку творчості дитини можуть скористатися цікавою мистецькою інформацією, путівником по якій слугують мініатюрні вірші, пісні й цикл картин із доступними і корисними

сюжетами. Особливість книги – в інтеграції матеріалів на основі художніх образів і життєвих сюжетів, літер української та старослов'янської абетки.

Завдяки посібнику, старші дошкільники познайомилися з віршами українських поетів ХХ – початку ХХІ ст. (Микола Щербак, Ганна Чубач, Леся Вознюк). Перед очима дітей був наочний ряд не лише з віршів і пісень для ознайомлення з літерами української абетки, а також картинна галерея «Абетка в картинках Олександра Бенуа» (1904 рік), що створена відповідно до старослов'янської азбуки. Хочеться звернути увагу на результати моніторингу якості розвитку дітей з мовленнєвого розвитку (розвитку мови та навчання елементам грамоти) у порівнянні з початком навчального року та в кінці. Результати значно підвищилися, а на кінець року 80% дітей вже читали, хоча клубна робота не ставила за ціль навчання читати. Всі діти із задоволенням вчили вірші, поспівки та виконували завдання: намалювати літеру, зробити поробку, придумати загадку та ін. А головне, чого ми домоглися, це залучили батьків до спільної діяльності з дітьми. Три рази на рік проводяться показові заняття в клубі «МАМАЗАЛ» із залученням батьків, де діти на практиці мають змогу показати набуті знання. На кінець навчального року у кожної дитини збирається портфоліо з вивченими літерами та практичними роботами, які були виконані сумісно з батьками.

За допомогою мініатюрних пісень сучасних українських митців діти ознайомлювались з українською абеткою. Завдяки вдалому поєднанню їх з рухами, у дошкільнят помітно виріс інтерес до поданого матеріалу. Основною метою використання пісенного матеріалу посібника на музичних заняттях залишається закріплення вивчених разом з вихователем літер та звуків абетки та разом з цим вирішується дуже багато завдань і з музичного виховання: це і розвиток музичної пам'яті, слуху, інтонаційних навичок, розширення голосового діапазону тощо. Також діти мали змогу проявити свою творчість, наприклад, самим скласти поспівку на задану літеру і придумати відповідні рухи до неї. Вихованці із задоволенням виконували творчі завдання і з великим інтересом чекали наступної зустрічі.

Зауважимо, що деякі пісні підлягали редакції. В них музичний керівник спростувала інтервальні стрибки, замінила хроматизми іншою мелодійною лінією, більш доступною для дитячого виконання. Редакції підлягала й та мелодія, яка виходила за межі голосового діапазону певного віку дошкільників.

Поспівки поєднували з рухами на заняттях з фізичної культури, що сприяло розвитку у дошкільнят почуття ритму, удосконаленню танцювальних здібностей, вихованню товариських стосунків.

Творчою групою педагогів виготовлена власна Абетка, в якій розміщуються поробки дітей та батьків на кожен літеру, дерево Літер – з м'якими різнокольоровими літерами.

Роботу творчої групи закладу було презентовано на міській літній школі педагогів Всеукраїнської громадської організації працівників дошкільної освіти у місті Кривий Ріг (2018 рік), на методичному Дніпропетровському обласному семінарі «Дайджест методичного посібника «Для творчості дитини вірші, пісні, картини» у місті Вільногірськ (2018 рік).

Цілеспрямована робота педагогів закладу з дітьми та батьками – учасниками клубу «ГРАМОТІЙ» сприяла пробудженню пізнавальної активності дітей, їх допитливості та ініціативності, створювала ситуацію виклику для вияву і розвитку художньої активності, як складової особистісної культури, для художньо-творчих проявів на тлі інтеграції віршів, пісень, картин в контексті абетки, спрямовувала творчу діяльність дітей у напрямку вигадкування римованих слів, рядків, створення власного маленького віршика, малювання сюжетної картинки і літери.

Наукове видання

**РЕГУЛЮЮЧА ДІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
У ЖИТТІ ДИТИНИ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(12 ЛИСТОПАДА 2020 РОКУ, М. КИЇВ)**

Контакти:

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Лабораторія психології дошкільника
01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2.
<http://psychology-naes-ua.institute>
E-mail: labpsydosh@gmail.com
FB: <https://www.facebook.com/new.labpsydosh>